

บทที่ 4

ลักษณะและคุณสมบัติมูลฐานของสัตตะธัมมะธาตุ : จิตธาตุ

จิตธาตุ (mental element) เป็นธัมมะธาตุที่มีความละเอียด ซับซ้อน ไม่มีมวล เป็นธาตุส่วนประกอบของ กลไกชีวิตของ ชีวิตระบบขั้น-5. จิตธาตุ แบ่งออกเป็น 2 สถานะ คือ (1) จิตธาตุ ที่ต้องอาศัยร่วมกับกายภาพ (ร่าง) ที่เป็นวัตถุธาตุ สสาร พลังงาน เพื่อให้ระบบชีวิตของพวกสัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้น และดำรงอยู่ ได้แก่ สัตว์ต่างๆ และมนุษย์ทั้งหลาย. (2) จิตธาตุ ที่ไม่ต้องอาศัยกายภาพ ก็ทำให้พวกสัตว์ดำรงอยู่ได้เอง เช่น เทวดา และสัตว์นรกบางประเภท. นักวิทยาศาสตร์ ศึกษาเกี่ยวกับจิต ได้เพียงส่วนที่เป็นกายภาพเท่านั้น คือ การทำงานของสมอง ระบบประสาท ระบบไฟฟ้าที่เกี่ยวกับประสาท และจิตวิทยา. ตถาคต กล่าวถึงจิตไว้อย่างละเอียด ทุกแง่มุม และใช้คำเรียกจิต ในหลายๆ นัยะ หลายความหมาย หลายอาการ เช่น มโน วิญญาณ จิต เวทนา สัญญา สังขาร อุปาทาน โทสะ พยาบาท ตัณหา ราคะ นันทิ นิเวรณ อเบกขา สติ สมาธิ ฌาน วิมุตติ เป็นต้น.

สัตตะธัมมะธาตุ ในบทนี้ ได้จำแนกจิตธาตุ ไว้เป็น 2 กลุ่ม คือ นามรูป-วิญญาณ-สังขาร และ วิมุตติ-นิพพาน ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้ มีคุณสมบัติแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง. ลักษณะ-สมบัติ ‘นามรูป-วิญญาณ-สังขาร’ เป็นธัมมะธาตุ ที่เกิดจากการปรุงแต่งของ อวิชชา สังขาร วิญญาณ, ซึ่งทำให้สมบัติทางกายภาพ (นามรูป) จำเป็นต้องรวมเอาธัมมะธาตุ ส่วนที่เป็นวัตถุธาตุ สสาร พลังงาน รวมกับธัมมะธาตุ ส่วนที่เป็นจิตธาตุ เข้าไปด้วย. ส่วนลักษณะ-สมบัติ ‘วิมุตติ-นิพพาน’ จัดเป็นธัมมะธาตุ ที่ไม่ได้เกิดจากการปรุงแต่งใดๆ คือ ไม่ได้เกิด ไม่ได้เป็น ไม่ได้ถูกอะไรกระทำ ไม่ได้ถูกล้าง ใดปรุงแต่ง.

4.1 นามรูป-วิญญาณ-สังขาร

(mind and matter-consciousness-corporeality)

อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป เป็นปัจจัยการเกิด ที่อยู่ในลำดับเริ่มต้น ของปัจจุสมุปบาท. สังขารทั้งหลาย คือ กายสังขาร (การปรุงแต่งทางกาย) วจิตสังขาร (การปรุงแต่งทางวาจา) จิตตสังขาร (การปรุงแต่งทางใจ) ถูกปรุงแต่งให้เป็น วัตถุธาตุต่างๆ เพื่อให้ วิญญาณ เข้าไปร่วมผสมใน

การก่อเกิดนามรูปที่หลากหลาย เพื่อชื่อบอกว่า สิ่งนั้น สิ่งนี้. วิญญาณ อยู่กันเป็นกลุ่ม (หมู่) มี 6 กลุ่ม คือ จักขุวิญญาณ โสทวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ มโนวิญาณ, **นามรูป**/ แบ่งเป็น นาม คือ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ, รูป คือ มหาภูตรูป (ดิน น้ำ ไฟ ลม) รวมทั้งสิ่งที่อาศัยอยู่ในมหาภูตรูปด้วย. นามรูป ที่ก่อตัวขึ้นมาแล้ว จะเป็นปัจจัยต่อเนื่องให้เกิดบทบาทของการมีภพชาติ ชีวิต ชรามรณะ ของสัตว์ มนุษย์ เทวดา ต่อไป.

อัมมะธาตุในหัวข้อนี้ (นามรูป-วิญญาณ-สังขาร) ผู้เขียนต้องการนำเสนอ รูปแบบ ลักษณะ สมบัติ รวมทั้งอาการ ของการอุบัติเกิดของสัตว์ สิ่งมีชีวิตทั้งหมด. นามรูป-วิญญาณ-สังขาร ในบทนี้ เมื่อจัดเข้ากลุ่มของ **สังขารธรรม** ก็จะได้ชื่อเรียกขานขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ได้แก่ สัตว์ มนุษย์ เทพ ธรรม-อสังขตะ. เมื่อจัดเข้ากลุ่มของ กลไกชีวิต ก็หมายถึง กลไกชีวิต-ชีวิต. การมี “ชีวิต” ย่อมต้องมี รูป วัตถุ อาศัย เป็นเสมือนเครื่องจักรกล ซึ่งมี วิญญาณ เป็นทั้งเชื้อเพลิง เป็นทั้งผู้ควบคุมเครื่องจักร ให้ ความมีชีวิตโลดแล่นไป. ดังนั้น อัมมะธาตุที่เป็น **นามรูป-วิญญาณ-สังขาร** นี้จะถูกอธิบายเป็น ภาพรวม ‘รูปธาตุ’ + ‘นามธาตุ’ ของความมีชีวิต มากกว่าการแยก สังขาร วิญญาณ นามรูป ออกจากกัน ตามปัจจัยการเกิด-ดับของ ปฏิจสุมุขบาท.

ตถาคต กล่าวถึงวิญญาณไว้ในหลายพระสูตร เช่น **วิญญาณฐิติ** (ที่ตั้งแห่งวิญญาณ) “ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า **‘เราจักบัญญัติ ซึ่งการมา การไป การจุติ การอุบัติ ความ เจริญ ความมกงาม และความไพบูลย์ของวิญญาณ โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา เว้นจาก สัญญา และเว้นจากสังขาร’** ดังนี้, นี้ ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.”¹

ดังนั้น วิญญาณ มิใช่สิ่งล่องลอยไปลอยมาได้เอง อย่างไรเหตุผล ไร้สิ่งยึดเกาะอาศัย. ที่จริง วิญญาณ เป็นอัมมะธาตุ ที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับ อวิชชา, แต่ที่วิญญาณ ปรากฏแสดง ตัวตนให้เห็น เพราะมีสิ่ง (รูป เวทนา สัญญา สังขาร) ให้มันยึดเกาะ นั่นเอง. วิญญาณ เป็นอัมมะธาตุที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุด ในสายพานการเกิดของปฏิจสุมุขบาท คือตัวเองเป็นผู้สร้างนามรูป เพื่อให้มันมีที่อาศัย เพื่อส่งภาระงานต่อไปให้แก่สัตว์ทั้งหลาย จนเกิดภพ ต่อชาติ ชรามรณะของ สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น.

4.1.1 คุณสมบัติ นามรูป-วิญญาณ-สังขาร

(1) มีสิ่งใดบ้าง ที่มีคุณสมบัติร่วม นามรูป-วิญญาณ-สังขาร

¹ “ผู้เข้าไปหา เป็นผู้ไม่หลุดพ้น ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมเป็นผู้หลุดพ้น.” พุทธจวน-หมวดธรรม เล่มที่ 4. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 5. | บาลี - ขนธ. ส. 17/66/105.

นามรูป วิญญาณ สังขาร คือ ลักษณะสมบัติและอาการ ที่บ่งบอก การมีชีวิตของสิ่งมีชีวิตทุกประเภท ทุกระดับ. ตถาคต กล่าวถึง นามรูป ไว้ดังนี้ “... ก็ นามรูป เป็นอย่างไรเล่า? เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ : นี้เรียกว่านาม. มหาภูตทั้งสี่ด้วย รูปที่อาศัยมหาภูตทั้งสี่ด้วย : นี้เรียกว่ารูป. นามนี้ด้วย รูปนี้ด้วย ย่อมมีอยู่อย่างนี้ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า นามรูป. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ ...” (บาลี - นิทาน. ส. 16/50/88.)

นามรูป ในบทนี้ มีความหมาย 2 นัย คือ (1) หมายถึง ร่างที่เป็นรูปธรรม (body) และเป็นที่ตั้งอาศัยอยู่ (house) ของธัมมะธาตุหรือสังขารธรรม ที่มีวงจรชีวิต เพื่อการดำรงอยู่ไปจนสิ้นอายุขัย ได้แก่ สัตว์ และมนุษย์. (2) หมายถึง ร่างที่เป็นนามธรรม (form) ซึ่งเป็นที่ตั้งอาศัยอยู่ (home) ของธัมมะธาตุหรือสังขารธรรมอื่น ที่ไม่ต้องการร่างอาศัยแบบสัตว์โลก หรือ แบบมนุษย์โลก ได้แก่ สัตว์ในอบายภูมิ และเทวดาในภพภูมิชั้นต่างๆ.

รูป มี 2 ลักษณะ คือ **รูปใหญ่** หรือ ภูตรูป 4 และ **รูปอาศัย** คือ รูปที่ต้องมีอาหารเป็นเครื่องดำรงอยู่ ถ้าไม่มีอาหาร ก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้. รูปใหญ่ ก็คือ **กลไกชีวะ-ฟิสิกส์** และ รูปอาศัย ก็คือ **กลไกชีวะ-ชีวิต** ตามนัยที่กล่าวในหนังสือเล่มนี้. ดังนั้น กลไกชีวะ-ฟิสิกส์ และกลไกชีวะ-ชีวิต ที่ถูกปรุงแต่งขึ้นเป็นรูปต่างๆ ตามกฎที่ปฏิจจสมุปบาท จึงจัดเป็น สังขตาธาตุ ที่มีวัฏจักรหรือรอบของการเกิด (สังสารวัฏ) ดำเนินไปตามกรวยของเวลาเป็นระยะอนันต์.

กลไกชีวะ-ฟิสิกส์ ก่อให้เกิดวัตถุธาตุทุกชนิด หลากหลายรูปแบบ ตลอดทั้งจักรวาล. เป็นกลไกชีวะที่อาศัยแรง ความร้อน และพลังงาน จากมวลของตนเอง, ไม่มีจิตใจ ไม่มีนามอาศัย (มันไม่รู้เรื่องอะไร = อวิชชา). ส่วน **กลไกชีวะ-ชีวิต** เป็นรูปแบบชีวิตที่จำเป็นต้องมีทั้ง **รูปอาศัย** (รูป ที่เป็นร่างอาศัย) และ **นามอาศัย** (จิตใจ).

ในบทนี้จะพูดถึง กลไกชีวะ-ชีวิตเท่านั้น. สิ่งมีชีวิตแบบกลไกชีวะ-ชีวิต ได้แก่ สัตว์โลก (สัตว์เดรัจฉาน) สัตว์สวรรค์ (ยักษ์ นาค ครุฑ วาฬ) สัตว์ในอบายภูมิ (สัตว์นรก) โอปปาทิกะสัตว์ มนุษย์เปรต (เปรตวิสัย) มนุษย์โลก มนุษย์สวรรค์ (เทวดา พรหม อสูร). สิ่งมีชีวิตรูปแบบนี้ จะมีคุณสมบัติร่วมที่เป็น นามรูป ทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน. เกี่ยวกับนามรูป วิญญาณ สังขาร ตถาคต กล่าวโดยละเอียดไว้ในหลายพระสูตร.^[2] เช่น

“... หมู่แห่งวิญญาณทั้งหลาย 6 หมู่เหล่านี้ คือ จักขุวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางตา) โสทวิญาณ

² “พระโสธบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียด แต่ละสายของปฏิจจสมุปบาทตลอดทั้งสาย โดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (เห็นตลอดสาย นัยที่หนึ่ง).” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 2. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 39-48. | บาลี - นิทาน. ส. 16/50/88.

ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ (ผู้รู้แจ้งทางใจ) : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า วิญญาณ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งวิญญาณ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร ...”

“... สังขารทั้งหลาย 3 อย่างเหล่านี้ คือ กายสังขาร (ความปรุงแต่งทางกาย) วจีสังขาร (ความปรุงแต่งทางวาจา) จิตตสังขาร (ความปรุงแต่งทางใจ): ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้เรียกว่า สังขารทั้งหลาย. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งสังขาร ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอวิชชา ...”

“...ถ้าไม่มีราคะ (ความกำหนัด) ไม่มีเมานะ (ความเพลิน) ไม่มีตัณหา (ความอยาก) ในกพพิงการารอาหาร (อาหารคือคำข้าว) แล้วไซ้, วิญญาณ ก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในกพพิงการารอาหารนั้น. วิญญาณ ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในที่ใด, การหยั่งลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มีในที่นั้น. การหยั่งลงแห่งนามรูปไม่มีในที่ใด, ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ย่อมไม่มี ในที่นั้น. ...” (บาลี นิทาน. ส. 16/124/248.) คำว่าสังขาร ในที่นี้หมายถึง สิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดวิญญาณ และ สิ่งปรุงแต่งที่เกิดขึ้น อันเนื่องจาก วิญญาณ.

ความหลากหลายของนามรูป พอสรุปได้เป็นกลุ่ม ดังนี้. รูปในกลุ่ม **ภุตรูป 4** คือรูปที่เป็นวัตถุ ธาตุ สสาร พลังงาน ทุกชนิดทุกสถานะ. สถานะของแข็ง เช่น ดิน ปฐวีธาตุ, สถานะของเหลว เช่น น้ำ อาโปธาตุ, สถานะของร้อน เช่น ไฟ เตโชธาตุ, สถานะก๊าซ เช่น ลม วาโยธาตุ. รูปในกลุ่ม **ธาตุ 6** ได้แก่ รูปในภุตรูป 4 รวมกับ สถานะอวกาศ หรือที่ว่าง เรียกว่า อากาธธาตุ และ สถานะจิตภาพ เรียกว่า วิญญาณธาตุ. นอกจากนี้ ยังจัดรูปเข้าไปอยู่ในกลุ่ม **อุปาทายรูป** ได้อีก, อุปาทายรูป เป็นรูปที่บ่งบอกคุณสมบัติ-อาการ 10 ลักษณะ ได้แก่ (ก.) รูปที่เป็นประสาทรับอารมณ์ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) (ข.) รูปที่เป็นอารมณ์รู้สึก (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส) (ค.) รูปที่เป็นภาวะแห่งเพศ (หญิง ชาย) (ง.) รูปอันเป็นที่ตั้งของใจ (หทัยวัตถุ) (จ.) รูปอันเป็นที่ตั้งอาศัยของชีวิต (ชีวิตินทรีย์ - กลไกชีวิต-ชีวิต) (ฉ.) รูปที่เป็นอาหาร (กพพิงการารอาหาร) (ช.) รูปที่เป็นช่องว่าง (space) หรือ อากาธธาตุ (ซ.) วิญญัตติรูป - รูปที่กำหนดความหมายในการเคลื่อนไหวทางกาย (กายวิญญัตติ - อวจนภาษา) การเคลื่อนไหวทางวาจา (วจีวิญญัตติ - วจนภาษา) (ณ.) วิจารณ์รูป - รูปที่มีลักษณะอาการที่ใช้การได้ คือ เบา อ่อนสลาย เหมาะแก่การงาน (ลหุตา มุทุตา กัมมัณญตา) (ญ.) ลักษณะรูป - รูปที่มีลักษณะของการพัฒนาเติบโต สืบต่อ เลื่อม และแปรปรวน (อุปจยะ สันตติ ชรตา อนิจจตา).

ภายใต้กฎอภิปัจจยา-ปัจจุสมุปบาท, นามรูป จะถูกใช้เป็นบ้าน (ตั้งอาศัย) ให้วิญญาณ ได้พัฒนาตัวมันเอง ให้ได้อัตตาภาพในรูปแบบต่าง ๆ. ถ้าไม่มีนามรูป วิญญาณก็ไม่ปรากฏ เมื่อวิญญาณปรากฏ สังขารการปรุงแต่งก็ปรากฏ. ในทางกลับกัน สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ และวิญญาณเป็นปัจจัยเกิดนามรูป. เป็นเหตุให้สัตว์พัฒนาตัวตนจนได้ อัตตาเฉพาะอย่าง แบ่งเป็น 3 ประเภท, และอัตตาเฉพาะอย่างใน 3 ประเภทนี้ สัตว์เหล่านั้นจะมีได้ เป็นได้ คราวละหนึ่งประเภท

เท่านั้น คือ^[3] อตฺตาทนินฺทหยาบ อตฺตาทนินฺทกลาง และ อตฺตาทนินฺทละเอียต.

อตฺตาทนินฺทหยาบ สัตว์นั้นจะได้ครอบครองร่างกายแบบเดียวกับ สัตว์โลก มนุษย์โลก ซึ่งเป็น อตฺตา (ร่าง) ที่ประกอบด้วยธาตุรูป 4 ซึ่งต้องพึ่งพาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และสวัสดิกภาพ ต่างๆ. อตฺตาทนินฺทกลาง เป็นอตฺตาที่มีรูปสำเร็จด้วยใจ (อุปาทนายรูป) คือสัตว์นั้น จะได้ครอบครอง ร่างกาย ที่ปรุงแต่งขึ้นด้วยใจ (เนรมิต) และมีอวัยวะสมบูรณ์ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง เช่น ร่างกายแบบเทวดาในชั้นกามภพ หรือ ร่างกายแบบสัตว์ในอบายภูมิ จำพวก เปตวิสัย อสุรกาย. นักฟิสิกส์ดาราศาสตร์บางคน คาดหวังว่า พวกเขาอาจค้นพบมนุษย์ก๊าซ หรือมนุษย์ 2 มิติ ซึ่งจัดอยู่ใน กลุ่มของสัตว์ที่มีรูปสำเร็จด้วยใจเช่นกัน. อตฺตาทนินฺทละเอียต คือ อตฺตาที่ไม่ต้องอาศัยรูปร่าง สำเร็จด้วยสัญญา คือ เป็นสัตว์ที่มีเพียงสัญญา ความจำได้หมายรู้เท่านั้น จะเคลื่อนย้ายไปในที่ ต่างๆ ด้วยใจ ได้แก่ เทวดาบางพวก ที่อาศัยในภพภูมิชั้นพรหม ที่ได้สมาธิฌานชั้นสูง เกินฌานที่ 4.

(2) อวิชชา สังขาร วิญญาณ เหตุปัจจัยของการเกิด สัตตะธัมมะธาตุ ข้อที่ 6 (นามรูป- วิญญาณ-สังขาร)

นามรูป-วิญญาณ-สังขาร เป็นธัมมะธาตุที่รวมทุกๆ สิ่งไว้ในตัวมันเอง ก่อเกิดตัวตนเป็นสัตว์ เป็นมนุษย์ เป็นเทวดาตามมา. อวิชชา มีความพิเศษเฉพาะตัว เป็นต้นกำเนิดของสสาร พลังงาน และ ธาตุอื่นๆ ทุกชนิด ตลอดทั้งจักรวาล. เมื่ออวิชชา วิวัฒนาการเป็น สังขารทั้งหลาย (รูป นาม วัตถุธาตุ จิตธาตุ) ก็จะเป็นที่ตั้งอาศัยของ วิญญาณ เป็นลำดับถัดไป.

ในจักรวาล มีอวิชชา สังขาร วิญญาณ อยู่แล้วเป็นธรรมดา และมีปริมาณมากมายนับอนันต์. การกำจัดอวิชชาให้หมดสิ้นไปจากจักรวาล จึงทำไม่ได้ แต่สามารถกำจัดออกไปเสียจาก การยึดไว้ ในตัวตนของตน เป็นสิ่งที่ทำได้ (และเป็นสิ่งที่ควรทำ). พระพุทธเจ้านาม ศรีอาริยมตตริย ประทานว่าจะปรินิพพานเป็นองค์สุดท้าย เมื่อรู้ชน (น้าพา) สัตว์ให้พ้นจากอวิชชา จนครบทุก สัตว์แล้ว, ก็เป็นเพียงการตั้งความปรารถนาไว้ อีกกาลนานยาวไกล.

การศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ และด้านพุทธศาสนา มีส่วนสอดคล้องกัน หลายประเด็น. นักวิทยาศาสตร์ จำแนกสิ่งที่ศึกษา ตั้งแต่วัตถุขนาดเล็กไปจนถึงขนาดใหญ่ และรวมถึงสิ่งมีชีวิต ออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อกำหนดคุณสมบัติและวิวัฒนาการของมัน. พระพุทธเจ้า ตรัสรู้ความจริง ของ กระบวนการการเกิด-ดับของ อวิชชา สังขาร วิญญาณ และบัญญัติไว้ในหลักปฏิจจสมุปบาท. กล่าวคือ อวิชชา เป็นปัจจัยการเกิดของ สังขารทั้งหลาย (รูปธาตุ นามธาตุ) จากนั้น การสังขาร

3 อริยสัจจากพระโอษฐ์ 1. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 65.

(การปรุงแต่ง) ก็เป็นเหตุให้ วิญญาณ เกิดปรากฏขึ้น ในรูปแบบต่าง ๆ (ดูชุดของวิญญาณ 6, เวทนา 6, สัญเจตนา 6, สัญญา 6, ผัสสะ 6, आयตนะภายใน 6, आयตนะภายนอก 6, ตัณหา 6). ขั้นตอนการปรากฏตัวของ วิญญาณ เป็นจุดกำเนิดของการเรียนรู้ ของมนุษย์. วิญญาณ ได้ทำหน้าที่ชี้บอกว่า สิ่งนั้น สิ่งนี้ ซึ่งก็คือ ‘นามรูป’ ในลำดับถัดมา. เมื่อถึงขั้นตอนนี้ ก็คือ การค้นพบสิ่งต่างๆ ของบรรดานักวิทยาศาสตร์ นั่นเอง. กล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์ทุกชนิด ที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบและให้คำนิยามไว้ ก็คือ ขั้นตอนของการเกิด นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ ในปัจจุสมุปบาท. เช่น ปรากฏการณ์ต่างๆ (นามรูป) ที่ค้นพบ (ผัสสะ) มาจาก การตั้งสมมุติฐาน (อวิชชา สังขาร วิญญาณ) ทั้งสิ้น.

4.1.2 การก่อเกิด นามรูป-วิญญาณ-สังขาร ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ

(1) การจำแนกหมวดหมู่ของสิ่งมีชีวิต แบบวิทยาศาสตร์และแบบพุทธศาสนา

นักวิทยาศาสตร์ จัดกลุ่มระบบชีวิตบนโลก ออกเป็น อาณาจักร (kingdom) ไฟลัม (phylum) คลาส (class) อันดับ (order) วงศ์ (family) สกุล (genus) และ ชนิด (species). อาณาจักร ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด (รวมสัตว์เดรัจฉานและมนุษย์) แบ่งออกได้เป็น 6 อาณาจักร คือ แบคทีเรีย อาร์เคีย โปรติส พืช สัตว์. ในบรรดาอาณาจักรสัตว์เหล่านี้ ถูกจำแนกออกเป็น 9 ไฟลัม คือ พอลิเฟอร่า (Polifera) ซีเลนเทอรตา (Coelenterata) แพลทีเฮลมินเทส (Platyhelminthes) เนมาโทดา (Nematoda) แอนเนลิดา (Annelida) อาร์โทรพอดา (Arthropoda) มอลลัสกา (Mollusca) เอไคโนเดอมาตา (Echinodermata) และ คอร์ดาตา (Chordata), มนุษย์ จัดอยู่ในไฟลัมนี้. การแบ่ง คลาส (Class) แบ่งออกเป็น สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ (Amphibians) สัตว์เลื้อยคลาน (Reptiles) และ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (Mammals), มนุษย์จัดอยู่ในคลาสนี้. ส่วนการจัดอันดับ (Order) มนุษย์ และ ลิง จัดอยู่ในอันดับ ไพรเมท (Primates). การจัดหมู่ของ วงศ์ (Family) ของสิ่งมีชีวิต, มนุษย์ อorangutan กอริลลา ชิมแปนซี และ โบโนโบ จัดอยู่ในวงศ์ โฮมินิดส์ (Hominids). สกุล (Genus) ของมนุษย์ในอดีต สูญพันธุ์ ไปแล้วกว่า 6-12 species และที่หลงเหลืออยู่ขณะนี้ คือสกุลมนุษย์สมัยใหม่. การแบ่งหมู่ของสิ่งมีชีวิต ออกเป็นชนิด (Species) ใช้เกณฑ์ของ สกุล และชื่อที่เฉพาะ. มนุษย์ จัดอยู่ในชนิด โฮโมซาเปียนส์ (Homo sapiens).

ความจริงแล้ว โลกเต็มไปด้วยสิ่งมีชีวิตมากมาย ที่เรายังไม่รู้จัก. ประมาณร้อยละ 90 ของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด คือสายพันธุ์ที่ยังรอการค้นพบและจัดจำแนก. ยังมีบริเวณแคบๆ ในโลก อีกมาก ที่นักวิทยาศาสตร์ยังเข้าไปไม่ถึง เช่น ในร่องน้ำลึกมหาสมุทร ในทะเลทราย ในป่าดิบ. นักวิทยาศาสตร์ ไม่เพียงแต่จะยอมรับสิ่งมีชีวิตที่ค้นพบได้ในโลกเท่านั้น พวกเขาเชื่อว่า อาจมีสิ่งมีชีวิตในโลกใบอื่นอีก ซึ่งเป็นดาวเคราะห์แบบโลก (earth) ในกาแล็กซีเพื่อนบ้าน. แต่อย่างไรก็

ตาม สิ่งมีชีวิตตามคำนิยามแบบวิทยาศาสตร์ ก็ยังแคบกว่าระบบชีวิตแบบพุทธศาสตร์. ตถาคต รู้จักชีวิตและจำแนกได้ลึกและไกลกว่า กล่าวคือ ชีวิตประกอบด้วย นามรูป ที่พระองค์เรียกว่า ชั้น-5. รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, รูป/ ก็คือ ส่วนที่เป็นรูปร่างกาย แบบวิทยาศาสตร์ซึ่งประกอบด้วยอวัยวะต่างๆ สมอ ระบบประสาท และอุณหภูมิ ตลอดจนระบบภูมิคุ้มกันต่างๆ, นาม ก็คือ ส่วนที่เป็นจิตทั้งหมด. ทำให้ขอบเขตการจำแนกชีวิตแบบพุทธศาสตร์ แตกต่างจากฝั่งวิทยาศาสตร์ไปมาก ทั้งในด้านคุณสมบัติรูปนาม พื้นที่ถิ่นอาศัย ความยาวนานของอายุ การดำรงชีพ. ตถาคต จำแนกชีวิตออกเป็นหลายแบบ ในหลายพระสูตร ดังนี้.

- อสูร นาค คนธรรพ์ พวกนี้อาศัยอยู่ในสมุท (ทะเล - น้ำ) (บาลี - จุลล. วิ. 7/292/464.)
- เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ (บาลี - มหา. ที. 10/310/255.)
- อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก (บาลี - ม. 12/147/170.)
- นรก กำเนิดไตรภพ เปตวิสัย มนุษย์ เทวดา (บาลี - ม. 12/147/170.)
- นรก กำเนิดไตรภพ เปตวิสัย ทุกคติใดๆ แม้อื่นอีก (บาลี - ทสก. อ. 24/285/165.)
- เทวดา มนุษย์ สุกคติใดๆ แม้อื่นอีก (บาลี - ทสก. อ. 24/285/165.)
- เทวดา คนธรรพ์ ยักษ์ ภูติ มนุษย์ (บาลี - มหา. ที. 10/67/58.)

และยังมีชีวิตอื่นอีก ที่ไม่อาจจำแนกได้แน่ชัด เพราะการมีวรรณะคร่อมกับวรรณะอื่น เช่น อสูร และ ยักษ์ เป็นต้น. และในสัตตะธัมมะธาตุ ได้จำแนกระบบชีวิตออกเป็น 4 กลุ่ม (ในบทนำ) คือ ชีวิตจักรวาล-ควันตัม ชีวิตจักรกล ชีวิตแบบโลก และ ชีวิตระบบชั้น-5.

เหตุที่สัตว์ในโลกนี้ มีความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะจิตของสัตว์เหล่านั้น มีความซับซ้อน แตกต่างกันไปมากมาย, โดยเฉพาะ จิตของสัตว์ที่อยู่ในช่วงการเปลี่ยนร่างกายเก่า ไปได้ร่างกายใหม่. ความซับซ้อนของจิต มีลำดับการเกิดขึ้น การวิวัฒน์ และการดับสลาย ที่ไม่อาจจำแนกได้ชัดเจน และไม่มีรูปแบบที่แน่นอน. ตถาคต ได้อธิบายการวิวัฒน์ของจิตมนุษย์ไว้ว่า เริ่มจาก ‘มโน’ เปรียบเหมือนแสง ส่องไปกระทบ (ผัสสะ) ‘นาก’ (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ อารมณ์) ก่อให้เกิดกลุ่มของ ‘วิญญาณ’ ซึ่งเรียกชื่อตามจาก ที่มันส่องไปกระทบ ได้แก่ จักขุวิญญาณ (ตา+รูป) โสทวิญาณ (หู+เสียง) ชานะวิญญาณ (จมูก+กลิ่น) ชิวหาวิญญาณ (ลิ้น+รส) กายวิญญาณ (ผิวกาย+สัมผัส) มโนวิญญาณ (ใจ+อารมณ์). จากนั้น จิตก็จะวิวัฒน์เป็นตัวตนที่ชัดเจนขึ้น เช่น เวทนา ตัณหา นันทิ ราคะ ฉันทะ ซึ่งรวมแล้วเรียกว่า ‘จิต’.

นี่คือ กระบวนการวิวัฒน์ของจิตมนุษย์ ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่า มโนบ้าง วิญญาณบ้าง จิตบ้าง, เป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลาย แสวงหาร่าง อันเป็นที่อยู่อาศัยของจิต เพื่อการสืบต่อชีวิตและเผ่าพันธุ์. ตถาคต ให้ความสำคัญของจิตไว้ในลำดับต้นๆ เพราะมีอิทธิพล ในการควบคุมพฤติกรรมของสัตว์

เหล่านั้น. จิตของสัตว์ จึงเป็นต้นเหตุของการปรุงแต่งร่างอาศัย. ยิ่งจิตมีความซับซ้อนมากเท่าใด ร่างอาศัยของสัตว์ ก็ยิ่งมีความหลากหลายทางชีวภาพมากเท่านั้น. ความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น ทำไมปลาตัวจึงมี 5 แฉก เพราะเหตุใดปูจึงมีก้ามใหญ่ ทำไมสก็งจึงมีกลิ่นเหม็น เพราะเหตุใด ไตโนเสาร์ จึงมีสองขาใหม่ และคอยาว ฯลฯ. ปรากฏการณ์หลากหลายเหล่านี้ นักวิทยาศาสตร์ให้เหตุผลว่า เพราะสภาพแวดล้อม ทำให้สัตว์เหล่านั้น จำเป็นต้องออกแบบรูปร่างกาย เพื่อความอยู่รอด. แต่ตถาคตบอกว่า นั่นเป็นเพราะกรรม ที่จิตของสัตว์เหล่านั้น กระทำและสะสมเป็นพลังงาน ชนิดหนึ่งขึ้นมา อันส่งผล (วิบาก) ต่อ การมีร่างใหม่ของสัตว์ หลังการตาย. และกรรมของสัตว์ ก็มีความซับซ้อนเช่นเดียวกับจิต จึงไม่อาจกำหนดรูปแบบได้ว่า ทำกรรมเช่นนี้ เช่นนั้นแล้ว จะได้รับผลอย่างนั้น, บอกได้แต่เพียงว่า เมื่อมีการกระทำ (กรรม) ก็ต้องมีผล (วิบาก) เกิดขึ้นเสมอ เป็นไปตามกฎธรรมชาติ (อิทัปปัจจยตา - เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี).

ตถาคต กล่าวไว้ในหัวข้อธรรมชื่อ ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ ไว้ว่า “... สัตว์ทั้งหลาย (สัตว์) มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก ... สัตว์ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพผู้ประทับอยู่ในหมู่พรหม ที่บังเกิดโดยปฐมภูมิ (ปฐมานิพพุตตา) ... สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพอภิสสระ ... สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพสุภิกษณะ ... สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่ง รูปสัญญา โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิสัญญา เพราะไม่ใส่ใจในนัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาศาณัญญาตนะ มีการทำในใจว่า ‘อากาศไม่มีที่สุด’ ดังนี้ มีอยู่ ... สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ ซึ่งอากาศาณัญญาตนะ โดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณัญญาตนะ มีการทำในใจว่า ‘วิญญาณไม่มีที่สุด’ ดังนี้ มีอยู่ ... สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ ซึ่งวิญญาณัญญาตนะ โดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอากิญจัญญาตนะ มีการทำในใจว่า ‘อะไรๆ ก็ไม่มี’ ดังนี้ มีอยู่ ... อสัญญัตตตายตนะ ... เนวสัญญานาสัญญาตนะ ... มีอยู่ ...” (บาลี - บาลี มหา. ที. 10/81/65.)

ในบรรดาความหลากหลาย ของชีวิตสัตว์, ตถาคต มีทางออกสำหรับสัตว์บางผู้ ที่ไม่ต้องมีสภาพชีวิตแบบใดแบบหนึ่งดังที่กล่าวนี้. เพราะการมีสภาพชีวิตทุกๆ แบบ ล้วนแต่สร้างความทุกข์ให้ทั้งสิ้น) คือ สัตว์ผู้นั้น ต้องเรียนรู้ชัดว่า อะไรคือเหตุที่ทำให้ วิญญาณ ตั้งอยู่ได้ (วิญญาณจิต). การรู้ชัดวิญญาณจิต คือ รู้ชัดการเกิด (สมุทัย) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดความดับ (อตัณหะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสอร่อย (อัสสาทะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษอันต่ำทราม (อาทินวะ) แห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดในอุบายอันเป็นเครื่องนำออกไปให้พ้น (นิสสรณะ) จากสิ่งนั้น. เมื่อสัตว์ผู้นั้นรู้ชัดโดยถูกต้อง ดังนี้แล้ว จะส่งผลให้ สัตว์ผู้นั้น เป็นผู้หลุดพ้นเพราะความไม่ยึดมั่น, พระองค์เรียกสัตว์ผู้นั้นว่า ผู้ปัญญาวิมุตติ. (บาลี - มหา. ที. 10/81/65.) นี่คือเหตุผลว่า สัตว์ได้กระทำความต่าง ๆ ที่มีความหลากหลายและซับซ้อน

ทำให้สัตว์เหล่านั้นได้ร่าง หรือภพภูมิ ที่แตกต่างกันแบบสุดขีด จนทำให้ระบบการจำแนกสิ่งมีชีวิตแบบวิทยาศาสตร์ ไม่อาจเข้าถึงความมีชีวิตได้ครบถ้วน.

(2) ความรู้สึกสัมผัส ตัวตน นามรูป เกิดจากการทำงานของสมองและจิต

สมองมนุษย์ มีน้ำหนักราว 1,300 – 1,400 กรัม. สมองทำงานด้วยกำลัง 14 วัตต์ ซึ่งคิดเป็นพลังงาน ร้อยละ 20 ของพลังงานรวม ที่เราบริโภคเข้าไป. สมองประกอบไปด้วยเซลล์ประสาท หรือนิวรอน (neuron) ราว 86,000 ล้านเซลล์, แต่ละเซลล์ จะสร้างการเชื่อมโยงระหว่างกันนับหมื่นจุด, ทำให้สมอง กลายเป็นอวัยวะที่ซับซ้อนมากที่สุดในร่างกายแบบมนุษย์. แต่สิ่งที่สร้างความน่าทึ่งให้นักวิทยาศาสตร์มากที่สุด คือ สมองทำงานอย่างไร. ปัจจุบัน นักวิทยาศาสตร์ พยายามนำเทคโนโลยีที่หลากหลาย เข้าไปไขความลับของสมอง ในขณะที่บุคคลคนนั้น คิด พูด หรือได้ยินเสียง และได้สร้างปริศนาสำคัญในข้อที่ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสมองกับความรู้ตัว เกิดขึ้นได้อย่างไร. กลไกภายในสมอง ประกอบด้วยจำนวนศูนย์กลางในสมอง 180 จุด ซึ่งปล่อยกระแสประสาท นับล้านๆ ครั้ง เพื่อให้เรามองเห็น พูดได้ และ เดินได้ แต่เราอาจจะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีพวกมันก็ได้. งานวิจัยใหม่ๆ แสดงให้เห็นว่า สมองเป็นนักเอาตัวรอดที่เหลือเชื่อมากๆ. จากการทดลองกับหนู นักวิทยาศาสตร์ค้นพบว่า เซลล์ประสาทในสมอง มีการพัฒนาตลอดเวลาไปตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับความจริงที่ว่า มนุษย์ที่ผ่านประสบการณ์ ด้วยวัย 70 – 90 ปี หรือ 100 ปี ยังคงมีความคิด ความฉลาด อยู่ตลอดเวลา ทั้งๆ ที่ เซลล์ของร่างกายส่วนอื่นๆ กลับทรุดโทรมลง. หากจะกล่าวว่า มนุษย์มีการเรียนรู้ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย ก็คงไม่ผิดนัก เพราะเหตุที่เซลล์สมอง มีการพัฒนา เติบโตตลอดเวลาตัวเอง ซึ่งนับเป็นความมหัศจรรย์ ที่นักวิทยาศาสตร์ยังหาสาเหตุไม่ได้.

เรอเน เดส์การ์ตส์ (Rene Descartes : 1596 – 1650 A.D.) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส เห็นว่า วิญญาณหรือความรู้ ต่างกับร่างกายมาก และต่างจากสมอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายด้วย. เขายังบอกอีกว่า ต่อมไพเนียล (pineal gland) ซึ่งอยู่ที่ใจกลางสมอง เป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างร่างกายกับวิญญาณ และเป็นจุดแลกเปลี่ยนสาร ระหว่าง ‘วัตถุ’ 2 ชนิด ที่เป็นเอกเทศต่อกัน (คือ จิตสำนึก (consciousness) กับ ร่างกายและสมอง - ผู้เขียน).⁴ ต่อมา ได้มีการค้นพบยืนยันว่า ต่อมไพเนียล เป็นสื่อกลาง ทำให้ความคิด และความรู้สึกต่างๆ ไปกระตุ้นให้เกิดกิริยาอาการต่างๆ ทางกาย และทำให้สิ่งที่มากระทบกับร่างกายนั้น กระทบต่อจิตสำนึก และเกิดประสบการณ์ทางจิตตามมา เช่น ความปรารถนาทางใจ ความเจ็บปวด ความกลัว.

4 ส่วนของจิต ที่นักวิทยาศาสตร์เรียกว่า จิตสำนึก ก็คือ กระบวนการ จิต มโน วิญญาณ ในชั้น-5, และสิ่งที่เรียกว่า เจตจำนงเสรี (free will) เป็นได้ทั้งสองกรณี คือ ไม่เชิงบวก (กุศล) ก็เชิงลบ (อกุศล).

ความรู้สึกในการมีตัวตน กระจายอยู่ทั่วสมอง ไม่ได้อยู่ ณ ส่วนใดส่วนหนึ่งของสมอง อันเป็นผลมาจากการทำงานร่วมกันของสมองส่วนต่างๆ. คือ สมองส่วนกลีบหน้า ทำหน้าที่วางแผนสร้างภาพรวม และโครงสร้าง การตัดสินใจ. สมองส่วนนี้ มีบทบาทหลักในด้านบุคลิกภาพ และการควบคุมตัวเอง. สมองกลีบข้าง ทำหน้าที่ประมวลข้อมูลที่รับมาจากประสาทสัมผัส ให้เป็นประสบการณ์ทางกายเพียงอย่างเดียว. สมองส่วนพรีคิวเนียส ทำหน้าที่ควบคุมข้อมูล อัดชีวประวัติเกี่ยวกับตัวตน ทำให้บุคคลผู้นั้น เล่าเรื่องเกี่ยวกับที่มาของตัวเองได้. สมองส่วนมิดโซน เป็นตัวเชื่อมสมองกลีบหน้า 2 ซีก เข้าด้วยกัน และเป็นศูนย์บัญชาการของ จิตที่เรียกว่า อีโก้. สมองส่วนหน้าพรอนต์ อินซูลา จะทำงานก็ต่อเมื่อเราพูดถึงตัวเอง มันจะช่วยทำให้เรารู้ว่าเราคือใคร. สมองกลีบขมับ ทำหน้าที่ประมวลอารมณ์ ความรู้สึก และเก็บความทรงจำที่เกี่ยวกับการฟัง ทำให้เราเข้าใจคำและประโยค.

ปัจจุบัน นักวิจัยด้านสมอง ต่างเห็นตรงกันว่า จิตสำนึก ความรู้สึก และเจตจำนง (will) เกิดจากกระบวนการทางเคมี ร่วมกับทางกายภาพในสมอง ซึ่งมีความซับซ้อนเกินกว่าจะสรุปให้แน่ชัดได้. แต่ก็ยอมรับว่า ความสามารถด้านสมองของมนุษย์เกือบทุก ๆ ด้าน ทั้งการมองเห็น การพูด ความจำ และวิจารณ์ญาณ ล้วนเป็นเรื่องที่ซับซ้อนมาก และไม่ได้จำกัดอยู่ ณ ส่วนใดส่วนหนึ่งของสมองเพียงอย่างเดียว. พวกเขาสรุปได้แต่เพียงว่า ส่วนต่างๆ ของสมอง เป็นตัวบ่งบอกลักษณะเด่นที่ผสมผสานกัน เป็นบุคลิกภาพของบุคคลคนนั้น.^[5]

จะเห็นว่า ความซับซ้อนที่ซ่อนอยู่ภายในสมอง เป็นสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์ ไม่อาจมองเห็นได้ เพราะนั่นคือโลกอีกโลกหนึ่ง ซึ่งเป็นโลกของจิตวิญญาณ. ความซับซ้อนของจิตวิญญาณ ได้ถูกเปิดเผยอย่างละเอียดโดย พระพุทธเจ้า แต่ยังคงเป็นสิ่งซ่อนเร้นของนักวิทยาศาสตร์. การศึกษาทางด้านพุทธศาสตร์ ไม่ได้เจาะลงลึกในด้านสมอง เพราะมันเป็นธรรมชาติของร่างกาย วัตถุ ที่ต้องเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว. แต่ธรรมชาติของจิต จำเป็นต้องศึกษาลงลึกในรายละเอียด เพราะมีความซับซ้อนยิ่งกว่าสมอง เป็นล้นเท่า และอธิบายไม่ได้ด้วยภาษามนุษย์. นับว่าเป็นภารกิจที่ยากที่สุด ที่คนธรรมดาจะกระทำได้ แต่ด้วยความสามารถในการหยั่งรู้ อันเป็นความรู้พิเศษของ ตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธะ แล้วถ่ายทอดออกมาด้วยภาษามนุษย์. ทำให้คนเราทุกวันนี้ เข้าใจเกี่ยวกับจิต วิญญาณ ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งยังไม่มีมนุษย์ผู้ใดทำได้. ความคิดแรกๆ ของดาร์กการ์ดส์ สอดคล้องกับสิ่งที่ตถาคตค้นพบมากที่สุดว่า กายกับจิตนั้น เป็นเอกเทศต่อกัน. ทำให้การศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ถูกทางยิ่งขึ้น. กล่าวคือ กาย ก็คือ รูป, จิต ก็คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

5 SCIENCE ILLUSTRATED. ฉบับที่ 89. November 2018, หน้า 39-41.

รวมกายกับจิต ก็คือซันธ-5 นั่นเอง. สิ่งที่น่าสนใจด้านสมองเรียกว่า จิตสำนึก ความรู้สึก และเจตจำนง นั้น, ในความเห็นของตถาคต พระองค์ไม่ได้แยกจิตออกเป็นแบบนั้น แต่พระองค์อธิบายจิตในภาพรวมของ กระบวนการเกิดของซันธ-5. และที่ เดส์การ์ตส์ กล่าวว่า ต่อมโพเนียล เป็นสื่อกลางระหว่างสมองกับความรู้สึกนั้น จะจริงเท็จอย่างไร ก็ไม่ส่งผลต่อการศึกษาด้านจิตวิญญาณ.

สมองส่วนที่เรียกว่า ทาลามัส (thalamus) ทำหน้าที่ควบคุมการรับรส การได้ยินเสียง และการรับสัมผัส โดยทำงานคล้ายเป็นสถานีเชื่อมต่อ. ฮิปโปแคมปัส (hippocampus) เป็นศูนย์กลางความจำ ซึ่งประมวลและจัดเก็บความจำของมนุษย์. คลอสทรัม (claustrum) เป็นศูนย์กลางในสมอง ช่วยให้เราสัมผัสตัว เพราะทำหน้าที่เชื่อมต่อกับสมองแทบทุกส่วน. อะมิกดาลา (amygdala) เป็นตัวก่อกำเนิดอารมณ์ต่าง ๆ เช่น ความกระวนกระวายใจ ความก้าวร้าว ความยินดี และสร้างฮอร์โมนบางอย่างขึ้นมาได้.

มีสารเคมีในเซลล์สมอง 2 ชนิด เป็นตัวกระตุ้นและเสริมความรู้สึกภายในสมอง ให้เกิดการยอมรับว่า ความปรารถนาที่เกิดขึ้นนั้น เป็นสิ่งที่ดี คือ เอนเคฟาลิน (enkephalin) และ อนันดาไมด์ (anandamide). เอนเคฟาลิน มีคุณสมบัติคล้ายฝิ่น ทำให้รู้สึกเป็นสุขมาก. เมื่อเซลล์ประสาทปล่อย เอนเคฟาลิน ออกมา จะส่งผลกระทบกระตุ้นให้เซลล์อื่นๆ ปล่อย อนันดาไมด์ ซึ่งออกฤทธิ์คล้ายกัญชา ออกมาด้วย. ทำให้เรารู้สึกสบาย เป็นสุขสนุกสนาน ส่งผลกระทบกระตุ้นให้เซลล์ประสาทปล่อย เอนเคฟาลิน ออกมามากยิ่งขึ้น และออกฤทธิ์ร่วมกัน. เท่ากับเป็นการเพิ่มความเข้มข้น ของสัญญาณประสาทในศูนย์ควบคุมความสุขในสมอง อีกด้วย. [เหตุนี้ จึงเรียกละแวกที่ไปกระตุ้นเซลล์ประสาทเหล่านั้นว่า สิ่งเสพติด].

ศูนย์กลางในสมอง 5 ส่วน ที่แพทย์เห็นว่า เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ จะขาดไม่ได้ คือ. (1) ก้านสมอง ตรงตำแหน่งเหนือไขสันหลัง ที่เรียกว่า แมดัลลา ออบลองกาตา (medulla oblongata). มันทำหน้าที่ควบคุมการหายใจ และความดัน. หากสมองส่วนนี้ได้รับบาดเจ็บ มักจะเสียชีวิต. (2) น้ำหล่อสมองไขสันหลัง (cerebrospinal fluid) อยู่ในโพรงสมอง ที่เป็นช่องว่างรวม 4 ช่อง. ถ้าคนเราหกล้ม หรือศีรษะได้รับบาดเจ็บ แต่สมองจะไม่ได้บาดเจ็บ เพราะมันถูกห่อหุ้มด้วย น้ำหล่อสมอง. (3) สมองที่อยู่ตรงกลาง เรียกว่า ทาลามัส (thalamus) เป็นศูนย์กลางการรับรู้ ทำหน้าที่รับสัญญาณจาก ส่วนปลายทางของร่างกายทุกส่วน (การรับสัมผัส). ถ้าไม่มีทาลามัส มนุษย์จะสูญเสียการเชื่อมต่อกับประสาทสัมผัส และอาจจะไวต่อความเจ็บปวดมาก. (4) สารที่เป็นสื่อการรับรู้ มีลักษณะคล้ายตาข่ายในสมอง ช่วยให้มนุษย์รับรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งยังทำให้คนเราตื่นขึ้นอีกครั้งได้ หลังหมดสติไป. ถ้าสารตัวนี้ได้รับความเสียหาย มนุษย์ไม่อาจมีชีวิตรอดอยู่ได้ หรืออยู่ในอาการโคม่า. (5) สมองที่เป็นหน่วยความจำ หลัก ของมนุษย์ เรียกว่า ฮิปโปแคมปัส (hippocampus). หากมันได้รับความเสียหาย หรือบาดเจ็บ เช่น จากอุบัติเหตุ หรือ เกิดภาวะเลือดคั่ง อาจทำให้นักคิดผู้นั้น

สูญเสียความจำ และความสามารถจดจำข้อมูลใหม่ๆ.

แต่อย่างไรก็ตาม สมองสามารถซ่อมแซมตัวเองได้. เมื่อเซลล์สมองตาย พวกมันจะปล่อยสารออกสู่สิ่งแวดล้อม เป็นชุดๆ สารต่างๆ เหล่านี้ เป็นโปรตีนชนิดพิเศษ ที่กระตุ้นการเติบโต เรียกว่า นิวโทรฟิน (neutrophin). เมื่อเซลล์สมองที่เหลือ ได้รับนิวโทรฟิน จะทำให้เซลล์บางส่วน สร้างจุดเชื่อมต่อใหม่ๆ เรียกว่า แอซอน (axon) ขึ้นมา, เซลล์อื่นๆ ที่เหลือ ก็จะมีแนวโน้มต่อสารสัญญาณใหม่ๆ รอบตัวมากยิ่งขึ้นด้วย. คาร์ลา แชตซ์ นักประสาทชีววิทยา ^[6] ค้นพบว่า บนผิวหน้าของเซลล์สมอง มีโปรตีนชนิดหนึ่ง ชื่อว่า เพอร์บี (pirB) ทำหน้าที่ป้องกัน ไม่ให้เซลล์สร้างการเชื่อมต่อใหม่ๆ, เมื่อคนเรามีอายุมากขึ้น ปริมาณของเพอร์บี จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย. ด้วยเหตุนี้ สมองของเด็กสามารถซ่อมแซมตัวเองได้ดีกว่า สมองของผู้ใหญ่.

นักวิทยาศาสตร์ มีความเห็นตรงกันว่า ประสาทสัมผัสของมนุษย์ แท้จริงมี 13 ชนิด. ^[7] ได้แก่ (1) การได้กลิ่น (2) การมองเห็น (3) การได้ยิน (4) การรับรส (5) การสัมผัส (6) การทรงตัว (7) การรับรู้เวลา (8) การรับรู้การเคลื่อนไหวของตนเอง (9) ความรู้สึกคัน (10) การรับรู้อุณหภูมิ (11) ความรู้สึกเจ็บ (12) ความรู้สึกหิว-อิ่ม (13) การรับรู้สนามแม่เหล็ก เป็นประสาทสัมผัส ชนิดเดียวกับนกและแมลง ซึ่งสามารถรับรู้ทิศทางได้ จากแรงสนามแม่เหล็กโลก. ข้อสรุปของนักวิทยาศาสตร์ สอดคล้องกับสิ่งที่คาดคะเนไว้ว่า อายุคนจะภายนอก 6 กับ อายุคนจะภายใน 6 ที่สัมผัสกัน (จุดเชื่อมต่อให้เกิดการรับรู้ รวมทั้งสองอย่างนี้ เรียกว่า สฟายตนะ) นั่นคือประสาทสัมผัสของมนุษย์ คือ ตา กระตมรูป หู กระตมเสียง จมูก กระตมกลิ่น ลิ้น กระตมรส ผิวกาย กระตมสัมผัส และใจ กระตมอารมณ์.

ประสาทสัมผัส ทำให้ความปรารถนา ผุดขึ้นที่ก้านสมอง. รสอร่อยจากการสัมผัสทางอวัยวะต่างๆ (ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย) จะไปกระตุ้นการทำงานของ เวนทริล เททเมนดัล แอเรีย (ventral tegmental area) ซึ่งอยู่บริเวณก้านสมอง ทำหน้าที่ควบคุมความรู้สึกและแรงจูงใจ. การรับสัมผัสจากรสอร่อย ของอวัยวะต่างๆ ทำให้เกิดการหลั่งของ สารสื่อประสาทที่ช่วยส่งสัญญาณภายในสมอง เรียกว่า โดพามีน (dopamine) จะไปกระตุ้นสมองส่วนหน้า เป็นการเร่งเร้าให้เกิดความปรารถนาต้องการสิ่งนั้นมากขึ้น.

โดพามีน จึงทำหน้าที่ให้เกิดการไหลเวียน ของสัญญาณประสาท ระหว่างศูนย์ควบคุมความสุข 2 แห่ง ที่เรียกว่า นิวเคลียส แอควัมเบ็นส์ (nucleus accumbens) และ เวนทริล พัล

6 SCIENCE ILLUSTRATED. ฉบับที่ 74. August 2017, หน้า 54.

7 SCIENCE ILLUSTRATED. ฉบับที่ 78. December 2017, หน้า 62-67.

ลิดัม (ventral pallidum) ซึ่งอยู่ที่บริเวณกลางสมองว่า ‘ความปรารถนาที่เกิดขึ้น เป็นสิ่งดี.’ แต่ก็ยังถูกทำให้ซ่อนอยู่ในสมอง ยังไม่เป็นที่เปิดเผย เพราะความปรารถนาที่ว่าเป็นสิ่งดีนั้น ยังมีความเคลือบแคลง. จากนั้น ความปรารถนาจากรสอร่อย ที่เกิดจากการทำงานของสมองส่วนที่เรียกว่า เวนทริล เททเมนดัล แอเรีย กับความรู้สึกที่ว่า ความปรารถนานั้นเป็นสิ่งที่ดี จะถูกส่งเป็นสัญญาณประสาท ไปยังศูนย์ควบคุมความสุขแห่งที่ 3 ซึ่งเป็นศูนย์หลัก อยู่ที่บริเวณเปลือกสมองส่วนหน้าเหนือลูกนัยน์ตา. จากนั้น ความรู้สึกทั้งสองส่วน จะรวมกันเป็นความรู้สึกสุขแบบรู้ตัว (ซึ่งเรียกว่าจิตสำนึก). แต่ความรู้สึกสุขแบบรู้ตัว จะได้รับการตอบสนองหรือไม่ ขึ้นอยู่กับสมอง. ส่วนที่เป็นศูนย์ควบคุมด้านเหตุผลและวิจารณ์ญาณ (pre-frontal cortex) ซึ่งอยู่ในบริเวณกลีบหน้าผากส่วนหน้า. เมื่อรับสารความรู้สึกเป็นสุขเหล่านั้นมาแล้ว ก็จะใช้วิเคราะห์ตัดสินเสียก่อนว่า ควรหรือไม่ ที่จะยอมรับว่า ความปรารถนาที่เป็นสุขนั้น เป็นสิ่งดีที่ยอมรับได้หรือไม่เพียงใด (เหตุผลทางด้านศีลธรรม จริยธรรม).

‘ความปรารถนาที่เป็นสุข เป็นสิ่งที่ดี’ ก็คือส่วนของจิตที่เกิดจากสัญชาตญาณที่ ซิกมุนด์ ฟรอยด์ เรียกว่า อิด (Id) และตถาคต เรียกว่า ตัณหา ราคะ นันทิ ฉันทะ ซึ่งเป็นจิตฝ่ายลบ (อกุศลจิต). จิตส่วนนี้ ยังคงถูกซ่อนอยู่ในสมอง บริเวณศูนย์ควบคุมความสุข 2 แห่ง คือ นิวเคลียส แอคคัมเบนส์ (nucleus accumbens) และ เวนทริล พัลลิดัม (ventral pallidum) ซึ่งมันจะถูกควบคุมด้วยส่วนของจิตที่เรียกว่า ซูเปอร์อีโก้ (super ego) หรือกฎทางสังคม และศีลธรรม. แต่อย่างไรก็ตาม ‘ความปรารถนาที่เป็นสุข เป็นสิ่งที่ดี’ ก็อาจถูกระบายออกมาทางพฤติกรรม พอประมาณ ที่จะไม่เป็นโทษภัยแก่บุคคลผู้นั้นและคนรอบข้าง โดยส่วนของจิตที่เรียกว่า อีโก้ (ego) ซึ่งอยู่ที่ศูนย์ควบคุมด้านเหตุผลและวิจารณ์ญาณ (pre-frontal cortex). อีโก้ เปรียบเหมือนปัญญา ความฉลาด ที่จะตัดสินว่าสิ่งใดควรกระทำ หรือไม่ควรกระทำ อันเป็นการควบคุมพฤติกรรมของคนผู้นั้น ให้อยู่ในกรอบทางสังคม.

นักวิทยาศาสตร์ และนักจิตวิเคราะห์ มองจิตไปได้ไกลแค่ การทำงานของสมอง และกระบวนการ อิด อีโก้ และซูเปอร์อีโก้ ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic theory). แต่ตถาคต มองจิตเป็นกระบวนการของ จิต มโน วิญญาณ ในชั้นที่-5 และตอบใจทักด้วยว่า มนุษย์จะสลายจิตในส่วนที่เป็นสัญชาตญาณดิบ (id) ได้อย่างไร เพื่อให้มนุษย์เข้าถึง เจตจำนงเสรี (free will)⁸ อันเป็นความปรารถนาเชิงบวก. ตถาคต มองการเกิดและพฤติกรรมของจิตใน 3 ขั้นตอน

8 เจตจำนงเสรี คือ เสรีภาพ หรือความสามารถของผู้กระทำการ ที่จะคิด กระทำ สิ่งใดๆ ก็ได้ ในทางบวก (คือ สอดคล้องกับ ศาสนา กฎหมาย และจริยศาสตร์) โดยไม่ถูกจำกัด ด้วยปัจจัยและอิทธิพลแวดล้อม ได้แก่ ข้อจำกัดทางกายภาพ (เช่น ไซตรอน การจ้องจ้ำ การทุพลภาพ) ข้อจำกัดทางสังคม (เช่น การข่มขู่ ตาหนิ ขนบประเพณี) ข้อจำกัดทางจิตใจ

คือ มโน วิญญาน และ จิต โดยใช้ทฤษฎีที่อาศัย หลักความจริง 3 ประการร่วมกัน มาอธิบาย คือ หลักที่ปัจจยตา หลักปฏิจสุมุบาท และหลักอริยสัจ-4. การที่นักวิทยาศาสตร์ ตรวจพบ คลื่นไฟฟ้าในสมอง ก็เป็นที่ยืนยันว่า ระบบประสาทในสมอง มีคุณสมบัติทางไฟฟ้า ซึ่งก่อให้เกิดแรง แม่เหล็กไฟฟ้าแบบอ่อนๆ ที่ตรวจจับได้. แต่กระบวนการของจิต ไม่สามารถตรวจจับคลื่นใดๆ ได้เลย (คลื่นของจิต ไม่ใช่คลื่นทางฟิสิกส์). ถ้าเช่นนั้น จิตทำงานได้อย่างไร ใช้อะไรหรือมีสิ่งใด เป็นสื่อของแรง พลังของจิตมีลักษณะคุณสมบัติอย่างไร. ข้อนี้อธิบายได้ว่า แรงที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมของจิต แบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ (1) เจตนา (2) ทิฎฐิ (3) สมาธิ (4) วิบาก. (ดูรายละเอียด บทที่ 2 ข้อ 2.2.5 ความแตกต่างระหว่าง แรงด้านฟิสิกส์ กับแรงด้านจิตธาตุ.)

นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่า ความรู้สึกต่างๆ และการรับรู้ของบุคคลผู้นั้น ลื่นสุดไปพร้อมกับความตายของสมองและร่างกาย. แต่ข้อสรุปของตถาคต กลับเห็นในทางตรงกันข้าม, การทำงานของสมอง จะยุติลง เมื่อร่างกายมนุษย์ส่วนอื่นๆ หยุดทำหน้าที่ แต่การทำงานของจิต จะยังคงมีอยู่ต่อไป แม้ว่าบุคคลผู้นั้นตายแล้ว. พระองค์ ไม่ได้จำกัดชีวิตไว้แค่ร่างกายแบบมนุษย์โลกเท่านั้น, ชีวิตยังมีอยู่ในรูปแบบอื่น เช่น สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปเรต เทวดา โอปปาติกะ เป็นต้น. ความรู้ ความรู้สึกของสิ่งมีชีวิตเหล่านั้น อาจไม่ต้องอาศัยการทำงานของสมองก็ได้. กล่าวได้ว่า วิทยาการด้านวิทยาศาสตร์ ได้อธิบายความจริง ในเชิงกลไกของสมอง ไว้โดยละเอียด และวิทยาการด้านพุทธศาสตร์ ได้อธิบายความจริง หลังกลไกของสมอง ที่นักวิทยาศาสตร์ยังมองไม่เห็น.

(3) หน่วยพื้นฐาน ของกลไกชีวิต-ชีวิต

นักวิทยาศาสตร์พบว่า หน่วยพื้นฐานของร่างกาย ของสิ่งมีชีวิต พืช สัตว์ มนุษย์ ประกอบด้วย เซลล์ (cell) โครโมโซม (chromosome) ดีเอ็นเอ (DNA – deoxyribonucleic acid) และ ยีนส์ (gene). ยีนส์ คือ หน่วยพันธุกรรม ของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด. สิ่งมีชีวิตแต่ละชนิด จะมีจำนวนยีนส์ไม่เท่ากัน. ยีนส์ เป็นส่วนหนึ่งของ ดีเอ็นเอ มีตำแหน่งอาศัยอยู่บน “สายพาน” (beads on string) ของโครโมโซม ในนิวเคลียสของเซลล์ ของสิ่งมีชีวิตทุกประเภท. โครโมโซม ทำหน้าที่เป็นสะพานให้ ยีนส์ และ ดีเอ็นเอ รวมกับ โปรตีนฮิสโตน (histone) ซึ่งเรียกว่า nucleosome ในการถ่ายทอด ลักษณะทางพันธุกรรม จากพ่อแม่ไปสู่ลูก.

มนุษย์ มีจำนวนโครโมโซม 46 โครโมโซม (23 คู่โครโมโซม) แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ autosome กับ sex chromosome. autosome ของเพศชายและหญิง มีจำนวนเท่ากัน คือ 22 คู่ ทำหน้าที่ควบคุมลักษณะต่างๆ ทางกรรมพันธุ์ (ยกเว้นเพศ). sex chromosome ทั้งหญิงและชาย มีกันฝ่าย

(เช่น ความกลัวภัยทั้ง 5) ข้อจำกัดทางด้านปรัชญา เหตุผลทางตรรกะ.

ละ 1 คู่ แต่มีความแตกต่างกัน. เพศชาย มีโครโมโซมคู่ XY และ เพศหญิง จะมีโครโมโซมคู่ XX, โดยที่ โครโมโซม Y จะมีขนาดเล็กกว่า โครโมโซม X. ทั้ง XX และ YY ทำหน้าที่ กำหนดเพศ ชาย หรือ หญิง. เมื่อเซลล์สืบพันธุ์ชาย (อสุจิ) ผสมกับเซลล์สืบพันธุ์หญิง (ไข่) โอกาสที่ทารกจะได้เพศ ชายหรือหญิง ขึ้นอยู่กับ เซลล์อสุจิของชาย X หรือ Y จะไปปฏิสนธิกับเซลล์ไข่ของหญิง. ช่วงนี้ถ้า วิญญาณ ก้าวลงไปอุบัติในครรภ์ ก็จะได้ทารกเกิดมาตามเพศที่ปฏิสนธิ. วิญญาณ ไม่มีสิทธิ์เลือกกว่า จะเป็นหญิงหรือชาย.

ข้อสังเกต การปรากฏของ วิญญาณ จะเกิดขึ้นพร้อมกับ เวทนา สัญญา สังขาร เสมอ. การก่อเกิดภพชาติใหม่ของสัตว์ เป็นได้ 2 กรณี คือ หากร่างที่ครอบครอง มีครบทั้ง 5 ชั้น (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) จะได้กำเนิดเป็น มนุษย์โลก หรือ สัตว์โลก (กำเนิดเดรัจฉาน) แล้วแต่กรณี. แต่ถ้า ร่างที่ครอบครองนั้นมีแต่จิต ไม่มีรูปชั้น ก็จะได้กำเนิดในเทวโลก เป็นเทวดา หรือ พรหม ในชั้น ต่างๆ ไม่ต้องพึ่งพา ร่างกายแบบมนุษย์ ทำให้มีอายุยืนยาวกว่ามนุษย์โลก หลายหมื่นเท่า มีถิ่นอาศัยใน มิติกาลอวกาศ แบบหนึ่ง.

ตารางที่ 4.01 โครงสร้างลักษณะทางกายภาพ ของสังขารธรรมระดับต่าง ๆ

โครงสร้าง รูปแบบ ของสังขารธรรม	ลักษณะและคุณสมบัติ 3 ของอัมมะธาตุ		
	รูปวัตถุ	รูปอาศัย (ร่างกาย)	การปรุงแต่ง (จิต)
วัตถุธาตุ	ของแข็ง ของเหลว อณูหภูมิ ก๊าซ (ดิน น้ำ ไฟ ลม)	อนุภาค นิวเคลียส อะตอม โมเลกุล แรง คลื่น อณูหภูมิ พลังงาน	มีวิญญาณ ตั้งอาศัย ในรูปวัตถุ รูปอาศัย
พืช	มีวัตถุธาตุ เป็น องค์ประกอบ	โมเลกุล นิวเคลียส เซล พลังงาน คลอโรฟิลล์ ดิน น้ำ แร่ธาตุ	มีวิญญาณ ตั้งอาศัย ในรูปวัตถุ รูปอาศัย
สัตว์เดรัจฉาน	มีวัตถุธาตุ เป็น องค์ประกอบ	อาหาร อากาศ ที่อยู่ สิ่งแวดล้อม	มีวิญญาณ ตั้งอาศัยใน เวทนา
สัตว์นรก เปรต วิสัย เทวดา สัตว์ กึ่งมนุษย์ กึ่ง เทวดา โอปปาติกะ	เป็นจิตธาตุ (อวิชชา สังขาร)	ภพภูมิ สวรรค์ นรก เป็น ที่อยู่อาศัย ไม่มีรูปแบบ วัตถุเป็นองค์ประกอบ เคลื่อนไหวไปได้ในมิติที่สี่	มีวิญญาณ ตั้งอาศัยใน เวทนา สัญญา สังขาร
มนุษย์	มีวัตถุธาตุ สสาร พลังงาน แรง คลื่น มี เซลล์ โครโมโซม ดีเอ็นเอ ยีนส์ เป็นองค์ประกอบ	ต้องการ อาหาร อากาศ ที่อยู่ เครื่องนุ่งห่ม ยา รักษาโรค เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม	มีวิญญาณ ตั้งอาศัยใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร

(4) การปรุงแต่งกลไกชีวิต ของสังขารธรรม

สิ่งที่ถูกปรุงแต่งตามกฎสังขตธรรม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ สังขารธรรมที่เป็นวัตถุธาตุอย่าง
เดียว สังขารธรรมที่เป็นจิตธาตุอย่างเดียว และสังขารธรรมที่เป็นทั้งวัตถุธาตุและจิตธาตุร่วมกัน.
ส่วนที่เป็นวัตถุธาตุ จะถูกปรุงแต่งขึ้น ตามกระบวนการทางธรรมชาติของสสารพลังงาน ส่วนที่เป็น
ทั้งวัตถุธาตุและจิตธาตุ มีกระบวนการปรุงแต่งที่ซับซ้อนกว่า. นักวิทยาศาสตร์ กำหนดขอบเขตของ

กลไกชีวิต-ชีวิต ไว้แค่ พืช สัตว์ และมนุษย์ เท่านั้น. ส่วนกลไกชีวิต-ฟลิกล์ (กำเนิดวัตถุธาตุ) เป็นเรื่องของฟลิกล์อย่างเดียว เช่น การกำเนิดของดวงดาว ดาราจักร และ วัตถุธาตุ สารต่าง ๆ. แต่ตถาคตกำหนดขอบเขตของการมีชีวิต ครอบคลุมไปถึง สัตว์ มนุษย์ ที่ไม่มีร่างกายแบบสัตว์โลก หรือมนุษย์โลก เช่น พวกเทวดา เทวดากึ่งสัตว์ เทวดากึ่งมนุษย์ พรหม สัตว์ในอภายภูมิ (นรก) เปเรตวิสัย ซึ่งทั้งหมดนี้ พระองค์ใช้คำเรียกว่า “สัตว์” หรือ สัตตา. การกำเนิดและการดำรงอยู่ของชีวิตของสัตว์ต่าง ๆ เหล่านั้น พระองค์เรียกว่า ภพชาติ.

มีเหตุปัจจัย 3 ประการ ที่ทำให้พวกสัตว์ที่กล่าวมาทั้งหมด ก่อภพ ก่อชาติ เวียนเกิด เวียนตาย นับเป็นอนันตรอบ คือ ⁹ **วิญญานฐิติ** (ที่ตั้งอาศัยของวิญญาน) 4 อย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร เปรียบเหมือน ผืนดิน. **นันทิราคะ** เปรียบเหมือน น้ำ. **วิญญาน** ซึ่งเข้าไปตั้งอาศัยในรูป เวทนา สัญญา สังขาร แล้ว เปรียบเหมือน ส่วนของพืช 5 อย่าง ที่ใช้เป็นพันธุ์ปลูก-พันธุ์ขยาย (รากเหง้า, ลำต้น, ตาหรือผล, ยอด, เมล็ด). ผลจากการ “ผสมพันธุ์” ของ วิญญานฐิติ นันทิราคะ และวิญญาน ก่อให้เกิด การมา การไป การจุติ (ตาย) การอุบัติ (เกิด) ของชีวิต และพัฒนาการไปสู่ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก การร่ำไรรำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ ต่าง ๆ (ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขโทมนัส อุปายาสะ) ในที่สุด.

ตถาคต ได้แบ่งการกำเนิดชีวิตไว้ 4 แบบ คือ (1) อัณฑชะกำเนิด (เกิดในไข่) (2) ชลาพุชะกำเนิด (เกิดในครรภ์) (3) สังเสทชะกำเนิด (เกิดในเถาโคล) (4) โอปปาติกะกำเนิด (เกิดผุดขึ้นในทันที). การเกิดทั้ง 4 แบบ พระองค์ กล่าวถึง โอปปาติกะกำเนิดไว้ตอนหนึ่งว่า “... โอปปาติกะกำเนิด เป็นอย่างไรเล่า? เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก นี้เราเรียกว่า โอปปาติกะกำเนิด ...” และอธิบายลักษณะของ เปเรตวิสัย ไว้ถึง 21 ชนิด (บาลี - มหาวิ. วิ. 1/210/295.) และอธิบายลักษณะและความงดงาม ของร่างเทวดานางแก้วผู้หนึ่งว่า “... รูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง ไม่สูงนัก ไม่ตํานัก ไม่พอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่คํานัก ไม่ขาวนัก ล่วงผิวพรรณของมนุษย์ แต่ยังไม่ถึงผิวพรรณทิพย์ มีสัมผัสทางกาย ปานประหนึ่ง สัมผัสยุ่นหรือยุ่ยฝ้าย นางแก้วนั้นมีตัวอุ่นในคราวหนาว มีตัวเย็นในคราวร้อน มีกลิ่นดั่งกลิ่นจันทน์ฟุ้งไปแต่กาย มีกลิ่นดั่งกลิ่นอุบลฟุ้งไปแต่ปาก ...” (บาลี - อุปปริ. ม. 14/324/488.)

นักวิทยาศาสตร์ อธิบายการกำเนิดชีวิตมนุษย์ เริ่มต้นจากการปฏิสนธิในรังไข่ของหญิง โดย

9 “ที่ตั้งอยู่ของวิญญาน (นัยที่ 2).” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 15-17. | บาลี - ขนธ. ล. 17/67/106.

เชื้ออสุจิของชาย ผสมกับไข่ของฝ่ายหญิง เกิดการปฏิสนธิเป็นตัวอ่อน และมีการพัฒนาโครงสร้างร่างกาย ระบบต่อมไร้ท่อ ระบบประสาท ภูมิคุ้มกัน เติบโตเป็นทารกในครรภ์ นานราว 9 เดือน แล้วคลอดออกมาเป็นทารก. แต่ตถาคต มองเห็นการกำเนิดชีวิตมนุษย์ ไม่ใช่มีแค่สิ่งที่นักวิทยาศาสตร์อธิบาย แต่พระองค์มองลึกไปถึง การก่อเกิดรูปนามของจิตวิญญาณ ร่วมกับการก่อรูปร่างกาย ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ.¹⁰⁾ (1) วิญญาณ ก้าวลงในครรภ์ และไม่แตกสลายไปก่อน รูปร่าง (นามรูป + วิญญาณ) ก็ปรากฏ. (2) วิญญาณของเด็กอ่อนยังอยู่ ไม่แตกสลายไปก่อน ทารก (นามรูป + วิญญาณ) ก็จะเจริญในครรภ์ จนกระทั่งคลอด. (3) ตราบใดที่ วิญญาณยังไม่แตกสลายจากร่าง (นามรูป + วิญญาณ) มนุษย์ (สัตว์โลก) ผู้นั้น ก็จะมีชีวิตไปจนแก่และตายไป (ชาติ ชรา มรณะ).

(5) การจำแนกรูปแบบร่างกายและอายุ ของสัตว์ทั้งหลาย

ตถาคต ได้จำแนกการได้ร่างกายรูปแบบต่างๆ ของ สัตตา (สัตว์ทั้งหลาย) เรียกว่า วิญญาณ จิตติ หรือ อายุตะนะ (บาลี - มหา. ที. 10/81/65.) หรือ สัตตาวาส (บาลี - สุตตก. อ. 23/413/228.) ซึ่งมีความยาวนานของอายุ แตกต่างกันไปมากมาย (บาลี - เอก. อ. 20/263/510., ปา. ที. 11/73/41., 11/92/56.). สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น ได้ร่างกายต่างๆ เพราะยึดมั่น เพลิดเพลินในการได้เกิด (สมุทัย) เพราะไม่รู้การดับ (อัสสัคคะ) เพราะยึดในรสอร่อย (อัสสาทะ) เพราะไม่เห็นโทษ อันต่ำทราม (อาทีนัสสะ) และ เพราะไม่รู้ว่าจะใช้อุบายอย่างไร ในการหลุดพ้นออกไปจาก วิญญาณ จิตติ อายุตะนะ สัตตาวาส ดังที่กล่าวไปแล้ว. รูปแบบร่างกายของสัตว์ แบ่งออกเป็น 8 จำพวก คือ.

- (5.1) พวกที่มีกายต่างกัน มีสัญญา (การจดจำอดีต) ต่างกัน ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก (เทวดาชั้นกามภพ) วินิบาต (สัตว์ในอบายภูมิ) บางพวก. มีอายุมากจนนับจำนวนปีไม่ได้ ลงมาจนถึง 10 ปี. [เทวดาชั้นกามภพ มีอายุหลายช่วง ตั้งแต่ 16,000 ปีทิพย์ (9,216,000,000 ปีมนุษย์) ลดหลั่นลงมา จนถึง 500 ปีทิพย์ (9,000,000 ปีมนุษย์). สัตว์เดรัจฉานก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ อาจมีอายุไม่ถึง 10 ปีมนุษย์ - ผู้เขียน]
- (5.2) พวกที่มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่ พรหมกายิกา (พรหมชั้นแรก ได้ฌานที่ 1). มีอายุ 1 กัป.
- (5.3) พวกที่มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน ได้แก่ เทวดาชั้น อารักขสระ. มี

¹⁰ “เหตุแห่งการดำรงอยู่ของชีวิต.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 177-179. | บาลี - มหา. ที. 10/74/60.

อายุ 2 กัป.

- (5.4) พวกที่มีกายและสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่ เทวดาชั้น สุกกิมหะ. ถ้าได้ฌานที่ 3 มีอายุ 4 กัป ถ้าได้ฌานที่ 4 จะมีอายุ 500 กัป (เทวดาชั้น เวหัพพะลสะ).
- (5.5) พวกอากาศาณัญญายตนะ ทำสมาธิ ดับความรู้สึก (เวทนา) การมีอยู่ของรูปกาย หรือ รูปวัตถุ (ดับรูปสัญญา) ดับความรู้สึกที่ไม่น่ายินดีของรูปทั้งปวง (ปฏิกขสัญญา) ดับการรับรู้ทุกสิ่งอย่าง (นันทสัญญา) มีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สุด.” [เห็นว่า จักรวาล ไม่มีขอบเขต – ผู้เขียน] ได้แก่ พรหมชั้นอรุณ ที่มีอายุ 20,000 กัป.
- (5.6) พวกวิญญูณัญญายตนะ ทำสมาธิจนก้าวข้าม พวกอากาศาณัญญายตนะ เข้าถึง ความรู้สึกว่า “วิญญูณไม่มีที่สุด.” [เห็นว่า สิ่งที่อยู่ ไม่มีขอบเขต] ได้แก่ พรหมชั้นอรุณ ที่มีอายุ 40,000 กัป.
- (5.7) พวกอากิญจัญญายตนะ ทำสมาธิจนก้าวข้าม พวกวิญญูณัญญายตนะ เข้าถึง ความรู้สึกว่า “อะไรๆ ก็ไม่มี.” ได้แก่ พรหมชั้นอรุณ ที่มีอายุ 60,000 กัป.
- (5.8) พวกเนวสัญญานาสัญญายตนะ และพวกอัสัญญัตตว์ คือ ผู้ที่ทำจิตสมาธิ ก้าวพ้นจากการรับรู้ใดๆ จะว่า “มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่.” ได้แก่ สัตว์พวกอรุณพรหม. [ไม่มีการรับรู้ใด แม้กระทั่ง มิติ เวลา สัตว์ในกลุ่มนี้ รวมถึง พรหมชั้น สุทธาวาส – ผู้เขียน] ไม่สามารถนับจำนวนอายุได้.

ตถาคต มองเห็นในสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์รู้ และยืนยันว่า อวิชา สังขาร วิญญูณ นี่แหละ คือ ต้นเหตุของการเกิด แก่ ตาย และการเวียนกลับเกิดรอบใหม่ของ สัตว์ มนุษย์และเทวดา นับจำนวนรอบเป็นอนันต์. หลักการที่ว่า “นามรูปมี เพราะปัจจัย คือ วิญญูณ” เป็นสิ่งที่พระองค์รับรองด้วยพระองค์เอง (อิธิวจน) เป็นสิ่งที่พระองค์ยืนยันแล้ว (นิรุตติ) เป็นสิ่งที่พระองค์บัญญัติว่าจริงแท้แน่นอน (ปญญุตติ) เป็นสิ่งที่เกิดจากปัญญาของพระองค์เอง (ปญญาจจร).

สิ่งที่เป็นต้นเหตุให้สัตว์ผู้นั้น เวียนเกิดในภพใหม่ได้เรื่อยๆ ตถาคตเรียกสิ่งนั้นว่า “เครื่องนำไปสู่ภพ” เป็นกิเลสที่มีลักษณะอาการ 6 แบบ (กิเลสที่เกิดจาก วิญญูณ พัฒนาไปเป็นจิตในลักษณะต่างๆ) คือ นันทะ (ความพอใจ) ราคะ (ความกำหนัด) นันทิ (ความเพิลิตเพิลิน) ตัณหา (ความอยาก) อุปายะ (กิเลสที่เป็นเหตุให้เข้าไปสู่ภพ) และ อุปาทาน (ความยึดมั่น). ลักษณะอาการทั้ง 6 แบบนี้ จะผสมพัวพันรวมไปใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร และในตัววิญญูณเองด้วย.

4.1.3 ภพภูมิ (sphere) อาณาจักรกำเนิดของสังขารทั้งหลาย (นรก กำเนิดไตรภพ ประตวิสัย มนุษย์ เทวดา)

นักวิทยาศาสตร์ มีทัศนะต่อ ภพภูมิ ว่าเป็นปรากฏการณ์ของดารารจักร หลุมดำ สุริยะ ดาวฤกษ์ ดาวเคราะห์ วัตถุธาตุ สสาร พลังงาน อะตอม ตลอดจน การเกิดชีวิตแบบสัตว์โลก มนุษย์โลก. เนื่องจาก นักวิทยาศาสตร์ ไม่สามารถหยั่งรู้ ขอบเขตของเอกภพ ได้เหมือนดังที่พระพุทธเจ้าเห็น, พวกเขาจึงจำเป็นต้องสร้างทฤษฎี จากการสมมุติฐานขึ้นมา เพื่ออธิบายสิ่งที่ค้นพบ และรองรับโครงการต่างๆ ที่พวกเขาแสวงหา. นักวิทยาศาสตร์ เชื่อว่าอาจยังมีมนุษย์ในโลกอื่น หรือในระบบสุริยะอื่น จึงทำให้นักวิทยาศาสตร์ชาติต่างๆ เกิดการแข่งขัน การค้นคว้า การผลิตเครื่องมืออุปกรณ์ เช่น กล้องโทรทรรศน์อวกาศ ยานอวกาศ เครื่องยนต์จรวด รถสำรวจพื้นผิวของดวงดาว ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นการศึกษาในด้านวัตถุธาตุเท่านั้น. แต่ภพภูมิ ในทัศนะของตถาคต มีความกว้าง ลึกซึ้ง และครอบคลุมทั้งใน วัตถุธาตุและจิตธาตุ. พระองค์ได้อธิบายการมีอยู่ของภพภูมิ ด้วยภาษาทางจิตภาพ ทำให้ยากแก่การเข้าใจ สำหรับนักวิทยาศาสตร์. การอธิบายนามธรรม หรือสิ่งที่อยู่เหนือการรับรู้สัมผัสของมนุษย์, ตถาคต ทรงใช้วิธีอุปมาเปรียบเทียบ สิ่งที่มีมนุษย์โลกเข้าใจอยู่แล้ว เพื่อจะสรุปว่า สิ่งที่มีพระองค์หมายถึงนั้น เหมือนหรือแตกต่าง กับสิ่งที่มีมนุษย์โลกเข้าใจอย่างไร. พระองค์มองว่า ภพภูมิ เป็นสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่เช่นนั้น ตามธรรมชาติ คือ มีการเกิด การเสื่อม การแปรปรวน ไม่เที่ยงแท้ ทนสภาพเดิมไม่ได้ และเป็นสิ่งที่ยึดมั่นว่าเป็นตัวตนไม่ได้. ดังนั้น ภพภูมิ จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดสร้างขึ้น หรือสร้างขึ้นตั้งแต่เมื่อใด และมันจะสิ้นสุดลง ณ เวลาใด.

ตถาคต ได้อธิบายการมีอยู่ของภพภูมิต่างๆ (บาลี - ม. ม. 12/147/170.) ไว้ดังนี้ “คติ 5 ประการเหล่านี้ มีอยู่. 5 ประการ อย่างไรเล่า? คือ (1) นรก (2) กำเนิดไตรภพ (3) ประตวิสัย (4) มนุษย์ (5) เทวดา.” พระองค์เป็นผู้รู้ชัด ในกำเนิดของสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์ในอบายภูมิ ทุกดิวินิบาต นรก ไตรภพ ประตวิสัย และสัตว์ในภพภูมิที่สูงกว่า เช่น มนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย. ตลอดจน รู้วิธีในการทำลายวัฏจักรของภพชาติ การเกิด แก่ ตาย ได้เป็นอย่างดี.

(1) นรก (นิริโย - hell)

นรก เป็นสภาวะหรือสถานที่ที่กักขังสัตว์ ให้ได้รับความร่ำร้อนกระวนกระวาย ไร้ความสุข. มนุษย์รับรู้ นรกภูมิ (sphere of hell) ได้ในจินตภาพ เช่น ความรู้สึกกลัว ความร่ำร้อน กระวนกระวายใจ ความทุกข์ ความเจ็บปวด ทรมาน จากการถูกทำร้าย จากอุบัติเหตุ จากโรคต่างๆ ตลอดจน การฉ้อโกง. แต่เมื่อหลังตายไปแล้ว จึงจะสามารถเข้าถึงสภาวะนั้นได้จริง. (การรับรู้ และการเข้าถึง สวรรค์ ก็ในลักษณะเดียวกัน แต่มีผลตรงกันข้ามกับ นรก).

ภพภูมินรก ที่จะกล่าวต่อไปนี้ หมายถึงภพภูมิที่สัตว์ทั้งหลาย เข้าถึงได้หลังการตาย. ภพภูมิ

นรก มีความหลากหลายและแตกต่างกันมาก. ตถาคต ได้จัดหมวดหมู่ของนรกภูมิ ตามภูมิทัศน์บ้าง เช่น มหานรก นรกคูถ นรกเถ้าร้าง ป่าจ้ว ป่าต้นไม้มีใบเป็นดาบ แม่น้ำใหญ่มีน้ำเป็นต่าง (บาลี – อุปริ. ม. 14/341/514.) แบ่งตามลักษณะบรรยากาศบ้าง เช่น อเวจีนรก โลกัณตริกนรก (บาลี – จุลล. วิ. 7/204/403., มหาวาร. ส. 19/566/1739.) แบ่งตามอายุบ้าง. ภพภูมิที่แบ่งตามอายุ จากชั้นบน (อายุสั้น) ไปสู่ชั้นล่างสุด (อายุยาวนาน) มี 10 ชั้น^[11] คือ.

- อัพพุนนรก (อพพุโท นิริโย)
- นิรพพุนนรก (นิรพพุโท นิริโย)
- อพพนนรก (อพโพ นิริโย)
- อฏฏนรก (กฏฏโณ นิริโย)
- อหहनรก (อหโห นิริโย)
- กุมุทนรก (กุมุโตะ นิริโย)
- โสกันธิกนรก (โสคนฺธิโก นิริโย)
- อุปปลนรก (อุปปลโก นิริโย)
- ปฺณชตริกนรก (ปฺณชตริโก นิริโย)
- ปทุมนรก (ปทุโม นิริโย).

นอกจากนี้ พระองค์ยังกล่าวถึง นรกอีกหลายชื่อ ที่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ ในภพปัจจุบัน เช่น ผัสสยตนิกะ มี 6 ชุม (บาลี - สฬา. ส. 18/158/214.) และ มหาปริสาหะ (บาลี มหาวาร. ส. 19/ 562/1731.) นรกทั้งสองชื่อ เป็นสถานที่ไม่น่าสัมผัสเลยด้วย รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ อารมณ์ทางใจ. นรกชื่อ สรชิต สำหรับพวกที่เป็นนักรบในสงคราม. สัตว์ในอบายภูมิอีกพวกหนึ่ง คือ อสุรกาย หรือ อสูร (demons | frightened ghosts). ที่จริง อสูร คือเทวดาที่อยู่ชั้นบนบนสุด ของ ชั้นกามภพ จัดเป็นพวกเทวดาแล้ว เพราะฉะนั้นตนว่ามีศักดิ์สูงกว่า มีฤทธิ์มากกว่า แต่ถ้ามีความประพฤติดี ก็จะไปทำหน้าที่ปกครอง ควบคุมพวกสัตว์นรก ในนรกภูมิชั้นต่างๆ. ดังนั้น อสูร จึงสามารถท่องเที่ยวไปได้ทั้งในภพนรก และภพสวรรค์.

อายุของนรกแต่ละชั้น ไม่อาจเทียบกับเวลาบนโลกมนุษย์ได้เลย. ตถาคต กล่าวกับพระสาวก เกี่ยวกับนรกไว้ตอนหนึ่งว่า “... ภิกษุทั้งหลาย ! ประมาณอายุในปทุมนรกกานัก การนับประมาณ อายุในปทุมนรกกนั้นว่า เท่านี้ปี เท่านี้ร้อยปี เท่านี้พันปี หรือว่าเท่านี้แสนปี ไม่ใช่ทำได้ง่าย.” พระองค์

¹¹ “อายุนรก.” พุทธวจน-หมวดธรรม. เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 89. | บาลี - ทสก. อ. 24/181/89.

จึงได้ทำการเปรียบเทียบอายุขัยที่สั้นที่สุด ชื่อ อัฟพุทนรก ไว้ว่า “... เปรียบเหมือนเกวียนที่บรรทุกาของชาวโกศล มีอัตรา 20 ขาริ (1 ขาริ = ประมาณหนึ่งหาบกระบุง หรือประมาณ 256 ทะนาน) เมื่อล่วงไปทุกแสนปี บุรุษพึงหยิบเมล็ดงาขึ้นจากเกวียนนั้นออกหนึ่งเมล็ด. ภิกษุทั้งหลาย ! เกวียนที่บรรทุกาของชาวโกศลมีอัตรา 20 ขารินั้น จะพึงถึงความสิ้นไป หมดไปโดยลำดับนี้ ยังเร็วเสียกว่า ส่วนหนึ่งของ อัฟพุทนรก ยังไม่พึงถึงความสิ้นไป หมดไปได้เลย ...” และยังเปรียบเทียบอายุของนรกแต่ละชั้นอีกว่า “... 20 อัฟพุทนรก เป็น 1 นิรพพุทนรก 20 นิรพพุทนรก เป็น 1 อัฟพนรก 20 อัฟพนรก เป็น 1 อหพนรก 20 อหพนรก เป็น 1 อฏฏนรก 20 อฏฏนรก เป็น 1 กุมุทนรก 20 กุมุทนรก เป็น 1 โสคันธิกนรก 20 โสคันธิกนรก เป็น 1 อุปลกนรก 20 อุปลกนรก เป็น 1 ปุณทริกนรก 20 ปุณทริกนรก เป็น 1 ปทุมนรก ...”

ข้อสังเกต ถ้าเราใช้มุมมองภายใต้มโนทัศน์สัมพัทธภาพ เราอาจไม่จำเป็นต้องรู้ขนาด ระยะ ที่เป็นจำนวนจริงก็ได้ เพียงแค่การใช้จินตภาพ เพื่อเทียบเคียงอุปมาที่ตลาคตพุด กับภาวะความเป็นจริงในโลกมนุษย์ ก็น่าจะเพียงพอที่จะปลดข้อสงสัยได้ว่า นรก ที่คัมขังสัตว์ทั้งหลายนั้น มีความยาวนานต่างกันอย่างไร. การเปรียบเทียบอายุขัย รวมทั้งอายุของเทวดา ก็ในลักษณะเดียวกัน. และเมื่อเปรียบเทียบกับอายุของดาราจักร ระบบสุริยะ หรือ ดาวฤกษ์ดวงหนึ่งนั้น ก็ยาวนานจนไม่สามารถหาเลขจำนวนจริงมาวัดค่าได้.

(2) กำเนิดเดรัจฉาน (ดิรจณานิโยนิ - animal | beasts)

สัตว์ เป็นสิ่งมีชีวิต ประกอบด้วยเซลล์ ตั้งแต่หนึ่งเซลล์ขึ้นไป และพัฒนาจนเป็นสัตว์หลายเซลล์. นักวิทยาศาสตร์ได้แบ่งโครงสร้างของสัตว์ ออกเป็นระดับชั้นต่างๆ รวมเรียกว่า อาณาจักรสัตว์ (Kingdom Animalia). สิ่งมีชีวิตที่จัดอยู่ในอาณาจักร มีมากกว่า 1.7 ล้านสปีชีส์ และสัตว์ทุกระดับชั้นในอาณาจักรสัตว์ จะมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน เป็นเครือข่ายในระบบนิเวศ. สัตว์ต่างๆ จึงจำเป็นต้องสร้างและรักษาสมดุลให้แก่ระบบนิเวศ เพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเอง. นักวิทยาศาสตร์ ได้กำหนดลักษณะและคุณสมบัติขึ้นใช้เป็นเกณฑ์จำแนกหมวดหมู่ ของอาณาจักรสัตว์ เช่น การทำงาน ของเซลล์ (level of cell organization) ลักษณะลำตัว การแบ่งส่วนของร่างกาย (segmentation and symmetry) ช่องว่างในลำตัว (body cavity or coelom) ระบบนำเข้านำออก ของอาหารและของเสีย (digestive tract). สัตว์ ไม่สามารถสร้างอาหารเองได้เหมือนพืช เพราะสัตว์ไม่มีคลอโรฟิลล์, ธรรมชาติจึงทำให้มันเคลื่อนไหวได้ เพื่อหาสิ่งมีชีวิตอื่นมาเป็นอาหาร ทำให้มันมีการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ได้ดีกว่าพืช.

ทั้งหมดที่กล่าวมา คือ การนิยามคำว่า สัตว์ ในเชิงโครงสร้างรูปแบบเพียงด้านเดียว. ทำให้ความหมายของสัตว์ ดูแคบไป. ความจริง ยังมีสาเหตุและองค์ประกอบอื่นอีก ที่ทำให้สัตว์นั้น เวียน

เกิดเวียนตาย และประสบความทุกข์ต่างๆ ตลอดกาลยาวนาน. ตถาคต กล่าวถึงส่วนของโครงสร้างร่างกาย ที่ก่อให้เกิดสัตว์ไว้เพียงแค่ว่า ดิน น้ำ ไฟ ลม (รูปขันธ์) เท่านั้น. แต่พระองค์กล่าวถึงส่วนของจิตภาพ (นามขันธ์) ไว้โดยละเอียด โดยเฉพาะ กระบวนการของ มโน วิญญาณ จิต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุด ที่ทำให้สัตว์เวียนเกิด เวียนตาย และประสบความทุกข์ต่างๆ. สรุปคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ, 5 สิ่งนี้ คือต้นเหตุและองค์ประกอบในความเป็น สัตว์.

● พุทธวจน – ความหมายของคำว่า สัตว์

ราคะ ! จันทะ (ความพอใจ) ราคะ (ความกำหนัด) นันทิ (ความเพลิน) ตัณหา (ความอยาก) ไฉๆ มีอยู่ในรูป เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในรูปนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” (ผู้ข้องติดในขันธ์ทั้ง 5) ดังนี้.

ราคะ ! จันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ไฉๆ มีอยู่ใน เวทนา (ความรู้สึกละสุข ทุกข์และไม่สุขไม่ทุกข์) เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในเวทนานั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ราคะ ! จันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ไฉๆ มีอยู่ใน สัญญา (ความหมายรู้) เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในสัญญานั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ราคะ ! จันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ไฉๆ มีอยู่ใน สังขารทั้งหลาย (การปรุงแต่ง) เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในสังขารทั้งหลายนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ราคะ ! จันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ไฉๆ มีอยู่ใน วิญญาณ เพราะการติดแล้ว ข้องแล้วในวิญญาณนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” ดังนี้.

ที่มา : พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. หน้า 23. | บาลี - ขนฺธ. ส. 17/232/367.

ดังนั้น คำว่าสัตว์ จึงไม่ได้หมายถึง สัตว์เดรัจฉานเท่านั้น แต่รวมถึง มนุษย์ เทวดา ด้วย [ในหนังสือเล่มนี้ จัดสัตว์อยู่ในกลุ่ม กลไกชีวิต-ชีวิต หรือ สังขารธรรม ระดับที่ 3 ถึงระดับที่ 6]. ตถาคต ได้จำแนก กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ไว้เป็น 5 ประเภท คือ ^[12] (1) จำพวกมีเหว้าเป็นภักษา

¹² “เหตุที่ทำให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 108-110. | บาลี - อุปริ. ม. 14/317/476.

(ดิณภกฺขา) เช่น ม้า แพะ โค ลา เนื้อ. (2) จำพวกมีคุณ (อุจฺจาระ) เป็นภิกฺษา (คุณภกฺขา) ได้แก่ สัตว์จำพวกคมกลืน ของสกปรก ของทิ้งแล้ว เป็นอาหาร เช่น ไก่ หมู สุนัข. (3) จำพวก เกิด แก่ ตาย ในที่มืด (อนฺธกาเร ชายนฺติ อนฺธกาเร ชียนฺติ อนฺธกาเร มียนฺติ) เช่น ตั๊กแตน มอด ไส้เดือน. (4) จำพวก เกิด แก่ ตาย ในน้ำ (อุทฺทสฺมี ชายนฺติ อุทฺทสฺมี ชียนฺติ อุทฺทสฺมี มียนฺติ) เช่น ปลา เต่า จระเข้. (5) จำพวก เกิด แก่ ตาย ในของโสโครก (อสุจิสฺมี ชายนฺติ อสุจิสฺมี ชียนฺติ อสุจิสฺมี มียนฺติ) ได้แก่ สัตว์ที่เกิดใน ซากสัตว์เน่า ศพ หลุมโสโครก น้ำครำ เช่น พวกหนอนต่าง ๆ แล้วพัฒนาเป็น แมลงวัน ยุง เป็นต้น.

ในภพภูมิของไตรภพ ยังมีสัตว์พิเศษอยู่อีก 2 ชนิด คือ นาค กับ ครุฑ. นาค (สัตว์ประเภท งู) เป็นสัตว์พิเศษจำพวกหนึ่ง ที่มีภาวะการกำเนิดคล้ายมนุษย์ แต่ตถาคต จัดเป็นสัตว์ไตรภพ (บาลี - ขนธ. ส. 17/298/519.) พระองค์กล่าวว่าสัตว์จำพวกนาค มีชาติกำเนิดแบ่งเป็น 4 ประเภท จากวรรณะต่ำไปสู่วรรณะสูง คือ ประเภทที่เกิดในไข่ (อณฺทชะ) ประเภทที่เกิดในครรภ์ (ชลาพุชะ) ประเภทที่เกิดในถ้ำโคล (สังเสทชะ) และประเภทผุดเกิดขึ้น (โอปปาติกะ). สัตว์พวกนาค จะแสดง ตัวตนให้เห็นเป็นงู เมื่อเสพเมถุนกัน กับตอนหลับ. ส่วน ครุฑ (สัตว์ประเภทนก) มีภาวะการกำเนิด สูงกว่าสัตว์จำพวกนก. ครุฑ มีชาติกำเนิดแบ่งเป็น 4 ประเภท เช่นเดียวกับนาค. ครุฑที่มีวรรณะสูง กว่า ย่อมเป็นผู้นำนาคที่มีวรรณะต่ำกว่าหรือเสมอกันไปได้. (บาลี - ขนธ. ส. 17/305/531.) นาค อาศัยอยู่ในภพเดียวกับมนุษย์ แต่ครุฑ อาศัยอยู่ในภพมนุษย์บ้าง ภพเทวดาบ้าง (ชั้นจาตุมหาราชิกา).

(3) เปรตวิสัย (ปัตติวิสัย - hungry ghosts)

เปรตวิสัย เป็นสัตว์ที่มีวรรณะของภพภูมิ สูงกว่าสัตว์ไตรภพ แต่ต่ำกว่ามนุษย์. ตถาคตเป็น ผู้รู้ชัดในวิสัยของเปรต. พระองค์ได้จำแนกเปรต ออกเป็น 21 ประเภท¹³ คือ. (1) อัญญิสังขลิกเปรต พวกที่มีแต่ร่างกระดูก ลอยไปในเวหาส์ ถูกฝูงแร้ง เหยี่ยว นกตระกูลม โฉบจิก. (2) มังสเปลิเปรต พวกที่มีแต่ชิ้นเนื้อ ลอยไปในเวหาส์ (อากาศ) ถูกฝูงแร้ง เหยี่ยว นกตระกูลม โฉบจิก. (3) มังสปีนทเปรต พวกที่มีแต่ก้อนเนื้อ ลอยไปในเวหาส์ ถูกฝูงแร้ง เหยี่ยว นกตระกูลม โฉบจิก.

(4) นิจฉวิเปรต มีเพศเป็นชาย ไม่มีผิวหนัง ลอยไปในเวหาส์ ถูกฝูงแร้ง เหยี่ยว นกตระกูลม โฉบจิก. (5) อสิโลมเปรต มีเพศเป็นชาย มีขนเป็นดาบ ลอยไปในเวหาส์ ดาบเหล่านั้น หลุดลอยขึ้นไปแล้ว ตกลงที่กายของมัน. (6) สัตติโลมเปรต มีเพศเป็นชาย มีขนเป็นหอก ลอยไปในเวหาส์ หอก

¹³ “เปรตวิสัย.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-tipitaka v3.0.6, หน้า 136-148. | บาลี - มหาวิ. วิ. 1/210/295. | นิทาน. ส. 16/298/637. (ในพระสูตรนี้ แตกต่างตรงที่ในบาลี ไม่มีคำว่า เปโต (เปรต)).

เหล่านั้น หลุดลอยขึ้นไปแล้ว ตกลงที่กายของมัน. (7) อสุโลมเปรต มีเพศเป็นชาย มีขนเป็นลูกศร ลอยไปในเวหาส์ ลูกศรเหล่านั้น หลุดลอยขึ้นไปแล้ว ตกลงที่กายของมัน. (8) สุกโลมเปรต มีเพศเป็นชาย มีขนเป็นเข็ม ลอยไปในเวหาส์ เข็มเหล่านั้น หลุดลอยขึ้นไปแล้ว ตกลงที่กายของมัน. (9) สุกเปรต มีเพศเป็นชาย มีขนเป็นเข็ม ลอยไปในเวหาส์ เข็มเหล่านั้น หลุดลอยขึ้นไปแล้ว ก็มเข้าไปในศีรษะทะลุปาก. (10) กุมภันทเปรต มีเพศเป็นชาย มีอันทะโตเท่าหม้อ ลอยไปในเวหาส์ ถูกฝูงแร้ง เหยี่ยว นกตระกูลม โอบจิก. (11) คุณิมุคคเปรต มีเพศเป็นชาย จมอยู่ในหลุมคู (อุจจาระ) ท่วมศีรษะ. (12) คุณชาติเปรต มีเพศเป็นชาย จมอยู่ในหลุมคูท่วมศีรษะด้วย และกินคูนั้นด้วย. (13) นิจจวิตติเปรต มีเพศเป็นหญิง ไม่มีผิวหนัง ลอยไปในเวหาส์ ถูกฝูงแร้ง เหยี่ยว นกตระกูลม โอบจิก.

(14) มังคูลิตติเปรต มีเพศเป็นหญิง มีรูปร่างน่าเกลียด มีกลิ่นเหม็น ลอยไปในเวหาส์ ถูกฝูงแร้ง เหยี่ยว นกตระกูลม โอบจิก. (15) โอกลินีเปรต มีเพศเป็นหญิง มีร่างกายถูกไฟลวก มีหยาดเหงื่อไหลหยด มีถ่านเพลิงโปรยลง ลอยไปในเวหาส์. (16) อลีสกพันธเปรต มีศีรษะขาดลอยไปในเวหาส์ ตาและปากของมันอยู่ที่อก ถูกฝูงแร้ง เหยี่ยว นกตระกูลม โอบจิก. (17) ภิกษุเปรต มีร่างลอยไปในเวหาส์ สังกาฏิ บาตร ประคตเอา และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน. (18) ภิกษุณีเปรต มีร่างลอยไปในเวหาส์ สังกาฏิ บาตร ประคตเอา และร่างกายของมัน ถูกไฟติดลุกโชน. (19) สิกขมานาเปรต มีร่างลอยไปในเวหาส์ สังกาฏิ บาตร ประคตเอา และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน. (20) สามเณรเปรต มีร่างลอยไปในเวหาส์ สังกาฏิ บาตร ประคตเอา และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน. (21) สามเณรีเปรต มีร่างลอยไปในเวหาส์ สังกาฏิ บาตร ประคตเอา และร่างกายของมันถูกไฟติดลุกโชน.

สัตว์ที่มีอยู่ใน *อบาย* (ภาวะปราศจากความเจริญ) นั้น มีจำนวนมากมานับอนันต์.¹⁴ ตถาคตเปรียบเทียบ จำนวนสัตว์ในมหาสมุทร กับการเอาหญ้า ไม้ กิ่งไม้ และใบไม้ ในป่าทั้งหมดที่มี มาทำเป็นหลาวเสียบสัตว์เหล่านั้น ไม้ก็หมดป่าเสียก่อน แต่สัตว์เหล่านั้นก็ยังมีเหลืออยู่อีกมากมาย. (บาลี - มหาวาร. ส. 19/551/1719.) นั้นยังไม่นับสัตว์ในภพนรก เปรตวิสัย ซึ่งมีมากมายเป็นจำนวนอนันต์.

¹⁴ ในไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ พบคำว่า *อบาย* ทั้ง 4 อยู่เพียงตำแหน่งเดียว ที่เป็นพุทธวจน (บาลี มหา. ที. 10/81/65.) ว่า ด้วย วิญญานฐิติที่ 2 แต่ไม่ตรงกับพระสูตรอื่นที่กล่าวถึง วิญญานฐิติ 7 และ ไม่ตรงกับไตรปิฎกฉบับภาษาอมฤต และภาษาขุโรป. [เข้าใจว่า ‘*อบาย*’ นั้น ตถาคต หมายรวมถึง ภาวะใดๆ ที่มีแต่ความเสื่อม ต่ำทราม ไม่เจริญ แม้ในหมู่มนุษย์ เทวดา ก็ตกอยู่ในอบายได้ทั้งสิ้น ดังนั้น คำว่าอบายทั้ง 4 จึงไม่ได้หมายถึงแค่ นรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย และ อสุรกาย เท่านั้น – ผู้เขียน].

การเปลี่ยนสภาพชาติกำเนิดของสัตว์ ตถาคต กล่าวไว้ว่า “... สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากกำเนิดเดรัจฉานไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้ ... เพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอริยสัจทั้งสี่ ...” โดยพระองค์อุปมาว่า โอกาสการเกิดเป็นมนุษย์ เท่ากับเศษฝุ่นปลายเล็บ เมื่อเทียบกับแผ่นดินทั้งผืน ซึ่งจะไปเกิดในนรก เดรัจฉาน เปตวิสัย. (บาลี - มหาวาร. ส. 19/587/1798.)

(4) มนุษย์ (มนุษย์ - human)

นักวิทยาศาสตร์ จัดเผ่าพันธุ์มนุษย์ไว้ใน โดเมนชื่อ Eukaryta, อาณาจักร Animalia ไฟลัม Chordata ชั้น Mammalia อันดับ Primates วงศ์ Hominidae สกุล Homo สปีชีส์ H. sapiens. คำว่า Homo sapiens มาจากภาษาละติน แปลว่า คนผู้ฉลาด หรือ ผู้รู้. ตามหลักฐานทางบรรพชีวินวิทยา พบมนุษย์บนโลกครั้งแรก ในทวีปแอฟริกา เมื่อราว 200,000 ปีที่แล้ว โดยกำหนดคุณสมบัติความนำสมัยทางพันธุกรรม (behavioral modernity) มาเป็นเครื่องชี้ว่า นั่นคือมนุษย์ ไม่ใช่สัตว์.

ตถาคต กล่าวว่า สัตว์ที่จุติ (ตาย) แล้ว จะได้เกิดมาเป็นมนุษย์อีกนั้นยาก. “... สัตว์ที่จุติ (ตาย) จากมนุษย์ไปแล้ว จะกลับไปเกิดในหมู่มนุษย์ มีน้อย โดยที่แท้ สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้ว กลับไปเกิดในนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย มีมากกว่า โดยแท้.” (บาลี - มหาวาร. ส. 19/576/1792.) แต่กระนั้น การได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็มีใช้คราวเดียว เพราะเหตุว่าสังสารวัฏนั้นยาวนานมาก ไม่ใช่แค่การเกิดขึ้นของโลกใบนี้ครั้งเดียว. หมายความว่า โลกแบบมนุษย์ (earth) ที่นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่ามีนั้น ก็ได้มีเฉพาะโลกของเราเท่านั้น แต่ยังมีดาวโลกในระบบสุริยะอื่น ที่คาดว่ามีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่. ความเชื่อนี้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ ตถาคต ที่ทรงกล่าวยืนยันว่า โลกนี้มี โลกหน้า (โลกอื่น) มี และ เป็นสถานที่อันสัตว์ พากันเวียนเกิด เวียนตาย ไม่สิ้นสุด.

ตถาคต ทรงยังรู้และฉลาด ในเรื่องซึ่งพันวิสัยโลก (เรื่องที่มนุษย์โลกเข้าใจได้ยาก). “... เรา แล เป็นผู้ฉลาดในเรื่อง โลกนี้ ฉลาดในเรื่อง โลกอื่น, เป็นผู้ฉลาดต่อวิภวภูมิจนเป็นที่อยู่ของมาร ฉลาดต่อ วิภวภูมิจนไม่เป็นที่อยู่ของมาร, เป็นผู้ฉลาดต่อ วิภวภูมิจนเป็นที่อยู่ของมฤตยู ฉลาดต่อ วิภวภูมิจนไม่เป็นที่อยู่ของมฤตยู. ... ทั้งโลกนี้และโลกอื่น ตถาคตผู้ทราบดีอยู่ ได้ประกาศไว้ชัดแจ้งแล้ว ...” (พุทธประวัติจากพระโอษฐ์. บาลี - จุฬโคโลปาลสูตร ม.ม. 12/421/381.) นอกจากนี้ พระองค์ยังกล่าวเสริมอีกว่า “... สัตว์โลกนี้หนอ ถึงแล้วซึ่งความยากเข็ญ ย่อมเกิด ย่อมแก่ ย่อมตาย ย่อมจุติ และย่อมอุบัติ, ...” (ปัจจุสมุปาบทจากพระโอษฐ์. บาลี - นิทาน.ส. 16/126/250.)

เหตุที่ทำให้มนุษย์เกิดมาแตกต่างกัน คือ กรรม (การกระทำของตน). “... สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง

อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้.” (บาลี - อุปริ. ม. 14/376/579.) เมื่อตถาคต
เกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน (ซึ่งไม่ใช่หนเดียว) ได้สะสมกรรมดีมาตลอด ครั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์อีก
ครั้ง ย่อมได้ มหาปुरुสลักษณะ (ลักษณะของมหาบุรุษ) ซึ่งไม่มีในมนุษย์โลกคนใด จะมีได้ เป็นได้
เสมอตถาคต. แม้แต่เทวดาที่กำลังจะตาย ก็ยังหวังว่า ขอให้ได้เกิดเป็นมนุษย์. “ภิกษุทั้งหลาย ! ความ
เป็นมนุษย์ นี้แลเป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติ ของเทวดาทั้งหลาย.” (บาลี - ขุ. ขุ. 25/289/261.)

มนุษย์ ไม่ได้มีอายุ 100 ปี เหมือนในปัจจุบัน. อดีต มนุษย์โลก เคยมีอายุยาวนานนั้นมาก จน
กลายเป็นเรื่องเหลือเชื่อ เช่น “... เรื่องเคยมีมาแล้ว เวปุลลบรรพตนี้ มีชื่อว่า ปาจิณวังสะ. สมัยนั้น
แล หมู่มนุษย์มีชื่อว่า ติวรา หมู่มนุษย์ชื่อติวรา มีอายุประมาณ สี่หมื่นปี ... หมู่มนุษย์ชื่อ โรหิตัสสะ
มีอายุประมาณ สามหมื่นปี ... หมู่มนุษย์ชื่อ สุปปิยา มีอายุประมาณ สองหมื่นปี ... หมู่มนุษย์ชื่อ
มาณะ มีอายุเพียงน้อยนิด ... เพียงร้อยปี น้อยกว่าก็มี เกินกว่าก็มี ...” [ปัจจุบัน มนุษย์ มีอายุอยู่ใน
เกณฑ์นี้] (บาลี - นิทาน. ล. 16/225/456.)

สรุปได้ว่า มนุษย์ไม่ได้ถือกำเนิดมาเฉพาะโลกใบนี้เท่านั้น, มนุษย์ไม่ได้มีเชื้อสายแยกออกมา
จาก ชิมแพนซี (เมื่อราว 5 ล้านปีที่แล้ว) ตามที่นักวิทยาศาสตร์เชื่อ และไม่ได้มียุคมนุษย์เพียงยุค
เดียว ตามที่นักบรรพชีวินวิทยาคาดการณ์ไว้. มนุษย์มีการพัฒนา มีหายนะ มีการเกิดการตาย มา
หลายล้านอนันต์รอบ อันมีสาเหตุมาจาก แรงขับภายในจิตใจ (กิเลส) ของตัวมนุษย์เอง ที่คอย
กระตุ้นให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ทำร้ายพวกเดียวกันเองบ้าง และทำร้ายสิ่งแวดล้อมบ้าง. มนุษย์ผู้ที่
มีอำนาจมากกว่า ก็จำเป็นต้องควบคุมพวกเดียวกันเอง ด้วยวิธีการทางพิธีกรรมบ้าง ทางศาสนา
บ้าง ทางด้านการปกครองบ้าง เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์นั่นเอง. สรุปก็คือ การประพฤติกรรม
ศีลธรรม เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้มนุษย์ และสัตว์ ต้องเวียนเกิด เวียนตาย ทั้งในโลกนี้ และโลกอื่น.

จะเห็นว่า ตถาคต กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของมนุษย์ ย้อนหลังไปไกล ไม่ใช่ล้านปี แสนปี
หรือหมื่นปี ดังที่นักวิทยาศาสตร์ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ และตามหลักฐานที่นักบรรพชีวินวิทยาค้นพบ.
มนุษย์มีการปรับตัวทางกายวิภาคศาสตร์ ได้มากมายอย่างเหลือเชื่อ. สิ่งที่นักวิทยาศาสตร์อาจ
ยอมรับไม่ได้ คือ มนุษย์ สามารถมี “ร่างอาศัย” (ร่างกาย) แบบอื่นได้อีก เช่น มนุษย์ก๊าซ มนุษย์ 2
มิติ. ในบางยุค มนุษย์สามารถดำรงชีวิตรอบหนึ่ง ได้ยาวนานเป็นแสนปี หมื่นปี และในจำนวนแสนปี
หมื่นปีนั้น ไม่ได้มีรอบเดียว. จึงทำให้ประวัติการเกิดการตายของมนุษย์นั้น ยาวนานควบคู่ไปกับอายุ
ของจักรวาล เลยทีเดียว. “... เพราะเหตุว่า สงสาร (สังสารวัฏ) นี้ กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลาย
ไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้น
ย่อมไม่ปรากฏ ...” (บาลี - นิทาน. ล. 16/217/435.) [สัตว์ผู้มีวิชา ท่องเที่ยวไปนั้น มีมนุษย์
รวมอยู่ด้วย]

ตถาคต เป็นผู้รู้ลึกซึ้งที่สุด เกี่ยวกับมนุษย์. พระองค์ได้กล่าวถึงการเกิดสังคมมนุษย์ ไว้ว่า ^[15]

“... มีสมัยซึ่งในกาลบางครั้งบางคราว โดยการล่องไปแห่งกาลนานไกล ที่โลกนี้จะพินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดใน อาภัสสรพรหม (อาภัสสร) สัตว์เหล่านั้น ได้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยี่ดียวช้านาน. [มนุษย์ที่มีร่างกายแบบนี้ ย่อมมีอายุยาวนานมาก อาจยาวเท่ากับอายุของดาวฤกษ์ เพราะไม่ต้องรักษาร่างอาศัยแบบมนุษย์ปัจจุบัน.]

... เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้นอยู่ โดยมาก เหล่าสัตว์พากันจุติ (เคลื่อน) จากอาภัสสรพรหม (อาภัสสรกายา) ลงมาเป็นอย่างนี้ และสัตว์เหล่านั้น ได้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยี่ดียวช้านาน ก็ในสมัยนั้นจักรวาลทั้งสิ้นนี้ เป็นน้ำทั้งนั้น มีตมณแลไม่เห็นอะไร ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ ก็ยังไม่ปรากฏ ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลาย ก็ยังไม่ปรากฏ กลางวันและกลางคืน ก็ยังไม่ปรากฏ เดือนและปีก็ยังไม่ปรากฏ ฤดูและปี ก็ยังไม่ปรากฏ เพศชายและเพศหญิง ก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลาย ถึงซึ่งการนับเพียงว่าสัตว์ (สัตว์) เท่านั้น.

... ครั้นต่อมา โดยการล่องไปแห่งกาลนานไกล ได้เกิดมีวันดิน (รสปฐวี) ขึ้นปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น จวันดินนี้ลอยอยู่ทั่วไปบนน้ำ เหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยวให้งวด แล้วตั้งไว้ให้เย็น จับเป็นฝ้าอยู่ข้างบน จวันดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีกัลยาณยศ หรือเนยชั้นอย่างดี มีรสอร่อยดุจรวงผึ้งเล็ก อันหาโทษมิได้.

เมื่อสัตว์เหล่านั้น พากันเอน้าวซ้อนจวันดินขึ้นลองลิ้มดูอยู่ รสของจวันดินได้ซาบซ่านไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเกิดความอยากขึ้น ต่อมาก็ได้พากันพยายามเพื่อจะปั้นจวันดินให้เป็นคำๆ ด้วยมือแล้วบริโภค ในคราวที่พากันบริโภคจวันดินอยู่ รัศมีกายของสัตว์เหล่านั้นก็ได้หายไป เมื่อรัศมีกายหายไป ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ย่อมปรากฏ เมื่อดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ปรากฏ ดาวนักษัตรและดาวทั้งหลายย่อมปรากฏ เมื่อดาวนักษัตรและดาวทั้งหลายปรากฏ กลางคืนและกลางวันย่อมปรากฏ เมื่อกกลางคืนและกลางวันปรากฏ เดือนและปีก็ย่อมปรากฏ เมื่อเดือนและปีก็ปรากฏ ฤดูและปีย่อมปรากฏ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล โลกนี้จึงกลับเจริญขึ้นอีก.

ครั้นต่อมา สัตว์เหล่านั้น พากันบริโภคจวันดิน รับประทานจวันดิน มีจวันดินเป็นอาหาร ดำรง

15 พระสูตรที่ว่าด้วยเกี่ยวกับมนุษย์นั้น คือการบอกเล่าว่าสังคมมนุษย์เกิดขึ้นมาอย่างไร และ มีปัจจัยอะไรบ้าง ที่ส่งผลต่อการมีอายุขัยของมนุษย์. ดู “การเกิดสังคมมนุษย์.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 203-215. | บาลี - ปา. ที. 11/92/56.

อยู่ได้สัณกาลช้านาน ด้วยเหตุที่สัตว์เหล่านั้น มัวเพลิดเพลีนบริโภคจวันดิน รับประทานจวันดิน มีจวันดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สัณกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแกร่งล้ำขึ้นทุกที ทั้งผิพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป สัตว์บางพวกมีผิพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิพรรณงาม ได้พากันดูหมิ่นสัตว์พวกที่มีผิพรรณไม่งาม เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้น เกิดมีการไต่ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปรารถนาผิพรรณเป็นปัจจัย จวันดินจึงหายไป.

เมื่อจวันดินหายไปแล้ว ก็ได้เกิดมีกระบดิน (ภูมิปปปฏิก) ขึ้น สัตว์เหล่านั้นได้ใช้กระบดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่สัณกาลช้านาน ผิพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป ด้วยเพราะมีการไต่ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปรารถนาผิพรรณเป็นปัจจัย กระบดินจึงหายไป เมื่อกระบดินหายไปแล้ว ก็ได้เกิดมีเครือดิน (ปทาลตา) ขึ้น สัตว์เหล่านั้นได้ใช้เครือดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่สัณกาลช้านาน ผิพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป ด้วยเพราะมีการไต่ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปรารถนาผิพรรณเป็นปัจจัย เครือดินจึงหายไป เมื่อเครือดินหายไปแล้ว ก็ได้เกิดมีข้าวสาสเกิดขึ้น ในที่ที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวไม่มีราก ไม่มีแกลบ ขาวสะอาด มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นสัตว์เหล่านั้น นำเอาข้าวสาสไปมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาสนั้น ก็มีเมล็ดสุกแล้วงอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าสัตว์เหล่านั้น นำเอาข้าวสาสไปมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า ตอนเย็นข้าวสาสนั้น ก็มีเมล็ดสุกแล้วงอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย สัตว์เหล่านั้นจึงได้บริโภคข้าวสาสนั้นเป็นอาหาร ดำรงอยู่สัณกาลช้านานด้วยประการที่สัตว์เหล่านั้นมีข้าวสาสเป็นอาหาร ดำรงอยู่สัณกาลช้านาน.

สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแกร่งล้ำขึ้นทุกที ทั้งผิพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันออกไป สตรีก็มีเพศหญิงปรากฏ และบุรุษก็มีเพศชายปรากฏ ด้วยว่า สตรีก็เพ่งดูบุรุษอยู่เสมอ และบุรุษก็เพ่งดูสตรีอยู่เสมอ เมื่อคนทั้งสองเพศ ต่างก็เพ่งดูกันและกันอยู่เสมอ ก็เกิดความกำหนัด เกิดความเร่าร้อนขึ้นในกาย เพราะความเร่าร้อนเหล่านั้นเป็นปัจจัย เขาทั้งสองจึงเสพเมถุนธรรมกัน. ...”

การเสพเมถุน (การร่วมเพศ) เป็นพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์ เกิดการวิวัฒนาการทั้งทางร่างกายและทางสังคมตามมา. มีการตั้งบ้านเรือนที่อาศัย เพื่อปกป้องความไม่งามต่างๆ เช่น ปกปิดการเสพเมถุน การแย่งชิงการวิวาทกันเรื่องอาหารและที่ดิน. ทำให้เกิดระบบชนชั้นปกครอง (กษัตริย์) เข้ามาควบคุม แก้ไข พฤติกรรมที่เบียดเบียนกัน เช่น มีการอบรมขัดเกลานิสสัย การควบคุมสืบทอดความเชื่อ พิธีกรรม. ต่อมา เกิดชนชั้นนักบวช (พราหมณ์) นักประกอบการณ์การค้าอาชีพ (แพศย์) กลิกรกรรมาชน (ศูทร) ก็เกิดขึ้นในลำดับถัดมา. เกิดภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ลัทธิ การปกครอง อีกมากมายตามมา. แต่มนุษย์ก็ยังวิวาทแย่งชิงทำร้ายกัน แบ่งแยกเหยียดสีผิวชาติกำเนิด (จันทาล) ซึ่งในพระสูตรได้กล่าวไว้อย่างละเอียด. จนในที่สุด มนุษย์ก็ควบคุมกิเลสของตัวเองไม่ได้ ความชั่วร้ายก็ย้อนกลับมาทำร้ายตัวเอง จนทำให้อายุขัยของตน สั้นลงไปเรื่อยๆ จนกลับไปสู่ยุคของความ

โกลาหล (กลียุค) อีกครั้ง.

มีพระสูตรบทหนึ่ง ที่ตถาคตได้บรรยายภาวะวิกฤตของสังคัมมนุษย์ หลังจากมนุษย์มีอายุค่อยๆ ลดลง จนเหลือต่ำกว่า 100 ปี อันเกิดจากการไร้ศีลธรรมอย่างหนัก.

“สมัยนั้น จักมีสมัยที่มนุษย์มีอายุขัยลดลงมา เหลือเพียง 10 ปี (จักมีลักษณะแห่งความเสื่อมเสีย มีประการต่างๆ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า) หญิงอายุ 5 ปี ก็มีบุตร. รสทั้งห้า คือเนยใส เนยข้น น้ามัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และรสเค็ม ก็ไม่ปรากฏ. มนุษย์ทั้งหลาย กินหญ้าที่เรียกว่า กุฑ์รูสกะ (ซึ่งนิยมแปลกันว่าหญ้ากับแก่) แทนการกินข้าว. กุศลกรรมบถหายไป ไม่มีร่องรอย, อกุศลกรรมบถ รุ่งเรืองถึงที่สุด. ในหมู่มนุษย์ ไม่มีคำพูดว่ากุศล จึงไม่มีการทำกุศล. มนุษย์สมัยนั้น จักไม่ยกย่องสรรเสริญความเคารพเกื้อกูลต่อมารดา (มัตเตยยธรรม), ความเคารพเกื้อกูลต่อบิดา (เปตเตยยธรรม), ความเคารพเกื้อกูลต่อสมณะ (สามัญญธรรม), ความเคารพเกื้อกูลต่อพราหมณ์ (พรหมัญญธรรม), และกุลเชฏฐาปจายนธรรม, เหมือนอย่างที่มีมนุษย์ยกย่องกันอยู่ในสมัยนี้. ไม่มีคำพูดว่า แม่ น้ำชาย น้ำหญิง พ่อ อา ลุง ป้า ภรรยาของอาจารย์ และคำพูดว่า เมียของครู. สัตว์โลกจักกระทำการสัมภพ (สมสู่สำส่อน) เช่นเดียวกันกับแพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัข สุนัขจิ้งจอก. ความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดฆ่า เป็นไปอย่างแรงกล้า แม้ในระหว่างมารดากับบุตร บุตรกับมารดา บิดากับบุตร บุตรกับบิดา พี่กับน้อง น้องกับพี่ ทั้งชายและหญิง เหมือนกับที่นายพรานมีความรู้สึกต่อเนื้อทั้งหลาย. ในสมัยนั้น จักมี สัตถันตรกัปป์ (การใช้ศัสตราวุธติดต่อกันไม่หยุดหย่อน) ตลอดเวลา 7 วัน. สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้น จักมีความสำคัญแก่กันและกัน รวากะว่าเนื้อ; แต่ละคนมีศัสตราวุธในมือ ปลงชีวิตซึ่งกันและกันรวากะว่า ผ่าปลา ผ่าเนื้อ.” (บาลี - ปา. ที่ 11/70/39.)

การฆ่าสังหารกัน ทำให้คนเลวตายเป็นอันมาก แต่คนดีมีศีลจะยังเหลืออยู่. เมื่อคนเลวน้อยลง คนดีก็ค่อยๆ เพิ่มทวีจำนวนขึ้น (แต่ก็ใช้เวลาอันยาวนานมากเช่นกัน), มนุษย์ที่มีศีล ก็จะวิวัฒนาการ พัฒนาจิตวิญญาณให้สูงขึ้น เป็นเหตุให้มนุษย์ค่อยๆ พัฒนาอายุสูงขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งกลับมามีอายุขัยถึง 80,000 ปีอีกครั้ง. ในภพของมนุษย์ จะอาศัยร่างที่มีอายุขัยสูงสุดได้ ไม่เกินเท่านี้ หรือมากกว่าเล็กน้อย แต่ในภพของเทวดานั้น อาศัยร่างอันเป็นทิพย์ (มีร่างที่สำเร็จด้วยใจ) จึงมีอายุขัยได้ยาวนานกว่าเป็นล้านเท่า.

สาเหตุที่ เทวดาบางพวก ปรารถนาจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์ อาจจะได้ด้วยสาเหตุที่มนุษย์ มีอายุสั้นกว่า มีร่างกาย มีสมอง มีอวัยวะเหมาะแก่การประพฤติกรรม กว่าการเป็นเทวดา ซึ่งจะทำให้บรรลุนิพพานเร็วกว่า. ส่วน มนุษย์อริยะชน ผู้เห็นโทษของวิญญูสงสาร การเกิด-ดับ ย่อมสะสมคุณธรรมไว้เป็นเครื่องป้องกันภัยอันตราย เช่น คุณธรรม 4 ข้อ (ผู้ประกอบด้วย กำลัง 4 ประการ) คือ การได้สะสม ‘พลังบวก’ ลงไปในปัญญา (กำลังปัญญา) ในความเพียรพยายาม (กำลังความเพียร) ในการ

ประกอบธุรกรรมที่มีแต่คุณประโยชน์ (กำลังการทำงานอันไม่มีโทษ) และ ในการเอื้อเพื่อให้ท่าน ให้ความช่วยเหลือ (กำลังการสงเคราะห์). ทำให้รู้สึกมีความมั่นคงในชีวิต เกิดพลังบวก ที่จะทำให้อันตรายต่าง ๆ ไม่สามารถเข้าถึงตัวได้ (สิ่งนั้นทำอันตรายไม่ได้). ตถาคต กล่าวว่า ภัย 5 ประการต่อไป¹⁶ คือสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนทุกคนกลัว ได้แก่.

(1) อาชีวิตรภัย คือ ภัยที่กระทบต่อชีวิต และการเลี้ยงชีวิต เช่น การถูกฆ่า สังหาร การสูญเสีย สวัสดิภาพ สวัสดิการต่าง ๆ รวมทั้งภัยทางสังคมทุกชนิด.

(2) อลิโลกภัย คือ ภัยจากการถูกติเตียน นินทา ว่าร้ายต่าง ๆ.

(3) ปริสสารภัย คือ ภัยจากการความเกรงกลัวสะทกสะท้านในสังคม เพื่อน ผู้ร่วมงาน เช่น อาจไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม.

(4) มรณภัย คือ ความตาย (กลัวตาย).

(5) ทุกตภัย คือ ภัยที่จะได้รับ เมื่อหลังตายแล้ว เช่น กลัวว่าจะไม่ได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี เกรงจะได้เกิดเป็น สัตว์นรก เปต.

ในภพมนุษย์ สามารถสร้างอริยคุณ ระดับโสดาบันได้ทั้ง 3 แบบ คือ โสดาบัน ผู้เอกพีธี (เกิดอีกครั้งเดียว ในภพมนุษย์ แล้วจะได้ อรหัตตผล/นิพพาน) โสดาบัน ผู้โกลังโกละ (เกิดในภพมนุษย์ หรือ ภพเทวดา ในสองหรือสามคราว แล้วจะได้ อรหัตตผล/นิพพาน) โสดาบัน ผู้สัจตักขัตตปุรณะ (เกิดในภพมนุษย์บ้าง ภพเทวดาบ้าง สลับกันไป ไม่เกิน 7 คราว แล้วจะได้ อรหัตตผล/นิพพาน). มนุษย์ปุถุชน ที่เกิดมาในภพมนุษย์นี้แล้ว ไม่รักษาศีล ไม่ทำทาน ตายไปย่อมไปเกิดในภพนรก จะได้มาเกิดในภพมนุษย์อีกนั้น โอกาสแทบไม่มีเลย.

มนุษย์แบ่งชนชั้นกันด้วยคุณธรรม, กษัตริย์ เป็นวรรณะประเสริฐกว่า พราหมณ์ แพทย์ และ ศูทร. พระอริยะ (ตั้งแต่ระดับโสดาบันเป็นต้นไป) มีวรรณะประเสริฐกว่า เทวดาและมนุษย์. “กษัตริย์ประเสริฐที่สุดในหมู่ชนผู้รังเกียจด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์.”

ข้อดีของมนุษย์ เมื่อเทียบกับ เทวดาชั้นดาวดึงส์. “... มนุษย์ชาวอุตรกุรทวีป ประเสริฐกว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ และพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ 3 ประการ ... คือ (1) ไม่มีทุกข์ (2) ไม่มีความห่วงหา (3) มีอายุแน่นอน ... มนุษย์ชาวชมพูทวีป ประเสริฐกว่าพวกมนุษย์ชาวอุตรกุร

¹⁶ “ธรรมทานเลิศกว่าทานทั้งหลาย.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 13. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 178.

। บาลี - นวก. อ. 23/439/209.

ทวีป และพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ 3 ประการ ... คือ (1) เป็นผู้กล้า (2) เป็นผู้มั่งคั่ง (3) เป็นผู้อยู่ประพาศิพรหมจรรย์อันเยี่ยม ...” (บาลี - สุตตก. อ. 23/408/225.)

นอกจากนี้ วรรณะและตระกูลของมนุษย์ วัดกันที่คุณธรรมและความมั่งคั่งทางทรัพย์สิน. มนุษย์ตระกูล (จากสูงไปต่ำ) ได้แก่ พระเจ้าจักรพรรดิ (จกกวตติ) กษัตริย์มหาศาล (ขตติยมหาศาลกุล) พรหมณ์มหาศาล (พราหมณมหาศาลกุล) คหบดีมหาศาล (คหบดีมหาศาลกุล). มนุษย์ตระกูลต่ำ ได้แก่ตระกูลจันทาล ตระกูลพราน ตระกูลจักสาน ตระกูลช่างทำรถ ตระกูลเทษยะ.

(5) เทวดา (เทวา - Gods | divine)

เทวดา เป็นมนุษย์อีกพวกหนึ่ง ที่มีคุณสมบัติของร่างกาย แตกต่างจากมนุษย์โลก. ตถาคตเป็นผู้ที่รู้ชัดในฐานะและวิสัยของเทวดาเป็นอย่างดี^[17] พระองค์แบ่งเทวดา และพรหม (เทวดาพวกหนึ่ง) ออกเป็นระดับชั้น มีฐานะสูง-ต่ำ ตามลำดับคุณธรรมและความสามารถทางจิต (ฌาน) ไว้ดังนี้.

ก. เทวดาที่มีวรรณะต่ำสุด

เป็นเทวดาที่อยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด. ได้แก่ เทวดาที่นับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ (เทวดาที่อาศัยอยู่ในต้นไม้ที่มีกลิ่น - นางไม้) และ เทวดาที่นับเนื่องในหมู่วลาหก (เทวดาที่อาศัยอยู่ในก้อนเมฆ - ม้าเมฆ). เทวดาที่นับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ มีผู้นำชื่อ ธรฐ แบ่งออกเป็นกลุ่มๆ ตามถิ่นที่อาศัยในส่วนต่างๆ ของต้นไม้ที่มีกลิ่น เช่น ราก เปลือก ลำต้น ใบ.^[18] เทวดาที่นับเนื่องในหมู่วลาหก แบ่งออกเป็นกลุ่มๆ ตามถิ่นที่อาศัยในส่วนต่างๆ ของก้อนเมฆ เช่น เมฆเย็น เมฆร้อน หมอก ลม ฝน. (บาลี - ขนธ. ส. 17/314/542.) เทวดาในชั้นนี้ นอกจากจะมีพวกคนธรรพ์และวลาหกแล้ว ยังมีสัตว์กึ่งเทวดาอาศัยอยู่ ได้แก่ นาค (มีผู้นำชื่อ วิรูปกษ), ครุฑ (มีผู้นำชื่อ วิรูปก), ยักษ์ (มีผู้นำชื่อ เวสสุวัณ).

ข. เทวดาเหล่ากามภพ

เทวดาในชั้น กามาวจรภูมิ ยังมีอารมณ์กามแบบมนุษย์. สัตว์ที่มาอุบัติเป็นเทวดาในชั้นนี้ เพราะเคยทำทาน และรักษาศีล (แต่ไม่ได้ ฌาน). มนุษย์ ที่ทำทานและรักษาศีล (แต่ไม่ได้ ฌาน)

¹⁷ “ผลแห่งความประพฤติเรียบร้อย.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 246. | บาลี ม. 12/517/483.

¹⁸ “เทวดาซึ่งนับเนื่องในหมู่คนธรรพ์.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-tipitaka v3.0.6, หน้า 305. | บาลี - ขนธ. ส. 17/309/536.

ตายไป จะได้มาเกิดในภพนี้ แต่จะได้ชั้นใด ขึ้นอยู่กับคุณภาพและปริมาณของท่าน และความบริสุทธิ์ของศีลที่รักษา. กามาวจรภูมิ แบ่งเป็น 6 ระดับชั้น คือ จาตุมหาราชิกา, ดาวดึงส์ (มีผู้นำชื่อ ลักกะ), ยามา (มีผู้นำชื่อ สุยาม), ดุสิต (มีผู้นำชื่อ สันดุสิต), นิมมานรดี (มีผู้นำชื่อ สุนิมมิต), ปรมิยมิทวสวัตตี (มีผู้นำชื่อ วสวัตตี).

ยังมีเทวดาอีกพวกหนึ่ง คือ สกทาคามี แต่มีอริยคุณสูงกว่าเทวดาเหล่านี้ในชั้นกามาวจรภูมิ เป็นผู้ทำทานมาก รักษาศีลระดับเคร่ง. มนุษย์ ที่ทำทานให้มาก และรักษาศีลเคร่ง (อุโบสถศีล) ตายไป จะได้มาเกิดเป็นเทวดาในชั้นดุสิต เรียกว่า สกทาคามี. จากนั้น จะเกิดอีกเพียงครั้งเดียวในภพนี้ แล้วจะละสังโยชน์ 3 ได้ (คือ ละกามได้ไม่ทั้งหมด แต่ไม่ได้ ฌาน) ตายไป ก็ยังเวียนมาเกิดในภพนี้อีก เพื่อปรินิพพานที่นี่. เหตุที่ไม่ได้ไปเกิดใน ชั้นพรหม เพราะยังละกามได้ไม่หมด และไม่ได้ ฌาน. อริยบุคคลระดับโสดาบันก็แบบเดียวกันนี้ จะเวียนสลับไปเกิดในภพมนุษย์และเทวดาในชั้นกามภพนี้ เช่นเดียวกัน แต่ไม่เกิน 7 คราว (คราวที่ 7 จะไปจบลง หรือปรินิพพานที่พรหมชั้น อภินิหาร).

เทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นที่รวมเทวดาชั้นต่ำทั้งหมด เช่น เทวดาที่นับเนื่องในหมู่คนธรรพ์ เทวดาที่นับเนื่องในหมู่วลาหก รวมทั้งสัตว์กึ่งเทวดา. เทวดาในชั้นปรมิยมิทวสวัตตี เป็นที่อยู่ของเทวดาที่มีฤทธิ์ทางใจ เรียกว่า มาร เทวดาพวกนี้มีฤทธิ์มาก สามารถเดินทางไปได้ทุกภพ (ไปได้ทั้ง 6 ชั้นในกามาวจรภูมิ). บางคราว สัตว์พวกอสูร ที่มีฤทธิ์มาก มาจากชั้นภพนรก ก็ขึ้นมารุกสถานที่เป็นสวรรค์นี้ได้เช่นกัน. ทำให้เกิดสงครามระหว่างพวกเทพกับอสูร. แม้ในศาสนาอื่น ก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับ เทพ-อสูร เช่นเดียวกัน. เทพนิยาย นวนิยายแนวแฟนตาซี อภินิหาร ที่ถูกปรุงแต่งขึ้น ก็อาศัยโครงเรื่องที่มาจากเรื่องเล่าในโลกของเทวดาเช่นกัน.

สิ่งที่น่าทึ่งสำหรับมนุษย์ คือ เมื่อเข้าไปอยู่ในมิติเวลาของสวรรค์ นรก. ตถาคตทรงเปรียบเทียบ วันเวลาบนโลกมนุษย์ กับวันเวลาบนสวรรค์ชั้นกามภพ ไว้ดังนี้¹⁹⁾

50 ปี บนโลกมนุษย์ เท่ากับ 1 วัน (1 วัน 1 คืน) ของเทวดาชั้น จาตุมหาราชิกา เทวดาชั้นนี้มีอายุประมาณ 500 ปีสวรรค์ หรือประมาณ 9,125,000 ปีมนุษย์. (การเทียบ วัน เดือน ปี บนสวรรค์ ใช้แบบเดียวกับโลกมนุษย์ คือ 30 วัน เท่ากับ 1 เดือน และ 12 เดือน เท่ากับ 1 ปี สวรรค์ของเทวดาชั้นกามภพทั้ง 6 ชั้น ก็คิดจำนวนปี เดือน วัน แบบเดียวกัน)

100 ปี บนโลกมนุษย์ เท่ากับ 1 วัน ของเทวดาชั้น ดาวดึงส์ เทวดาชั้นนี้มีอายุประมาณ 1,000 ปีสวรรค์ หรือประมาณ 36,500,000 ปีมนุษย์.

¹⁹⁾ “อานิสงส์การรักษากุโสด.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-tipitaka v3.0.6, หน้า 302. | บาลี - เอก. อ. 20/263/510.

200 ปี บนโลกมนุษย์ เท่ากับ 1 วัน ของเทวดาชั้น *ยามา* เทวดาชั้นนี้ มีอายุโดยประมาณ 2,000 ปีสวรรค์ หรือประมาณ 146,000,000 ปีมนุษย์.

400 ปี บนโลกมนุษย์ เท่ากับ 1 วัน ของเทวดาชั้น *ดุสิต* เทวดาชั้นนี้ มีอายุโดยประมาณ 4,000 ปีสวรรค์ หรือประมาณ 584,000,000 ปีมนุษย์.

800 ปี บนโลกมนุษย์ เท่ากับ 1 วัน ของเทวดาชั้น *นิมานรดี* เทวดาชั้นนี้ มีอายุโดยประมาณ 8,000 ปีสวรรค์ หรือประมาณ 2,336,000,000 ปีมนุษย์.

1,600 ปี บนโลกมนุษย์ เท่ากับ 1 วัน ของเทวดาชั้น *ปรนิมมิตวสวัตตี* เทวดาชั้นนี้ มีอายุโดยประมาณ 16,000 ปีสวรรค์ หรือประมาณ 9,344,000,000 ปีมนุษย์.

ค. เทวดาที่อาศัยรูป (ร่างที่ปั้นขึ้นทางใจ - รูปภพ)

เป็นเทวดาที่เกิดใน รูปาวจรภูมิ หรือ รูปพรหม (เทวดาชั้นนี้ จะถูกเรียกว่า พรหม) ได้แก่ เทวดาที่เรียกว่า *พรหมกายิกา* เป็นเทวดาที่อยู่ใกล้มนุษย์มากที่สุดอีกพวกหนึ่ง เป็นผู้กระทำจิตได้สมาธิ ระดับฌานที่ 1 (ปฐมฌาน) หรือเจริญเมตตาให้ทาน ละความตระหนี่ (อย่างใดอย่างหนึ่ง). หากเป็นมนุษย์ ถ้าทำจิตได้สมาธิ ระดับฌานที่ 1 แล้วตายไป ก็จะได้เกิดเป็นเทวดาในภพนี้ มีอายุประมาณ 1 กัป มี 3 ชั้นย่อย ได้แก่ *พรหมปาริฉชชา*, *พรหมปุโรหิตา*, และ *มหาพรหมมา*. ถ้าเป็นเทวดา ก็จะเป็นผู้กระทำจิตได้สมาธิ ระดับฌานที่ 2 (ทุติยฌาน) หรือ เจริญกรุณาให้มาก (อย่างใดอย่างหนึ่ง). หากเป็นมนุษย์ ถ้าทำจิตได้สมาธิ ระดับฌานที่ 2 แล้วตายไป ก็จะได้เกิดเป็นเทวดาในภพนี้ มีอายุ 2 กัป ได้แก่พรหมชั้น *อาภา*, *ปริตตภา*, *อัปมาณภา*, *อาภัสสระ*. ถ้าเป็นเทวดา ก็จะเป็นผู้กระทำจิตได้สมาธิ ระดับฌานที่ 3 (ตติยฌาน) หรือเจริญมุทิตาจิตให้มาก (อย่างใดอย่างหนึ่ง). หากเป็นมนุษย์ ถ้าทำจิตได้สมาธิ ระดับฌานที่ 3 แล้วตายไป ก็จะได้เกิดเป็นเทวดาในภพนี้ มีอายุ 4 กัป ได้แก่พรหมชั้น *สุภา*, *ปริตตสุภา*, *อัประมาณสุภา*, *สุภากินหะ*. ถ้าเป็นเทวดา ก็จะเป็นผู้กระทำจิตได้สมาธิ ระดับฌานที่ 4 (จตุตถฌาน) หรือเจริญอุเบกขาให้มาก (อย่างใดอย่างหนึ่ง). หากเป็นมนุษย์ ถ้าทำจิตได้สมาธิ ระดับฌานที่ 4 นี้ และตายไป จะได้เกิดเป็นเทวดาในภพนี้ มีอายุ 500 กัป ได้แก่พรหมชั้น *เวทปผละ*.

เทวดาในชั้นพรหมกายิกา เมื่อตายไป จะไปเกิดเป็นพรหมชั้น *สุทธาวาส* เป็นอนาคามี อีกครั้ง (ไม่ต้องกลับมาเกิดในกามภพอีก) และละสังโยชน์ 5 ได้แล้ว จะเกิดอีกครั้งเดียวและปรินิพพานในที่นี้. เป็นเทวดาชั้นพิเศษที่มีอายุยาวที่สุด จนมองไม่เห็นความเสื่อม บางครั้งเรียกเทวดาพวกนี้ว่า อลัญญสัตว์ หรือสัตว์พวกไม่มีสัญญา (มีรูปก็ไม่ใช่ ไม่มีรูปก็ไม่ใช่) เป็นที่อยู่ของผู้บริสุทธิ์ คือ พระอนาคามี. เทวดาในชั้นรูปภพ แบ่งย่อยขึ้นออกเป็น *อวิหา*, *อตปปา*, *สุทฺธสา*, *สุทฺธสี*, และ *อกนิฏฐะ*.

ง. เทวดาที่ไม่ต้องอาศัยรูป (อรุปรภพ)

เทวดาที่ไม่ต้องอาศัยรูป ได้แก่ เทวดาจำพวก อรูปพรหม เป็นผู้กระทำจิต ได้สมาธิเกินฉนวนที่ 4 อาศัยว่างอันละเอียดมาก จนไม่รู้สึกรว่ามีรูปอาศัยอยู่ แบ่งย่อยออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ผู้เข้าถึง อากาสนัญญายตนภพ มีอายุประมาณ 10,000 กัป. ผู้เข้าถึง วิญญานัญญายตนภพ มีอายุประมาณ 40,000 กัป. ผู้เข้าถึง อากิญจัญญายตนภพ มีอายุประมาณ 60,000 กัป. และ ผู้เข้าถึง เนวสัญญานาสัญญายตนภพ รวมทั้ง เทวดาพวกอัสติณฐิสัตว์. เทวดาชั้นนี้ไม่ได้ระบุนายุไว้ ซึ่งมีอายุยาวนานที่สุด.

นอกจากนี้ ยังมีเทวดาเหล่าอื่นๆ อีก เช่น เทวดาเหล่ามนาปกายิกา (บาลี สุตตก. อ. 23/269 /136.) เทวดาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยตรง เช่น พวกเทวดา ที่เข้าถือเอาพื้นที่ (ปริคคณฺห) ของมนุษย์ ก็จะได้ที่อยู่ซึ่งมนุษย์จัดสร้างให้ “... เทวดาเป็นอันมากนับเป็นพัน ๆ เข้าถือเอาพื้นที่ (ปริคคณฺห) ในปาฏลีคามด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ เข้าถือเอาพื้นที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหากษัตริย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น ...”

จะเห็นว่า การแบ่งชั้นของมนุษย์ทำได้จำกัด อันเนื่องมาจากการอาศัยร่างที่ต้องมีอาหารบำรุง แต่เทวดา ไม่มีร่างกายแบบมนุษย์ ทำให้พวกเทวดา มีความแตกต่างทางกายภาพมากกว่า. เทวดา ไม่ต้องกินอาหารแบบมนุษย์ ต้องการสิ่งใด ก็ใช้วิธีการสร้างมโนภาพขึ้นมาให้เป็นวัตถุ ก็จะได้สิ่งนั้น. การสร้างมโนภาพของเทวดา เรียกว่า เนรมิต. วัตถุที่ถูกเนรมิตขึ้นมานั้น ก็ไม่ใช่วัตถุจริง แต่เป็นวัตถุในเชิงจินตภาพ และเรียกละเอียดที่เนรมิตขึ้นมามีเป็น วัตถุทิพย์ (*divine things*) เช่น อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ เป็นต้น.

ระหว่างมนุษย์กับเทวดา ใครประเสริฐกว่ากัน, ตถาคต กล่าวไว้ว่า “... เทวดาชั้นดาวดึงส์ ประเสริฐกว่าพวกมนุษย์ชาวอูตรกุรุทวีป และพวกมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ 3 ประการ คือ (1) อายุทิพย์ (2) วรรณทิพย์ (3) สุขทิพย์.” (บาลี - สุตตก. อ. 23/408/225.) ในความเป็นเพศของเทวดานั้น ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย สิ่งพิเศษที่เพศหญิงเป็นไม่ได้ คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระเจ้าจักรพรรดิ เทวดาลักกะ (หัวหน้าเทวดา) มาร (เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี) และ พรหม. (บาลี - อุปริ. ม. 14/172/245.)

สิ่งที่เป็นทิพย์ของเทวดา ถูกปรุงแต่งขึ้นมาทางใจ เช่น ความสุขในสวรรค์เปรียบเหมือน พระเจ้าจักรพรรดิ ทรงประกอบด้วยแก้ว 7 ประการ คือ จักกรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว คหบดีแก้ว และปรีณายกแก้ว (บาลี - อุปริ. ม. 14/324/488.) ลักษณะของนางแก้วบนสวรรค์ ที่ตถาคต บรรยายไว้ คือ “... พระเจ้าจักรพรรดิย่อมปรากฏนางแก้วรูปงาม นาดู น่าเลื่อมใส

ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง ไม่สูงนัก ไม่ตํานัก ไม่พอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่ดํานัก ไม่ขาวนัก ล่วงผิวพรรณของมนุษย์ แต่ยังไม่ถึงผิวพรรณทิพย์ มีสัมผัสทางกายปานประหนึ่ง สัมผัสปุยนุ่นหรือปุยฝ้าย นางแก้วนั้นมีตัวอ่อนในคราวหนาว มีตัวเย็นในคราวร้อน มีกลิ่นดังกลิ่นจันทน์ฟุ้งไปแต่กาย มีกลิ่นดังกลิ่นอุบลฟุ้งไปแต่ปาก นางแก้วนั้นมีปกติตื่นก่อนนอนที่หลัง คอยฟังบรรหารใช้ (ตรัสสั่ง) ประพตฤกษ์พระทัย ทูลปราศรัยเป็นที่โปรดปรานต่อพระเจ้าจักรพรรดิ และไม่ประพติล่วงพระเจ้าจักรพรรดิแม้ทางใจ ไฉนเล่า จะมีการประพติล่วงทางกายได้”

รอบชีวิตหนึ่งของเทวดา เทียบกับอายุของมนุษย์ไม่ได้เลย แตกต่างกันมากมาย แต่มีสิ่งหนึ่งที่ไม่แตกต่างกันคือ หลังตายไปแล้ว ทั้งมนุษย์และเทวดา มักจะไปเกิดในภพนรกบ้าง กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปตวิสัยบ้าง สลับกันไปตามพฤติกรรม (กรรม) ของแต่ละผู้ที่สะสมไว้. โอกาสจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นยากยิ่ง (แม้ภพปัจจุบัน จะได้เป็นเทวดาก็ตาม). ถ้ามนุษย์หรือเทวดาผู้นั้น ได้บรรลุลุทธมนัสโสดาบันขึ้นไป จึงจะมีโอกาสได้เกิดเป็นมนุษย์. มนุษย์ปุณฺณ พระโสดาบัน และ พระสกทาคามี ย่อมไม่ไปเกิดในภพ สุทธาวาส, พระอริยะทั้งหลาย ก็จะไม่เกิดใน อลฺลัญญิภพ หรือ สุทธาวาส และ ภพอบาย (นรก กำเนิดเดรัจฉาน เปตวิสัย อสุรกาย) แต่ในภพภูมินอกจากนี้ ย่อมมีทั้งพระอริยะ และมีใช่พระอริยะไปเกิด.

ความยาวนาน 1 กัป ตถาคตเปรียบไว้ว่า “... เหมือนอย่างว่า ภูเขาหินลูกใหญ่ยาวโยชน์หนึ่ง กว้างโยชน์หนึ่ง สูงโยชน์หนึ่งไม่มีช่อง ไม่มีโพรงเป็นแห่งที่บ บुरुขพึงเอาผ้าแคว้นกาสิมาแล้ว บัดภูเขาหนึ่ง 100 ปีต่อครั้ง ภูเขาหินลูกใหญ่นั้น พึงถึงการหมดไป สิ้นไป เพราะความพยายามนี้ ยังเร็วกว่าแล ส่วนกับหนึ่งยังไม่ถึงการหมดไป สิ้นไป กัปนานอย่างนี้แล ...” (บาลี - นิทาน. ลั. 16/215/429.) และอีกพระสูตรหนึ่ง ทรงเปรียบเทียบความยาวนานของกัป ไว้อีกว่า “... เหมือนอย่างว่า นครที่ทำด้วยเหล็ก ยาวโยชน์หนึ่ง กว้างโยชน์หนึ่ง สูงโยชน์หนึ่ง เต็มด้วยเมล็ดพันธุ์ผักกาด มีเมล็ดพันธุ์ผักกาดรวมกันเป็นกลุ่มก้อน บुरुขพึงหยิบเอาเมล็ดพันธุ์ผักกาดเมล็ดหนึ่งๆ ออกจากนครนั้นโดยล่งไปหนึ่งร้อยปีต่อเมล็ด เมล็ดพันธุ์ผักกาดกองใหญ่นั้น พึงถึงความสิ้นไป หมดไป เพราะความพยายามนี้ยังเร็วกว่าแล ส่วนกับหนึ่งยังไม่ถึงความสิ้นไป หมดไป กัปนานอย่างนี้แล ...” (บาลี นิทาน. ลั. 16/216/431.)

4.1.4 ภาพ ชาติ ของนามรูป-วิญญาณ-สังขาร

หลักปฏิจจสมุปบาท บอกไว้ว่า วิญญาณ จะปรากฏขึ้น ก็ต่อเมื่อมี อวิชชา สังขาร เกิดขึ้นมาก่อน, “เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขาร เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ”. ธรรมชาติของวิญญาณ จะอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ มันต้องการ รูป เวทนา สัญญา สังขาร อย่างใดอย่างหนึ่ง

(คราวละอย่าง) เป็นที่ตั้งอาศัย เพื่อ “ชี้เบาะแส” ให้ สัตตา หรือ สัตว์^[20] เข้าไป “ยึดครอง” แล้วปรุ่่งแต่งเป็นรูป เป็นอารมณ์ต่างๆ รวมกันเรียกว่า ชันธ-5. เมื่อกาลเวลาผ่านไป สิ่งที สัตตา ยึดครองอยู่ นั้น (ชันธ-5) แตกสลาย (ตาย) มันก็จะไปแสวงหาว่างใหม่ (ชันธ-5) ต่อไป โดยผ่านการชี้เบาะแสของวิญญาน. ทำให้สัตว์นั้น เวียนเกิด เวียนตาย เป็นวัฏจักรไปตลอดกาล. การทีวิญญานเข้าไปตั้งอาศัยอยู่ใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร สถานที่นั้น หรือสิ่งนั้นก็คื ภพ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า **วิญญานฐิติ**. ตถาคตเปรียบ วิญญาน เหมือนแสง ภพ เหมือนฉาก. การเกิดของวิญญานกับภพ จะอาศัยกันและกันเกิด, เมื่อมีภพจึงมีวิญญาน เมื่อมีวิญญานจึงมีภพ. อีกตัวอย่างคือ วิญญาน เหมือนเมล็ดพืช ภพ เหมือนผืนนา, การงอก คื ชาติ สิ่งทีทำให้งอก คื น้ำ (นันทิ รากะ). ดังนั้น วิญญาน ภพ ชาติ จึงเป็นธัมมะธาตุ ทีทำให้เกิดระบบชีวิตทุกระดับในโลก.

● พุทธวจน – ทีตั้งอยู่ของวิญญาน (วิญญานฐิติ 7)

“อานนท์ ! วิญญานฐิติ (ทีตั้งอยู่ของวิญญาน) 7 เหล่านี้ และ आयตนะ 2 มีอยู่.

วิญญานฐิติ 7 เหล่าไหนเล่า ? วิญญานฐิติ 7 คื :-

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย (สัตตา) มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก นีคื วิญญานฐิติที 1.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ได้แก่ พวกเทพ ผู้นับเนื่องในหมู่พรหมทีบังเกิดโดยปฐมภูมิ (ปฐมานิพพตตา) นีคื วิญญานฐิติที 2.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ได้แก่ พวกเทพ อาภัสสระ นีคื วิญญานฐิติที 3.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ได้แก่ พวกเทพ สุภิกขิณะ นีคื วิญญานฐิติที 4.

²⁰ ความหมายของ สัตว์ ตถาคตกล่าวว่า “...ฉันทะ (ความพอใจ) รากะ (ความกำหนด) นันทิ (ความเพลิน) ตัณหา (ความอยาก) ใดๆ มีอยู่ในรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร เพราะการติดแล้ว ช้องแล้วในรูปนั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า “สัตว์” (ผู้ข้องติดในชันธ-5) ...” ดู “ความหมายของคำว่า ‘สัตว์’.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที 11. [ซอฟต์แวร์]. E-tipitaka v3.0.6, หน้า 23. | บาลี - ขณธ. ส. 17/232/367.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่ง รูปสัญญา (ความหมายรู้ในรูป) โดย
 ประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่ง ปฏิสมสัญญา (ความหมายรู้อันไม่น่ายินดีในส่วนรูป)
 เพราะไม่ใส่ใจ นานตตสัญญา (ความหมายรู้อันมีประการต่างๆ ในส่วนรูป) จึงเข้าถึง อา
 กาสัญญายตนะ มีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สุด” ดังนี้ มีอยู่ นี่คือ วิญญาณฐิติที่ 5.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่ง อากาสัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง จึงเข้า
 ถึง วิญญาณัญญายตนะ มีการทำในใจว่า “วิญญาณไม่มีที่สุด” ดังนี้ มีอยู่ นี่คือ วิญญาณฐิติที่

6.

อานนท์ ! สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่ง วิญญาณัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง จึง
 เข้า ถึง อากิญจัญญายตนะ มีการทำในใจว่า “อะไร ๆ ไม่มี” ดังนี้ มีอยู่ นี่คือ วิญญาณฐิติที่
 7.”

ที่มา : พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. หน้า 11-13. / บาลี - มห. ที่. 10/81/65.

● พุทธวจน – ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร)

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งที่ใช้เป็นพีชมี 5 อย่าง เหล่านี้. 5 อย่าง เหล่าไหนเล่า ? 5 อย่าง คือ :-

- (1) พีชจากเหง้าหรือราก (มูลพีช) (2) พีชจากต้น (ขณฺฐพีช) (3) พีชจากตาหรือผล (ผลพีช)
- (4) พีชจากยอด (อคฺคพีช) (5) พีชจากเมล็ด (พีชพีช)

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพีช 5 อย่าง เหล่านี้ ที่ไม่ถูกทำลาย ยังไม่เน่าเปื่อย ยังไม่แห้ง
 เพราะลมและแดด ยังมีเชื้องอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี แต่ดิน น้ำ ไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งที่ใช้เป็นพีช 5 อย่าง เหล่านั้น จะพึงเจริญงอกงามไปบุลย์ได้แลหรือ ?

หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า !

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพีช 5 อย่าง เหล่านี้แหละ ที่ไม่ถูกทำลายยังไม่เน่าเปื่อย
 ยังไม่แห้งเพราะลมและแดด ยังมีเชื้องอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี ทั้งดิน
 น้ำ ก็มี ด้วย.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งที่ใช้เป็นพีช 5 อย่าง เหล่านั้นจะพึงเจริญ งอกงาม ไปบุลย์ ได้มิใช่
 หรือ ?

อย่างนั้น พระเจ้าข้า !

“ ... ภาณุทั้งหลาย ! วิญญาณฐิติ 4 อย่าง (รูป เวทนา สัญญา สังขาร) พึงเห็นว่า
เหมือนกับ ดิน.

ภาณุทั้งหลาย ! นันทิราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจแห่งความเพียร) พึงเห็นว่า
เหมือนกับ น้ำ.

ภาณุทั้งหลาย ! วิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย พึงเห็นว่า
เหมือนกับ พืชสดทั้ง 5 นั้น.

ภาณุทั้งหลาย ! วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอารูป ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์
มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

(วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอารูป ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ ... ในเวทนา สัญญา สังขาร ก็ตรัสอย่าง
เดียวกัน) ...”

ที่มา: พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11. หน้า 15-18. / บาลี - ชนธ. ส. 17/67/106.

(1) อวิชชา สังขาร วิญญาณ คือจุดเริ่มต้นของธัมมะธาตุ

กฎของสังขตธรรม กล่าวไว้กว้างๆ ว่า ทุกๆ ธัมมะธาตุ มีเกิดปรากฏ มีเสื่อมปรากฏ และมีความแปรปรวนตลอดเวลา. สมมุติว่า บิ๊กแบง เป็นจริง ก็หมายความว่า วัตถุธาตุทุกชนิด เริ่มก่อตัวตั้งแต่เกิดบิ๊กแบง ในเวลาอันสั้นมากๆ หลังจากนั้น ธาตุต่างๆ ก็มีการวิวัฒน์ตัวเอง กลายเป็นวัตถุธาตุต่างๆ ขึ้นมามากมาย และเพิ่มปริมาณ ขนาด และกินพื้นที่ ขยายออกไปไม่สิ้นสุด. ถ้าเรานำหลักปฏิจจสมุปบาท มาเริ่มที่จุดสตาร์ท พร้อมกับทฤษฎีบิ๊กแบง ก็จะได้ข้อสรุปว่า การเกิดขึ้นของ อวิชชา สังขาร วิญญาณ จะเกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันกับ ธาตุต่างๆ หลังการระเบิดของบิ๊กแบง. ซึ่งล้วนแต่มีคุณสมบัติเป็นวัตถุธาตุทั้งสิ้น (สมมุติตามทฤษฎีบิ๊กแบงไว้ก่อนว่า ขณะนั้น จิตธาตุยังไม่ปรากฏ).

தாகต กล่าวไว้ว่า เมื่อก่อน อวิชชา ไม่มี, อวิชชา มามีในภายหลัง. อวิชชา เป็นธรรมชาติที่มีอาหาร (อาหารของอวิชชา คือ นิรวรณ 5). ข้อนี้ วิเคราะห์ได้ว่า อวิชชา มีคุณสมบัติวิภาพ วัตถุธาตุ/จิตธาตุ. ส่วนที่มีคุณสมบัติเป็นวัตถุธาตุของ อวิชชา เกิดการวิวัฒน์ตัวเอง ไปเป็นธาตุต่างๆ ตามกฎฟิสิกส์ทุกประการ. ขั้นตอนการวิวัฒน์นี้ ก็คือเกิดการปรุงแต่ง (สังขาร) ในเวลาเกือบพร้อมๆ กัน. ธาตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งนี้ ยังไม่รู้ว่ามันคืออะไร (เพราะคุณสมบัติการเป็นวัตถุธาตุ “มันไม่รู้เรื่องอะไร” จึงเรียกตามอาการของมันว่า อวิชชา แปลว่าความไม่รู้). ธาตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งแล้ว จะถูกเรียกว่าเป็นโน่น นั่น นี้ ก็เพราะมี วิญญาณ เป็นผู้บอก. วิญญาณ เป็นจิต

ธาตุตัวแรก ที่คอยดักรู่มรออยู่ ว่าจะมีอะไร ให้มันเข้าไปตั้งอาศัยได้บ้าง. วิญญาณ เปรียบเหมือนแสง เข้าไปส่อง (ตั้งอาศัย) ในธาตุที่ถูกปรุงแต่งนั้นแล้ว ในเวลาเกือบจะพร้อมๆ กัน. เราเข้าใจในเบื้องต้นไว้ก่อนว่า วิญญาณ มีอยู่พร้อมๆ กับ อวิชชา เพียงแต่ว่ามันยังไม่ปรากฏตัว ซึ่งทำให้ดูเหมือนว่า ขณะนั้นมันไม่มี. ผลจากการ “ชี้เบาะแส” ของวิญญาณ, สิ่งที่ถูกปรุงแต่ง จึงได้ปรากฏรูปว่าเป็นโน่น นั่น นี, และปรากฏนามว่าคือโน่น คือนั่น คือนี่ ซึ่งเรียกว่า สังขารทั้งหลาย นั่นเอง.

กล่าวได้ว่า อวิชชา สังขาร วิญญาณ คือ จุดเริ่มต้นของเอกภพ และสรรพสิ่ง (ซึ่งเรียกได้หลายแบบ เช่น ัมมะธาตุ สังขารทั้งหลาย สังขารธรรม ชันธ-5) ซึ่งมีคุณสมบัติร่วม วัตถุประสงค์/จิตธาตุ. แต่ถ้าสรุปตามมโนทัศน์ของนักวิทยาศาสตร์, เอกภพและสรรพสิ่ง เกิดขึ้นหลังการระเบิดของบิกแบง ซึ่งมีคุณสมบัติวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน. จะเห็นได้ว่า *มโนทัศน์พุทธศาสนา* กับ *มโนทัศน์วิทยาศาสตร์* เข้ากันได้ ในส่วนที่เป็นวัตถุประสงค์. กล่าวคือ แรงพื้นฐานทั้ง 4 กับ อวิชชา เป็นัมมะธาตุกลุ่มเดียวกัน. แรงพื้นฐานทั้ง 4 อาศัยซึ่งกันและกันเกิดเป็น สสาร พลังงาน. อวิชชา (ส่วนจิตธาตุ) สังขาร วิญญาณ ก็อาศัยซึ่งกันและกันเกิด และวิวัฒนาการไปเป็น กิเลสรูปแบบต่างๆ เช่น จันทะ รากะ นันทิ ตัณหา อุปายะ อุปาทาน สังโยชน์ ฯลฯ ซึ่งสัตว์ จะเข้าไปยึดเอากิเลสเหล่านั้น มาเป็นเชื้อในการสร้างภพ สร้างชาติ ให้แก่ตนเองต่อไป. สิ่งที่ยกมาให้รู้ถึงความแตกต่างว่า อะไรคือรูปสังขาร (วัตถุ พืช สัตว์ มนุษย์) และ อะไรคือนามสังขาร (เทวดา พรหม โอปปาติกะ นรก) ก็คือ ส่วนต่างๆ ของวิญญาณ (ได้แก่ วิญญาณธาตุ วิญญาณขันธ วิญญาณ-6) นั่นเอง.

(2) ภพ ชาติ ของสัตว์ เป็นอยู่อย่างไร

ภพ (bhava - sphere) คือ สถานที่ที่ถูกปรุงแต่งขึ้น โดยความร่วมมือกันของ อวิชชา สังขาร วิญญาณ เพื่อให้สัตว์ทั้งหลาย ถือกำเนิดเป็นตัวตนขึ้น (ภพเกิด ชาติเกิด). ตถาคต กล่าวถึงการเกิดของภพ ไว้ว่า “... ภพ เป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ภพทั้งหลาย 3 อย่างเหล่านี้ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ : ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ภพ. ความก่อกำเนิดพร้อมแห่งภพ ย่อมมี เพราะความก่อกำเนิดพร้อมแห่งอุปาทาน ...” (บาลี - นิทาน. ส. 16/50/88.) ภพทั้งสาม เป็นเหมือนอาณาจักรใหญ่ ครอบเอกภพไว้อีกชั้นหนึ่ง (แต่ก็ยังอยู่ในมิติของเวลา) มีอาณาเขตครอบคลุม ัมมะธาตุต่างๆ ทั้งในมิติของวัตถุประสงค์ และในมิติของจิตธาตุ.

กามภพ - การเกิดของ สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปเรตวิสัย มนุษย์ และเทวดา. เพราะสัตว์เหล่านี้ ยังละการเสพกาม และรสอร่อย ไม่ได้ แต่มีความปรารถนาในกามและรสอร่อย แรงกล้าต่างกัน ตามลำดับ. อายุของสัตว์ในกามภพ เริ่มตั้งแต่นับไม่ได้ ลงมาจนถึง 10 ปีมนุษย์. รูปภพ - การเกิดของเทวดา ที่ป็นรูปอาศัยด้วยใจ เป็นเทวดากลุ่มที่ละการเสพกามได้แล้ว แต่ยังปรารถนาในอารมณ์ฌาน, เรียกเทวดากลุ่มนี้ว่า พรหม. พรหม ในชั้นรูปภพ ยังแบ่งแยกย่อยได้อีก ตามความแรง

กล้าของ ฌาน (ฌาน 1 – ฌาน 4). อายุของพรหมในชั้นรูปภพ เริ่มตั้งแต่ 500 กัป ลงมาจนถึง 1 กัป. ยกเว้น พวกพรหมที่ได้ ฌาน 4 กับมีสัญญาเบาบางมาก จนเลยข้ามเข้าไปใน อรูปภพ เช่น พรหมชั้นสุทธาวาส และพวก อสัณฺณูสัตตายตนะ (อสัณฺณูสัตว์), พรหมพวกนี้ มีอายุยาวนานมาก. หรือนับอายุไม่ได้. *อรูปภพ* – ภพการเกิดของ พรหม ที่ไม่ต้องอาศัยรูปที่ปั้นด้วยใจ มีจิตละเอียดอ่อน เบาบาง ถึงขั้น มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่. พรหม ในชั้นอรูปภพ ยังแบ่งแยกย่อยได้อีก ตามความแรงกล้าของ ฌาน และความเบาบางของ สัญญา (ฌาน 5 – ฌาน 8). อายุของพรหมในชั้นนี้ เริ่มตั้งแต่ 60,000 กัป ลงมาจนถึง 20,000 กัป.

สัตว์ หรือสิ่งใด ๆ ที่จะไปเกิดในภพแบบใด จะต้องมีความสมบัติแบบนั้น. คุณสมบัติ *กามธาตุ* เช่น ดิน น้ำ ไฟ ลม (วัตถุธาตุทั้งหมด) รวมทั้งสัตว์ที่อาศัย ชั้น-5 ทั้งหมด จะไปเกิดใน *กามภพ*. คุณสมบัติ *รูปธาตุ* คือ สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้นด้วยสมาธิ (ฌาน) ประกอบเป็นชีวิต โดยอาศัย เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เช่น พรหม จะไปอุบัติเกิดใน *รูปภพ*. คุณสมบัติ *อรุปรธาตุ* คือ สิ่งดำรงอยู่ได้ด้วยสมาธิ (ฌาน) ระดับ อากาสานัญจายตนะ ขึ้นไป โดยอาศัย สัญญา (ที่เบาบาง) สังขาร วิญญาณ ได้แก่ พรหม และอสัณฺณูสัตว์ จะไปเกิดใน *อรูปภพ*. ตถาคต กล่าวไว้ว่า “... วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย มีอวิชชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นทรม (กามธาตุ) ... ธาตุชั้นกลาง (รูปธาตุ) ... ธาตุชั้นประณีต (อรุปรธาตุ) การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้” (บาลี - ดิก. อ. 20/287/516.)

วัฏจักรการเกิดขึ้นของสัตว์ ก็คือสร้างชีวิตใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ ในภพภูมิต่างๆ 5 รูปแบบ ^[21] คือ (1) **นรก** เป็นที่อาศัยของสัตว์นรกทั่วไป ซึ่งอาจมีทั้งรูปอาศัย และไม่ต้องมีรูปอาศัย (2) **กำเนิดเดรัจฉาน** เป็นภาวะทางธรรมชาติ ของสัตว์เดรัจฉานทุกชนิด คือ มีจิตธาตุที่เป็นอวิชชา ได้แก่ สัตว์ต่างๆ ที่เกิดมาอยู่ร่วมกันกับมนุษย์โลก (3) **เปรตวิสัย** เป็นภาวะทวิภพ ของสัตว์อีกประเภทหนึ่ง มีภพเกิดกึ่งนรก กึ่งมนุษย์. ตถาคต แบ่งเปรต ออกเป็น 21 ชนิด (4) **มนุษย์** หรือ มนุษย์โลกทั่วไป ที่ต้องอาศัยร่างกายและจิตใจ (ชั้น-5) ในการดำรงชีวิต (5) **เทวดา** เป็นสิ่งมีชีวิตที่ปรุงแต่งร่างได้เองทางใจ ไม่จำเป็นต้องอาศัยร่างกายแบบมนุษย์ ในการดำรงชีวิต ทำให้มีอายุช้ายาวนานมาก. ภพเทวดา มีความแตกต่างหลากหลาย ถูกแบ่งชั้นตามคุณภาพของศีล ฌาน สมาธิ. ภพเกิดของสัตว์ ในรูปแบบของเทวดาก็มีเช่นกัน อาจเรียกว่า สัตว์สวรรค์ เช่น ครุฑ ยักษ์ วาฬ

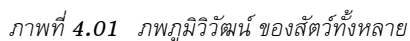
²¹ จากพระสูตรนี้ มีข้อน่าสังเกตว่า **นรก** ซึ่งเป็นแดนที่อยู่ของสัตว์ จะเป็นสถานที่ที่สัตว์เหล่านั้น ไม่ต้องอาศัยร่างกาย ในการดำรงชีวิต แต่ กำเนิดเดรัจฉาน จำเป็นต้องอาศัย ดังนั้น กำเนิดเดรัจฉาน จึงอาศัยถิ่นกำเนิดบนโลกมนุษย์. ดู “คติ ๕ และอุปมา.” **พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 11.** [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 31 | บาลี - ม. ม.

กุมภภันท์ จัดเป็นเทวดาชั้นล่างสุด (จตุมหาราชิกา).

การถือกำเนิดของสัตว์ในภพภูมิต่างๆ แบ่งได้หลายรูปแบบ. แบ่งตามลักษณะการเกิด 4 รูปแบบ (บาลี - ม. 12/146/169.) คือ (1) อันทชะ (เกิดในไข่) (2) ชลาพุชะ (เกิดในครรภ์) (3) สังเสทชะ (เกิดในของสกปรก) (4) โอปปาติกะ (ผุดเกิดในทันที). สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะ เรามักไม่ค่อยได้พบเห็น ได้แก่ เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และ เปรตบางจำพวก. นาค และ ครุฑ ถือกำเนิดได้ทั้ง 4 รูปแบบ.

นอกจากนี้ การถือกำเนิดของสัตว์ต่างๆ ยังได้ร่างกาย (สัตตาวาส) ในรูปแบบต่างๆ 9 แบบ (บาลี - สุตตก. อ. 23/413/228.) จากหยาบไปละเอียด คือ (1) แบบที่มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน (พวกกายหยาบ) ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก (เช่น คนธรรพ์) วินิบาตบางพวก (เช่น สัตว์ไตรภพทุกประเภท เปรตบางพวก สัตว์นรกบางพวก). (2) แบบที่มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน (พวกกายละเอียด ประดับกายด้วยสัญญา) ได้แก่ เทวดาชั้นพรหม ที่ได้ฌาน 1. (3) แบบที่มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน ได้แก่ เทวดาพวก อาภัสสระ. (4) แบบที่มีกายอย่างเดียวกัน และสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่ เทวดาพวก สุภกิณห์. (5) แบบที่ไม่มีสัญญา ไม่มีเวทนา ได้แก่ เทวดาพวก อสัณฺญี. (6) พวกอรุปรหมชั้น อากาสาณญายตนะ, พวกนี้ ทำสมาธิฌานที่ 5 ได้ จนไม่ต้องมีรูปกาย ไม่มีสัญญาใดๆ (เพราะดับความรู้สึกในรูปร่างกาย ปฏิหาระ และความรู้สึกทั้งปวง) มีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สุด. (7) พวกอรุปรหมชั้น วิญญานญายตนะ, พวกนี้ ทำสมาธิฌานที่ 6 ได้ จนเลยชั้นอากาสาณญายตนะ มีการทำในใจว่า วิญญานไม่มีที่สุด. (8) พวกอรุปรหมชั้น อากิญจัญญายตนะ, พวกนี้ ทำสมาธิฌานที่ 7 ได้ จนเลยชั้นวิญญานญายตนะ มีการทำในใจว่า อะไรๆ ก็ไม่มี. (9) พวกอรุปรหมชั้น เนวสัญญานาสัญญายตนะ, พวกนี้ ทำสมาธิฌานที่ 8 ได้ จนเลยชั้นอากิญจัญญายตนะ มีการทำในใจว่า สัญญามีก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่.

(1) นามรูป-วิญญาน-สังขาร เป็นลักษณะ-สมบัติร่วมกัน ของสิ่งมีชีวิต 3 จำพวก คือ สัตว์ มนุษย์ และ เทวดา. พืช ไม่นับรวมอยู่ในกลุ่มนี้ เพราะพืชมีแต่นามรูปเท่านั้น ไม่มีวิญญาน แม้ว่าพืชบางชนิด ที่มีกลิ่นที่รบกวน เป็นที่อาศัยของเทวดาคนธรรพ์ (รุกเทวดา) ก็ตาม.

The 7-Element: Absolute of Everything by SUDIN CHAOHINFA

ช่วงอายุ 1 คาบ จะไม่เท่ากัน. เทวดา มีนามรูป-วิญญาณ-สังขาร ที่ไม่มีมวล ทำให้ปริมาตรของมิติที่ 3 มีค่าเป็น 0. แต่เนื่องจากเทวดา มีอายุยาวนาน และท่องเที่ยวไปได้ไกลไม่จำกัด ทำให้ปริมาตรของมิติที่ 4 เพิ่มขึ้นมาได้ อาจมากกว่า มิติที่ 4 ของมนุษย์. สัตว์นรก มีคุณสมบัติทางกายภาพ เช่นเดียวกับ เทวดา แต่มีอายุยืนยาวกว่าเทวดาหลายเท่า (อายุนรก นานกว่า อายุสวรรค์) แต่สัตว์นรกจะถูกตรึง (จองจำ) ให้อยู่ในสถานที่เดียว ทำให้ปริมาตรของมิติที่ 4 ของสัตว์นรก มีจำกัดและแทบไม่เพิ่มขึ้นเลย. ส่วนมนุษย์ แต่ละผู้ ย่อมมีปริมาตรของมิติที่ 4 แตกต่างกัน จะไม่มีมนุษย์ผู้ใด ที่มีปริมาตรของมิติที่ 4 เท่ากันได้เลย.

(3) มนุษย์และเทวดา ที่ประสงค์จะดำรงสถานะ นามรูป-วิญญาณ-สังขาร อันเดิม จะต้องเลือกวิถีปฏิบัติ (สิกขาบท) เพียงเส้นทางเดียวเท่านั้น คือ **สัมมาทิฐิ** ที่เป็นทางสายกลาง หรือ **มัชฌิมาปฏิปทา**. **มัชฌิมาปฏิปทา** ถ้ากล่าวอย่างย่อ แบ่งเป็นสอง (ธรรมอันเป็นส่วนแห่งวิชา) คือ สมถะ และ วิปัสสนา. เจริญสมถะ ทำให้ละ ราคะได้, เจริญวิปัสสนา ทำให้ละ อวิชชาได้. (บาลี - ทก. อ. 20/77-78/275.) **มัชฌิมาปฏิปทา** ถ้ากล่าวอย่างกลาง (อันเป็นที่ประชุมลงแห่งสิกขาบททั้งปวง) แบ่งเป็นสาม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา). (บาลี - ดิก. อ. 20/297/526.) **มัชฌิมาปฏิปทา** ถ้ากล่าวอย่างสมบูรณ์ มี 8 ข้อ (อริยมรรคมีองค์แปด).

ก่อนอื่นทำความเข้าใจก่อนว่า ความเห็น 8 ข้อ ที่ตถาคตยกขึ้นมา คือ ความเห็น ความดำริ การพูด การงาน การเลี้ยงชีพ ความเพียร ความระลึก ความตั้งใจมั่น. ก่อนที่พระองค์ จะชี้ให้เห็นว่า ใน 8 ข้อนั้น เป็นไปได้ทั้งสองทาง คือ ไม่ผิด (มิจฉา) ก็ถูก (สัมมา). ความเห็นในทางที่ชอบ หรือ สัมมาทิฐิ นั้น, เห็นอะไร ชอบอะไร จึงจะเรียกว่า สัมมาทิฐิ? คำตอบคือ เห็น-ชอบ ในอริยสัจ-4. (บาลี - มหา. ที. 10/348/299.) ถ้าเห็น-ชอบ เป็นอย่างอื่น จัดว่าเป็น มิจฉาทิฐิ ทั้งสิ้น. [ทำให้คิดว่า หากใช้มโนทัศน์ของพระตถาคต, วิทยาการในโลกนี้ และรวมทั้งวิถีปฏิบัติของสังคมมนุษย์ ทั้งหมด ถ้าออกนอกเขตความจริง 4 ข้อ คือ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ และ ความรู้ในหนทางอันเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เข้าข่าย มิจฉาทิฐิ ทั้งสิ้น.]

มีข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ที่เป็นมิจฉาทิฐิ และเป็นปฏิปักษ์ต่อ สัมมาทิฐิ ทั้ง 8 ข้อ ของ อริยมรรค หรือ มัชฌิมาปฏิปทา, ตถาคต เรียกว่า **อนตา** - ทาง 2 ทาง ที่บรรพชิต ไม่ควรข้องแวะ คือ **กามชัลลิกานุโยค** (การใคร่และพัวพันในกามทั้งหลาย) กับ **อัตตกิลมณานุโยค** (การทรมานตนให้ลำบาก). (บาลี - มหาวาร. ส. 19/528/1664.)

เมื่อพูดถึง อัตตกิลมณานุโยค ทำให้มองเห็นภาพพวกราชในยุคนพทศกาล นั่งทรมานตน ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น นั่งบนตะปูแหลม ยืนขาเดียว กินอุจจาระ เพราะเข้าใจผิดว่า นั่นคือทางปฏิบัติที่

จะทำให้ตนได้บรรลุธรรมหลุดพ้น. ทำให้เข้าใจว่า ยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยี คงจะไม่มี พุทธการณ อตตกิลมณานุโยคอีกแล้ว, เป็นความเข้าใจที่ตื่นขึ้น. ไม่ว่าสัตว์ใดก็ตาม ที่ยังดำรงสถานะ นามรูป-วิญญาณ-สังขาร, ถ้ายังมีมิจนาทิวฐิอยู่ ย่อมตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของ กาม กับ อตตาด้วยกันทั้งสิ้น. กล่าวได้ว่า ถ้ามีกาม ก็มีอตตาดลสมอยู่ ถ้าละกามได้เป็นเหตุ ก็ละอตตาดได้เป็นผล. [ข้อนี้ มีข้อยกเว้นกรณีเดียวคือ ผู้ที่ยังมีอตตาดอันละเอียด เช่น รูปพรหม ยังมีอตตาดอยู่ แต่ละเอียดมาก ซึ่งไม่ใช่กรณี อตตกิลมณานุโยค]. ในปัจจุบัน อตตกิลมณานุโยค ได้เปลี่ยนรูปแบบไปเท่านั้นเอง ไม่ได้หายไปไหน.

ในทางปฏิบัติ อันตา ทั้งสองทาง ไม่ได้อยู่ห่างไกลกันเลย. ผู้มีกามสุขัลลิกานุโยค ย่อมต้องมีอตตกิลมณานุโยค เพื่อการรักษา กามสุขัลลิกานุโยค. ดุจเหรียญสองด้าน ที่อาศัยกันและกันดำรงอยู่. ถ้ามองในมิติทัศน์สัมพัทธภาพ, กาม และ อตตาด ต่างก็มีคุณสมบัติ อัสสาทะ (รสอร่อย) เป็นพื้นฐาน แต่ให้ผลคนละทิศทาง คือ กาม ได้รสอร่อยในทางบวก ส่วน อตตาด ได้รสอร่อยในทางลบ. อัสสาทะนั้น เปรียบเสมือน แร่ง ชนิดหนึ่ง ที่ลงไปกระทำให้สัตว์ทั้งหลาย ต้องตกอยู่ภายใต้ กาม และ อตตาด. ดังนั้น ถ้าบุคคล ละกามสุขัลลิกานุโยค

(4) โสดาบันผู้เอกพีชี สกทาคามี อนาคามี เป็นพระอริยบุคคลเหมือนกัน แต่ต่างกันอย่างไร

โสดาบันผู้เอกพีชี สกทาคามี และ อนาคามี มีภพเกิดแตกต่างกัน และมีอริยคุณต่างกันเล็กน้อย แต่มีเป้าหมายเดียวกัน คือ ความหลุดพ้น. ผู้เป็นโสดาบันทุกประเภท คือผู้ที่เกิดในภพมนุษย์. โสดาบันผู้เอกพีชี คือผู้ที่รักษาศีลเคร่งครัด และให้ทานอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้มีความเพียรพยายามใน สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา (อินทรีย์ 5) ในระดับหนึ่ง ละสังโยชนได้ 3 ข้อ เมื่อมาเกิดในภพมนุษย์แล้ว ตายไป ก็จะไปเกิดเป็นมนุษย์อีกครั้งเดียว, จากนั้น เพียรพยายามกระทำกิจเช่นนั้นอีกครั้ง ก็จะได้บรรลุอรหัตตผล. หลังได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว ถ้ายังไม่ตาย ก็ยังรักษาร่างแบบมนุษย์ (รูปขันธ์ ที่ปราศจาก เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) ไปจนกว่าจะสิ้นอายุขัย.

สกทาคามี คือผู้ที่เกิดในภพมนุษย์บ้าง ภพเทวดาบ้าง. สกทาคามี รักษาศีลสูงกว่าศีล 5 และให้ทานอย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้ที่มีอินทรีย์ 5 เหนือกว่า โสดาบันผู้เอกพีชี แต่ก็ยังละสังโยชนได้แค่ 3 ข้อ (เพราะความที่ ราคะ โทสะ โมหะ ยังไม่หมดไป แต่เบาบาง) กับทั้งได้สมาธิอย่างอ่อน จึงได้เกิดในภพเทวดาชั้น กามภพ (ดุสิต) อีกครั้งเดียว, แล้วเพียรพยายามกระทำกิจเช่นนั้นอีกครั้ง ก็จะได้บรรลุอรหัตตผล. สกทาคามี มีชีวิตบนสวรรค์ชั้นดุสิต และปรินิพพาน (ตาย) ที่ภพนี้.

อนาคามี คือผู้ที่เกิดในภพมนุษย์ก็มี ในภพเทวดาก็มี. อนาคามี เป็นผู้รักษาศีลได้สมบูรณ์ (ทำได้เต็มที่ในส่วนศีล) ทำสมาธิได้ถึง ฌาน 1 ขึ้นไป (ทำเต็มที่ในส่วนสมาธิ) แต่ยังมีปัญญาไม่รอบ

ถ้วน (ทำได้พอประมาณในส่วนปัญญา) กับทั้งละสังโยชนได้ 5 ข้อ จึงได้เกิดในภพเทวตาชั้น รูปพรหม (พรหมกายิกา) อีกคราวเดียว, แล้วเพียรพยายามกระทำกิจเช่นนั้นอีกครั้ง ก็จะได้บรรลอรหัตตผล. อนาคามี มีชีวิตอันยาวนานบนสวรรค์ชั้นสุทธาวาส, เพราะเหตุที่มีอายุยาวมาก (1 กัป, 2 กัป, 4 กัป, 500 กัป) จึงมีปริณิพพาน (ตาย) ได้ถึง 5 ช่วงอายุ คือ ตายในระหว่างอายุไม่ทันถึงครึ่ง (เช่น อายุจริง 2 กัป แต่ปริณิพพานก่อนจะสิ้น 1 กัป), ตายเมื่ออายุเลยครึ่งไปแล้ว, ตายได้โดยง่าย โดยไม่ต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง, ตายยาก โดยต้องใช้ความเพียรเรี่ยวแรง. ส่วนพระอนาคามี ที่ไปเกิดในพรหมชั้น อภินิหารุญญ มีอายุยาวมากเกือบเป็นอมตะ จะใช้ความเพียรเรี่ยวแรงอย่างไรก็ไม่ตายได้ง่ายๆ (แต่ในที่สุดก็ต้องปริณิพพาน).

การบรรลอรหัตตผล พระศาสดา เรียกว่า “กระทำที่สุดแห่งทุกข์” ซึ่งนับว่าเป็นเป้าหมายปลายทางเดียวกัน ของพระอริยบุคคลทุกระดับ และหลังจากได้บรรลอรหัตตผลแล้ว เมื่อตายไป (ปริณิพพาน) ก็เป็นอันจบกิจของการเกิด ไม่ต้องมีการเกิดอีกต่อไป สิ้นทุกข์ จบอัตตา. นี่คือ ที่สุดในการเป็น สัตตธัมมะธาตุ.

(5) การบรรลธรรม ของพระอริยบุคคล “หลังทำกาละ” (ตาย) นักวิทยาศาสตร์ คิดอย่างไร กับปรากฏการณ์ ชีวิตกับความตาย.

มนุษย์บางคนระลึกชาติได้ บางคนตายแล้วฟื้น. ดูเหมือนว่า นี่เป็นปรากฏการณ์อันลึกลับ น่าอัศจรรย์, นั่นเป็นเพราะว่า มนุษย์ ใช้มโนทัศน์เชิงเดียว มองปรากฏการณ์ทุกอย่าง ในตำแหน่งและเวลาปัจจุบัน. ปรากฏการณ์ในอดีต คนเรามากจดจำได้เสมอ เพราะมันผ่านไปแล้ว แต่ตายแล้วฟื้น เหมือนกับการลากเอาปรากฏการณ์ในอนาคต ถอยหลังกลับมา. เหตุการณ์หลังการตายของแต่ละคน (ซึ่งยังไม่ตาย) ที่แท้ ก็คืออนาคตของมนุษย์ทุกคน ที่ยังมาไม่ถึง จึงไม่อาจคาดเดาไม่ได้ว่า เมื่อถึงเวลาตาย เราจะรู้สึกอย่างไร. ชีวิตกับความตายมีอะไรเป็นเส้นแบ่ง.

สารสื่อประสาท ระเบิดพลุ่งในสมอง ในปี ค.ศ. 2015 นักวิทยาศาสตร์อเมริกัน จากมหาวิทยาลัยมิชิแกน^[22] ได้ทำการพิสูจน์ว่า เพราะเหตุใด ในช่วงเวลาวิกฤต สารสื่อประสาท จึงเกิดการระเบิดพลุ่งในสมอง. พวกเขาศึกษาสมองและหัวใจ ของหนู ในเวลาที่ขาดออกซิเจน, พบว่า สมองตอบสนองต่อสถานการณ์คับขัน ด้วยการปล่อยสารสื่อประสาท ในปริมาณมากออกมาหลายชนิด เช่น โดปามีน และ นอร์อะดรีนาลีน โดยมีการปล่อยอย่างมีแบบแผน. สารสื่อประสาทเหล่านี้ ทำให้ประสบการณ์เฉียดตายนั้น รู้สึกรื่นรมย์ เป็นสุข เห็นรายละเอียดต่างๆ ชัดเจน และเกิดภาพหลอนที่สวยงาม. ยิ่งกว่า นั้น สารสื่อประสาท ยังบังคับให้หัวใจหยุดเต้น หลังออกซิเจนขาดแคลนไม่กี่นาที.

²² SCIENCE ILLUSTRATED. ฉบับที่ 64. October 2016, หน้า 17.

ผลการศึกษาห้วงนาทีหลังการตาย พบว่า ในเวลา 1 นาที เกิดความสนใจพุ่งพล่าน บังเกิดจิตแจ่มชัดขึ้น เพราะระดับนอร์อะดรีนาลินจากสมองกลีบหน้า เพิ่มขึ้น 30 เท่า. อารมณ์รู้สึกเกิดการรวมศูนย์ ก่อตัวขึ้น, ระดับของสารสื่อประสาท โดปามีนในสมองกลีบหน้า และศูนย์การมองเห็น เพิ่มขึ้น 7 เท่า. จังหวะการเต้นของหัวใจต่ำลง ในขณะที่ระดับของ สารสื่อประสาทกาบา (GABA) ในสมองกลีบหน้า และศูนย์การมองเห็น เพิ่มขึ้น 20 เท่า.

เข้าสู่นาทีที่ 2 เกิดภาพหลอน. จิตถูกกระตุ้น โดยสารสื่อประสาท ซีโรโทนิน, ระดับของซีโรโทนิน ในศูนย์การมองเห็น เพิ่มขึ้น 2 เท่า, ซีโรโทนินและกาบา บังคับให้หัวใจหยุดเต้น. เข้าสู่นาทีที่ 4 ณ นาทีนี้ ไม่มีกิจกรรมของสมองแล้ว หัวใจก็จะหยุดเต้นไปด้วย แต่ระดับของสารสื่อประสาทเพิ่มสูงสุด จากปกติ 40 ถึง 400 เท่า.

นั่นคือข้อพิสูจน์ว่า ประสบการณ์ใกล้ตายนั้น หรือประสบการณ์เฉียดตายนั้น เกิดขึ้นจากประสาทสัมผัสที่เข้มข้น และทรงพลัง. มนุษย์รับรู้ความตายได้เข้มข้นในเวลาระหว่าง “เส้นแบ่ง”. ประสบการณ์เฉียดตายนั้น แจ่มชัดและรุนแรงมากกว่า ความจำทั่วไป. เพื่อจะเรียนรู้ปรากฏการณ์นี้ สตีเวน ลอร์เรย์ส แพทย์จากมหาวิทยาลัยชิคาโก ในเบลเยียม ได้สัมภาษณ์ผู้ป่วย 21 ราย ที่เคยตายทางการแพทย์มาแล้ว ด้วยเรื่อง ความทรงจำขณะตายของพวกเขา.

ผู้ป่วยเล่าถึงประสบการณ์เฉียดตายที่ตนเคยผ่านมาแล้วว่า เต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึก และภาพที่แจ่มชัด, ประสบการณ์เฉียดตายนั้น มีพลัง และเข้มข้นกว่าความทรงจำปกติ. ในการศึกษาครั้งนี้ สตีเวน ลอร์เรย์ส ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ป่วยเหล่านั้น ไม่ได้จินตนาการขึ้นมาเอง เพราะพวกเขาไม่ได้รู้สึกว่า ความทรงจำเก่าๆ นั้น เข้มข้นกว่าของคนอื่น. เขาสรุปว่า ประสบการณ์เฉียดตายนั้น เป็นเหตุการณ์ที่ผู้ป่วยพบจริง แต่มันไม่ได้เกิดขึ้นจริง, มันเป็นภาพหลอนที่เป็นจริงอย่างยิ่ง ไม่เหมือนภาพหลอนอื่นๆ ซึ่งผู้ป่วยไม่สามารถแยกแยะจากประสบการณ์จริงได้เลย.

เหตุการณ์ที่นักวิทยาศาสตร์ศึกษา เคยเกิดขึ้นมาแล้วกับ มนุษย์ที่เป็นพระอรหันต์บุคคล, เมื่อฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว บังเกิดการรวมกันของพลังทางจิตอย่างเข้มข้น ปลอ่ยวางอาสวะกิเลสที่เคยติดยึดลงได้ อย่างน่าอัศจรรย์. เช่น กรณีบังเกิดแก่ พระภิกษุโมลลียผัคคุณะ เมื่อฟังคำของ ตถาคตแล้ว หลังทำกาละ (ตาย) ผิดพรณผ่องใส เพราะได้บรรลุธรรม โดยละสังโยชนได้สำเร็จในระหว่างเส้นแบ่งความเป็นความตายนั้น.

4.2 วิมุตติ-นิพพาน (integrity liberation | Nibana)

วิมุตติ-นิพพาน เป็นลักษณะ-สมบัติของธัมมะธาตุ เพียงหนึ่งเดียว ของอสังขตาธาตุ ที่มีความพิเศษสุดยิ่งยวด. มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น สุญญตา โลกุตตระ นิพพานธาตุ อสังขตาธาตุ นิโรธ

นิรุณันติ อรหัตตา การดับสนิทไม่มีเศษเหลือ ที่สุดแห่งทุกข์ เป็นต้น. ภาวะนิพพาน มีอยู่และเป็นจริง แต่คนอาจรู้ อาจเห็น อาจเข้าถึง และเข้าใจได้ยาก เพราะไม่สามารถนำกฎเกณฑ์วิทยาศาสตร์มาอธิบายได้เลย. ผู้ที่รู้นิพพานดีที่สุด คือ ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ซึ่งเป็นผู้บัญญัตินิพพานขึ้นมา แล้วอธิบายด้วยภาษาคนพื้นเมือง (ภาษาบาลี) ในขณะนั้น, ให้เข้าใจ เข้าถึง ภาวะอันพิเศษสุดนั้น.

4.2.1 ความหมาย นิพพาน

ต้นเหตุของความทุกข์ คือ การเกิด เพราะถ้ามีเกิด ก็ต้องมีแก่ มีตาย. ไม่มีวิธีอื่น ที่จะให้สัตว์ทุกข์ที่เกิดมา ไม่ต้องทุกข์อีกต่อไป นั่นคือ การตัด “วงจรรูปติ” ของอวิชชา สังขาร วิญญาณ (ความสิ้นไปแห่งอาสวะ) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสายพานการก่อเกิดชีวิต. พุทธศาสนา เป็นเพียงศาสนาเดียว ที่มองระบบชีวิตของสัตว์ทุกประเภท ทั่วเอกภพ ว่าตกอยู่ภายใต้วัฏจักรเกิด แก่ ตาย ยาวนานเป็นนิรันดร์. มีเพียง ตถาคต ผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ เท่านั้น ที่ค้นพบวิธี ตัดวงจรของวัฏจักรชีวิตอันโหดร้าย ของสัตว์เหล่านั้น ด้วยการปฏิบัติ ตามคำของพระองค์. ไม่ใช่ด้วยวิธีใช้อำนาจ ดลบันดาล ตามแบบศาสนาของศาสนาอื่น. สิ่งที่ได้จากการปฏิบัติตามคำของพระองค์ คือ “คุณวิเศษ” แบบเดียวกับที่พระองค์ได้รับ. พระองค์กล่าวว่า นิพพาน คือ ธรรมอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะ, “ภิกษุทั้งหลาย คำว่า ‘ธรรมเป็นที่กำจัดราคะ (ราควินโย) เป็นที่กำจัดโทสะ เป็นที่กำจัดโมหะ’ นี้ เป็นคำที่ใช้เรียกแทนชื่อของ นิพพานธาตุ ซึ่งเรียกว่า เป็นธรรมที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย.” (บาลี - มหาวาร. ลั. 19/10/31.) พระพุทธเจ้า เกิดมาเพื่อบอก คุณวิเศษนี้ แก่ผู้ที่สมควรบอกได้ (เวไนยสัตว์). หากไม่มีพระพุทธเจ้า มนุษย์ก็มองไม่เห็น นิพพาน และมองนิพพานว่าเป็นเรื่องแต่งขึ้น, หากนิพพานไม่มีจริง ก็จะไม่มีการมีพระพุทธเจ้ามาเกิด.

“สิ่งใด ที่เป็น นาม, เมื่อกำหนดความหมาย ให้แก่สิ่งนั้น
สิ่งนั้น จึงมีอยู่.

สิ่งใด ที่เป็น รูป, เมื่อค้นพบ ตำแหน่งพิกัด ขนาด มวล ของสิ่งนั้น
สิ่งนั้น จึงปรากฏ”

(1) วิมุตติ-นิพพาน คืออะไร

สังขตาธาตุ อันเป็นธัมมะธาตุส่วนใหญ่ อุบัติขึ้นมาจากได้ *กฎธรรมชาติพื้นฐาน 3 ประการ ธรรมนิยาม-3* (ไตรลักษณ์) *สังขตลักษณะ* และ *อิทัปปัจจยตา - ปฏิจสุมุปบาท*. ตถาคต ให้การรับรองยืนยัน การมีอยู่ของกฎธรรมชาติพื้นฐานดังกล่าวว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างนั้นอยู่แล้วตามธรรมชาติ, แมตถาคตทั้งหลาย จะบังเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม คือ ธัมมะธาตุนั้น ย่อมตั้งอยู่แล้วเช่นนั้น เป็นธรรมดา (*ธมฺมกฎจิตฺตา*) เป็นกฎตายตัวเป็นธรรมดา (*ธมฺมนิยามตา*) ธัมมะธาตุนั้น มันก็เป็นอย่างนั้นเอง (*ตถตา*) ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น (*อวิตถตา*) ไม่เป็นไปโดยประการอื่น (*อนนฺยภูตตา*) และเป็นสิ่งที่ เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัยแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น (*อิทัปปัจจยตา*).²³ แต่คุณวิเศษที่ตถาคตทรงค้นพบนั้น กลับเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกันข้ามกันอย่างสิ้นเชิง. กล่าวคือ (1) นิพพาน มีคุณสมบัติเป็น *อสังขตลักษณะ* คือ ไม่ปรากฏการเกิด (*น อุปฺปาโท ปญฺญาติ*) ไม่ปรากฏการเสื่อม (*น วโย ปญฺญาติ*) เมื่อตั้งอยู่ ก็ไม่แปรปรวน หรือไม่ปรากฏภาวะอย่างอื่น (*น จิตฺตสฺส อณฺเวยยตฺตํ ปญฺญาติ*). (2) เมื่อนิพพานไม่ปรากฏการเกิด ไม่ปรากฏการเสื่อม, จึงไม่อาจกล่าวได้ว่า นิพพาน เป็นความเที่ยงแท้ (*นิจฺจตา*) หรือ เป็นความไม่เที่ยง (*อนิจฺจตา*), เป็นทุกข์ (*ทุกขตา*) หรือ เป็นสุข (*สุขัง*), เป็นตัวตน (*อัตตา*) หรือ ไม่ใช่ตัวตน (*อนัตตตา*), เป็นสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ (*อตฺถิตตา*) หรือ เป็นสิ่งทั้งปวงที่ไม่มีอยู่ (*นัตถิตตา*). (3) สังขตาธาตุ อันเป็นธัมมะธาตุที่มีอยู่แล้ว ตามธรรมชาติ แมตถาคตทั้งหลาย จะบังเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม. แต่นิพพาน ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่เช่นนั้น หากไม่มีตถาคตเกิดขึ้น นิพพานก็ไม่บังเกิดขึ้น. กล่าวได้ว่า *กฎธรรมชาติพื้นฐาน* สร้างสังขตาธาตุขึ้นมาในเอกภพ แต่ตถาคต สร้างนิพพาน ขึ้นมาในปัจจุบัน. (4) เมื่อสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ และธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ตัวตน, รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นสิ่งไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้น คือ นั้นไม่ใช่ของเรา (*เนตฺตมฺม*) นั้นไม่ใช่เป็นเรา (*เนโสหฺมสมฺมิ*) นั้นไม่ใช่ตัวตนของเรา (*น เมโส อตฺตา*). นิพพาน คือลำดับสุดท้ายของการหลุดพ้นจาก อัตตา และ อนัตตา. (5) มีวิมุตติ จึงเห็นนิพพาน รู้นิพพาน เพราะ มีวิมุตติ. ผู้ได้นิพพาน ย่อมเป็นผู้รู้แจ้งในวิมุตติทั้งหลาย คือ สัทธาวิมุตติ สัมมาวิมุตติ เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อนาสววิมุตติ (ผู้ยอมทำวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์). เหตุนี้ จึงเรียกสถานที่ ผู้ที่ สิ่งที่ เข้าถึงนิพพานแล้วว่า “วิมุตติ-นิพพาน”.

²³ “*ปฏิจสุมุปบาท* ในฐานะเป็นกฎสูงสุดของธรรมชาติ.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 5. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 162 - 163. | บาลี - นิทาน. ส. 16/30/61.

กฎธรรมชาติดี สร้าง สังขตธาตุ ขึ้นมาในเอกภพ
แต่ ตถาคต สร้าง นิพพาน ขึ้นมาในปัจจุบัน.

ไม่ปรากฏการเกิดนั้น หมายถึง ไม่มีการเกิดตั้งแต่แรก จึงไม่มีการ
เสื่อม และไม่มีการตาย (นิรุณต).

ถ้ามีการเกิดมาแล้วในอดีต ก็จะทำให้การเกิดนั้น ลึกลงใน
ปัจจุบัน มีการตายเป็นครั้งสุดท้าย เพื่อว่าจะไม่ต้องมีการเกิดใน
อนาคต (นิโรธ).

(2) สิ่งหนึ่ง ซึ่งบุคคลพึงรู้แจ้ง สิ่งนั้นมีอยู่ สิ่งนั้นมีแน่ๆ สิ่งนั้นหาได้ในกายนี้.

ตถาคต ได้อธิบายภาวะหรือ ‘สิ่ง’ ที่เป็นคุณวิเศษนี้ ไว้ในหลายพระสูตร คือ

“... ‘สิ่ง’ สิ่งหนึ่ง ซึ่งบุคคลพึงรู้แจ้ง เป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏการณ์ ไม่มีที่สุด แต่มีทางปฏิบัติเข้า
มาถึงได้โดยรอบนั้น มีอยู่. ใน ‘สิ่ง’ นั้นนั้นแหละ ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่อาจหยั่งลงได้. ใน ‘สิ่ง’ นั้นนั้น
แหละ ความยาว ความสั้น ความเล็ก ความใหญ่ ความงาม ความไม่งาม ไม่อาจหยั่งลงได้. ใน ‘สิ่ง’
นั้นนั้นแหละ นามรูป ย่อมดับสนิท ไม่มีเศษเหลือ. นามรูปดับสนิท ใน ‘สิ่งนี้’ เพราะการดับสนิท
ของวิญญาณ ดังนี้.”^[24]

“ภิกษุทั้งหลาย ! ‘สิ่ง’ สิ่งนั้นมีอยู่ เป็นสิ่งซึ่งในนั้นไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ ไม่มีลม ไม่ใช่อา
กาสัญญายตนะ ไม่ใช่วิญญาณัญญายตนะ ไม่ใช่อาภิญญายตนะ ไม่ใช่เนวสัญญานาสัญญายต
นะ ไม่ใช่โลกนี้ ไม่ใช่โลกอื่น ไม่ใช่ดวงจันทร์ หรือดวงอาทิตย์ทั้งสองอย่าง ... ‘สิ่ง’ สิ่งนั้น เราไม่กล่าว
ว่ามีการมา ไม่กล่าวว่ามีทางไป ไม่กล่าวว่ามีทางหยุด ไม่กล่าวว่ามีทางจุติ ไม่กล่าวว่ามีทางเกิดขึ้น
สิ่งนั้นมีได้ตั้งอยู่ สิ่งนั้นมีได้เป็นไป และสิ่งนั้นมีใช่อารมณ์ นั้นแหละคือ ที่สุดแห่งทุกขะ.”^[25]

“ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งซึ่งมิได้เกิด (อชาติ) มิได้เป็น (อภูต) มิได้ถูกอะไรทำ (อกต) มิได้ถูกอะไร

²⁴ “ดิน น้ำ ไฟ ลม ไม่อาจหยั่งลงได้ในที่ไหน.” พุทธวจนหมวดธรรม เล่มที่ 9. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 302. | บาลี - ส. ที. 9/277/343. และ ส. ที. 9/289/348.

²⁵ “สิ่ง ๆ นั้น มีอยู่.” พุทธวจนหมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 473. | บาลี - อ. พ. 25/206/148.

ปรุง (อสฺยชตฺ) นั้นมีอยู่. ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าหากว่า สิ่งที่มีได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกอะไรทำ มิได้ถูกอะไรปรุง จักไม่มีอยู่แล้วไซ้ การรุดออกไปได้สำหรับสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ ที่ถูกอะไรปรุง ก็จักไม่ปรากฏ. ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุที่มีสิ่ง ซึ่งมีได้เกิด มิได้เป็น มิได้ถูกอะไรทำ มิได้ถูกอะไรปรุง นั้นเอง การรุดออกไปได้สำหรับสิ่งที่เกิด ที่เป็น ที่ถูกอะไรทำ ที่ถูกอะไรปรุง จึงได้ปรากฏอยู่.”

[26]

“... ที่สุดโลก แห่งใด อันสัตว์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ เราไม่กล่าวว่า ใครๆ อาจรู้ อาจเห็น อาจถึง ที่สุดแห่งโลกนั้น ด้วยการไป. ... ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนี่งนี้ ที่ยังประกอบ ด้วยสัญญาและใจนี้เอง เราได้บัญญัติโลก เหตุให้เกิดโลก ความดับสนิทไม่เหลือของโลก และทาง ดำเนินให้ถึงความดับสนิทไม่เหลือของโลกไว้ ดังนี้แล.”^[27]

‘สิ่ง’ สิ่งหนึ่ง. ‘สิ่ง’ สิ่งนั้น. และ ‘ที่สุดโลก’ คือ ปรากฏการณ์ของ สถานที่ ผู้ที่ หรือ สิ่งที่ได้ คุณวิเศษ วิมุตติ-นิพพาน มีลักษณะและคุณสมบัติ พอสรุปได้ดังนี้.

(2.1) เป็นสิ่งที่ ไม่ปรากฏการเกิด ไม่มีการปรุงแต่งใดๆ จึงไม่ปรากฏการเสื่อม ตามกฎของ *อสังขตลักษณะ ของอสังขตธรรม*. ที่ว่าไม่ปรากฏการเกิดนั้น หมายถึง ไม่มีการเกิด ตั้งแต่แรก จึงไม่มีการเสื่อม และไม่มีตาย (*นิรุชฌติ*). ถ้าหากมีการเกิดมาแล้วในอดีต ก็จะทำให้การ เกิดนั้น ลื่นสุดลงในปัจจุบัน มีการตายเป็นครั้งสุดท้าย เพื่อว่าจะไม่ต้องมีการเกิดในอนาคต (*นิโรธ*).

(2.2) เป็นอมตะ คือ ไม่มีที่สุด ไม่มีขอบเขตด้านพื้นที่ เช่นเดียวกับความกว้างใหญ่ ของเอกภพ นั่นคือ ไม่มีมิติระยะทาง มิติขนาด มิติพื้นที่ ไม่มีขอบเขตด้านเวลา คือ ไม่มีอดีต ไม่มี อนาคต มีแต่ปัจจุบัน.

(2.3) เป็นสิ่งที่ไม่มีปรากฏการณ์ ไม่มีที่สุด ผู้ใดก็สามารถรู้ได้ เห็นได้ เข้าถึงได้ โดยรอบ ด้วยการ ‘ปฏิบัติ’ ตามลำดับขั้นตอน. การเข้าถึงนิพพานนั้น ต้องกระทำด้วยตนเอง ต้องรู้ ด้วยตนเอง เห็นด้วยตนเอง ไม่ต้องมีสื่อกลาง ไม่ต้องใช้ยานพาหนะใดๆ ไม่สามารถอ้อนวอนร้องขอ เอาได้ ไม่ใช่มีสิ่งใดดลบันดาลให้ ด้วยอำนาจใดๆ. การปฏิบัติ ที่ว่านี้คือ การละวาง ชันธ์-5 ตามหลัก อริยมรรค มีองค์ 8 ประการ. ไม่ว่าผู้ใด ที่ปฏิบัติตามหลักอริยมรรค ผู้นั้นย่อมได้คุณวิเศษ อันเป็น อิสรเสรี เหมือนกันทุกผู้. ความอิสรเสรี จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ อาสวะทั้งหลาย ได้ถูกทำลายลง จน

²⁶ “สิ่งนั้น มีแน่ๆ.” พุทธวจนหมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 473-474. | บาลี - อ. ชู. 25/207/160 และ อิติวุ. 25/257/221.

²⁷ “สิ่งนั้น หาได้ในกายนี้.” พุทธวจนหมวดธรรม เล่มที่ 11. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 472. | บาลี - จตุกก. อ. 21/62/45.

ไม่มีเศษเหลือ. “... จิตย่อมจากคลายกำหนด ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย ในวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่น; เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว จิตจึงดำรงอยู่ (ตามสภาพของจิต); เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่ จิตจึงยินดีว่าเรงด้วยดี; เพราะเป็นจิตที่ ยินดีว่าเรงด้วยดี จิตจึงไม่หวาดสะดุ้ง; เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง ย่อมปรินิพพาน (ดับรอบ) เฉพาะตน ...” (บาลี - ขนธ. ส. 17/57-93.) ดังนั้น นิพพาน เป็นที่สุดแห่งทุกข์ คือ ภาวะที่เป็นสุขอย่างยิ่ง.

(2.4) เป็นผู้มีความพอใจได้สมาธิในฌาน ตั้งแต่ฌาน 1 ฌาน 2 ฌาน 3 ฌาน 4 หรือ ได้ทั้งหมดถึง ฌานทั้ง 4, ไม่เลยไป หรือสูงกว่าฌานที่ 4. สมาธิในฌาน เป็นสิ่งที่ไม่มีการมถ ไม่มีส่วนความงาม รสอร่อย แบบกามคุณ. ไม่มีอวิชา สังขาร วิญญาณ หลงเหลืออยู่ในนั้นเลย.

“... นามและรูป ย่อมดับไม่เหลือในที่ใด, ปัญญาและสติกับนามรูปนั้น ก็ย่อมดับไปในที่นั้น เพราะความดับไปแห่งวิญญาณ.” (บาลี - สุตต. ขุ. 25/530/425., จุฬนิ. ขุ. 30/20/80., จุฬนิ. ขุ. 30/21/85.) จากพระสูตรนี้, ภาวนานิพพาน อยู่เหนือ ปัญญา สติ และ นามรูป. เมื่อปราศจากวิญญาณแล้ว จึงมี วิมุตติญาณทัสสนะ มาแทนที่.

(2.5) นิพพาน ไม่ใช่สิ่งสมมุติ. เพราะสิ่งสมมุติ จะมีเกิด มีเป็น มีการสร้าง การปรุงแต่ง ชันธ-5. เมื่อมี สิ่งที่ไม่เกิด (อชาติ) ไม่มีเป็น (อภูต) ไม่ได้ถูกสิ่งใดสร้าง (อกต) ไม่ได้ถูกสิ่งใดปรุงแต่ง (อสงขต) จึงปรากฏวิถิ หรือ “ทางรอด” ที่จะไปเสียให้พ้นๆ จากสิ่งสมมุติเหล่านั้น ซึ่งก็คือ อริยสัจ-4 ที่ตถาคตทรงค้นพบ. สรุปว่า ถ้าไม่เห็นสิ่งสมมุติ, สิ่งจริงแท้ ก็จะไม่ปรากฏขึ้นมา.

4.2.2 ผู้ได้วิมุตติ-นิพพาน

(1) นิพพานที่เห็นได้เอง คืออะไร?

นิพพานที่เห็นได้เอง เป็นภาวะของบุคคลผู้ซึ่งกำจัดกิเลสราคะ โทสะ โมหะ ความพอใจ (ฉันทะ) ความกำหนัด (ราคะ) ความเพลิน (นันทิ) ความอยาก (ตัณหา) ได้หมดสิ้น ในกาลปัจจุบัน, คือ “ดับเย็น” แล้ว เพราะเห็นความไม่เที่ยง (อนิจจตา) เห็นความเป็นทุกข์ (ทุกขตา) เห็นความไม่ใช่ตัวตน (อนัตตตา) ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ. บุคคลผู้นั้น ‘รู้ เห็น ด้วยตนเอง’ ว่า ราคะ โทสะ โมหะ เหล่านั้น ล้วนแล้ว เข้าถึงนิพพาน, ดังพุทธวจน “... นิพพานที่เห็นได้เอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่า ‘ท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ผู้รู้ได้เฉพาะตน’ ...” (บาลี - ติก. อ. 20/202/495.)

วิมุตติ แปลว่า ผู้รู้แจ้ง. เหตุที่ทำให้ได้มาซึ่ง วิมุตติ เกิดจาก ‘สิ่งหนึ่ง’ ซึ่งรู้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ที่สัตว์เข้าไปยึดครองเป็นเจ้าของนั้น เป็นธรรมชาติที่ถูกปรุงแต่งด้วย อวิชา สังขาร อีกต่อหนึ่ง. สิ่งหนึ่ง ยังรู้ต่ออีกว่า อวิชา (ส่วนที่เป็นจิตธาตุ) อยู่ได้ด้วยการบริโภค

อาหาร คือ นิรอร์ 5, สิ่งหนึ่ง จึงไม่ให้อาหารมัน ด้วยการดับสลาย นิรอร์ 5, ทำให้อวิชชา สังขาร ค่อยๆ ตายลงไปตามลำดับ. เมื่อ ชันธ-5 ไม่มีอะไรมาปรุงแต่ง, อวิชชา สังขาร (ส่วนที่เป็นวัตถุธาตุ) วิญญาณ ก็ถูกกันออกไปจาก ระบบชันธ-5. รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กลายเป็นอัมมะธาตุ ที่ถูกแยกออกจากกัน ไม่เกี่ยวข้องกัน ทำให้ระบบชันธ-5 ล่มสลาย. สัตว์ที่เคยยึดครองชันธ ซึ่งในอดีต สมบูรณ์ด้วย รสอร่อย เช่น ฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา ก็รู้สึกเบื่อหน่ายในสภาวะเดิม เพราะรู้แจ้งชัดใน เหตุที่เกิด (สมุทัย) รู้แจ้งชัดใน การสิ้นสุด (อสังคมา) รู้แจ้งชัดใน รสอร่อย (อัสสาทะ) รู้แจ้งชัดใน โทษอันต่ำทรามของรสอร่อยเหล่านั้น (อาทีนวะ) และรู้แจ้งชัดใน อุบายอันเป็นเครื่องนำออกจาก ที่ตั้งของวิญญาณ (นิสสรณะ).

ขณะนี้ สิ่งหนึ่ง ได้กลายเป็น ‘ธาตุรู้ใหม่’ แทนวิญญาณ ไปเรียบร้อยแล้ว, จึงได้แสดงตัวให้ สัตว์นั้นรู้ว่า ได้เข้ามาทำหน้าที่แทน. สิ่งหนึ่ง นั้นจึงถูกเรียกว่า ‘วิมุตติ.’ วิมุตติ แปลว่า วิชา หรือ ผู้รู้แจ้ง. เมื่อสัตว์นั้น ได้สภาวะใหม่ที่ “ดับเย็น” จึงเปลี่ยนจากสถานะ ‘สัตว์’ มาเป็น ‘วิมุตติ ญาณทัสสนะ.’ วิมุตติญาณทัสสนะ คือ ผู้รู้ ที่รู้สภาวะดับเย็นที่มีในตน ซึ่งก็คือ นิพพาน นั่นเอง. คำว่า วิมุตติ-นิพพาน จึงหมายถึง ‘ผู้รู้แจ้ง เป็นผู้เห็นนิพพาน ด้วยตนเอง’.

นิพพานที่เห็นได้เอง อีกนัยยะหนึ่ง คือ สันติภูมิวิมุตติ เป็นภาวะของบุคคลผู้ซึ่งไม่มีกาม ไม่มีอกุศลธรรม ทำจิตสมาธิได้ถึง ฌาน 1, ฌาน 2, ฌาน 3, ฌาน 4, พวกหนึ่ง และอีกพวกหนึ่ง ที่ ทำสมาธิได้อากาสนัญจายตนะ, วิญญาณัญจายตนะ, อากิญจัญญายตนะ, เนวสัญญานาสัญญายตนะ และ สัญญาเวทิตินิโรธ ซึ่งจะได้นิพพานในภพนั้น. (บาลี - นวก. อ. 23/475/251.) [ได้แก่ เทวดาผู้ได้อริยคุณชั้น อนาคามี ได้บรรลุนิพพาน ในภพสุดท้ายที่ตนเกิด].

(2) ผู้ทำวิชาและวิมุตติให้บริบูรณ์ 7 จำพวก

พระอริยะผู้ได้อรหัตผล เป็นพระอริยะบุคคลระดับสูงสุด. ผู้ได้วิมุตติ หมายถึง ผู้ทำวิชาและ วิมุตติ ให้บริบูรณ์ แบ่งได้ 7 จำพวก คือ อุกโตภาควิมุตติ ปัญญาวิมุตติ กายลักขี ทิฏฐิปัตตะ สัทธา วิมุตติ ธรรมานุสारी หรือสัทธานุสारी (บาลี - อญจก. อ. 23/301/149.) ในบรรดาผู้ได้วิมุตติเหล่านั้น ย่อมได้คุณสมบัติอรหัตผล เหมือนกัน แต่ก็ยังมีความแตกต่างจาก พระศาสดา อยู่นั่นเอง. เหตุที่ พระองค์ ได้นามว่า “อรหันตสัมมาสัมพุทธะ” ก็เพราะได้ตรัสรู้อริยสัจสี่. “... เพราะได้ตรัสรู้ตาม เป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้ (ทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ และ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์) ตถาคต จึงมีนามอันบัณฑิตกล่าวว่า ‘อรหันต สัมมาสัมพุทธะ’.” (บาลี - มหาวาร. ส. 19/543/1703.)

(3) อริยสาวกผู้ที่จะได้วิมุตติ ถูกเรียกในชื่อต่าง ๆ ^[28]

ในบรรดาสาวก ที่กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ คือ การรู้ทั่วถึงใน ‘ธรรมอันเป็นเหตุ’ คือ สมุทัย (อิทัปปัจจยตา - ปฏิจจสมุปบาท), การรู้ทั่วถึงใน ‘เหตุแห่งธรรม’ คือ ทุกข์, การรู้ทั่วถึง ‘ความดับไม่เหลือแห่งธรรม’ คือ นิโรธ, และการรู้ทั่วถึงใน ‘ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งธรรม’ (มรรค 8). เพราะการสร้างเหตุเหล่านี้ ไม่ว่ากาลใด ๆ (อกาลโก) ตถาคต ให้เรียกผู้นั้นในชื่อต่าง ๆ (ชื่อที่ใช้เรียกแทน พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์) ต่อไปนี้.

- ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทวิภูติ
- ผู้สมบูรณ์แล้วด้วยทัสสนะ
- ผู้มาถึงพระสัทธรรมนี้แล้ว
- ผู้ได้เห็นอยู่ซึ่งพระสัทธรรมนี้
- ผู้ประกอบแล้วด้วยญาณอันเป็นเสขะ
- ผู้ประกอบแล้วด้วยวิชาอันเป็นเสขะ
- ผู้ถึงซึ่งกระแสแห่งธรรมแล้ว
- ผู้ประเสริฐมีปัญญาเครื่องชำระกิเลส
- ผู้ยืนอยู่จรตประตู่แห่งอมตะ

(4) อะไรทำให้เกิดความแตกต่างกัน ระหว่างผู้ได้วิมุตติ

มนุษย์ผู้อยู่ภายใต้ กฎของการปรุงแต่ง ย่อมเป็นผู้ไหลไปตามกระแสของโลกียะ หรือ เกิด แก่ ตาย ไปตามกฎปฏิจจสมุปบาท เป็นธรรมดา. แต่หากมนุษย์ผู้นั้น ต้องการหลุดพ้นจากกระแสโลกียะ หรือตัดวงจรปฏิจจสมุปบาทให้ได้ จะต้องประพฤติปฏิบัติ ตามหลักอริยมรรค มืองค์ 8 ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติ ในทิศทาง “ทวนกระแส.” นั่นคือ ผู้ได้วิมุตติ เป็นผู้อยู่ในปัจจุบัน และไม่มีกาลเวลา (ทวนกระแสเวลา), ผู้ได้วิมุตติ ย่อมดับรสอร่อยใน จันทะ รากะ นันทิ ตัณหา อุปาทาน (ทวนกระแสความรู้สึก), วิมุตติ-นิพพาน เป็นธัมมะธาตุที่ ไม่ได้ถูกอะไรปรุงแต่ง ไม่มีการมา ไม่มีการไป ไม่มีการหยุด ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย ไม่ได้ตั้งอยู่ ไม่ได้เป็นไป ไม่ใช่อารมณ์ ไม่มีนามรูป ไม่มีมิติ เป็นอมตะธาตุ อมตะธรรม (ทวนกระแสการนิยาม). แต่กระนั้นก็ตาม ในบรรดาผู้ได้วิมุตติ ก็ยังได้ธรรมนั้น ไม่เท่ากัน.

²⁸ “พระโสดาบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียด แต่ละสายของปฏิจจสมุปบาทตลอดทั้งสายโดยนัยแห่งอริยสัจสี่ (นัยที่หนึ่ง)”
พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 2. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 48. | บาลี - นิทาน. ส. 16/50/88.

(4.1) ผู้ได้วิมุติระดับอรหันตสัมมาสัมพุทธะ มีความแตกต่างกับ ผู้ได้ปัญญาวิมุติ ตรงที่ “ตถาคตเป็นมัลลัญญะ (รู้มรรค) เป็นมัลลิกวิฑู (รู้แจ้งมรรค) เป็นมัลลิกโกวิท (ฉลาดในมรรค)” แต่ผู้ได้วิมุติทุกคนนั้นเป็น “สาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็น มัคคานุกา (ผู้เดินตามมรรค) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง”.

● พุทธวจน – ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง
ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับ ภิกษุผู้ปัญญาวิมุติ

ภิกษุทั้งหลาย! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า “สัมมาสัมพุทธะ.”

ภิกษุทั้งหลาย! แม้ภิกษุผู้ปัญญาวิมุติ ก็หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า “ปัญญาวิมุติ.”

(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ก็ได้ตรัสไว้ มีข้อความแสดงหลักเกณฑ์อย่างเดียวกันกับ ในกรณีแห่งรูปที่กล่าวแล้ว).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ด้วยกันทั้งสองพวกแล้ว, อะไรเป็นความผิดแผกแตกต่างกัน อะไรเป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน อะไรเป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่าง ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับ ภิกษุผู้ปัญญาวิมุติ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ ให้มีใครรู้, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าว ให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว, ตถาคตเป็นมัลลัญญะ (รู้มรรค) เป็นมัลลิกวิฑู (รู้แจ้งมรรค) เป็นมัลลิกโกวิท (ฉลาดในมรรค).

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็น มัคคานุกา (ผู้เดินตามมรรค) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่าง ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุติ.

ที่มา: พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 1. หน้า 30. / บาลี - ขนฺธ. ส. 17/81/125.

(4.2) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ยาก คือ การปรากฏขึ้นของ ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ผู้เป็น “บุคคลเอก” เป็นสรรพปัญญา รู้แจ้งแทงตลอดในสรรพสิ่ง. จะไม่มี อรหันตสัมมาสัมพุทธะ เกิดขึ้นพร้อมกันสององค์ ในคราวเดียวกัน. การปรากฏขึ้นของพระองค์ เหมือนการปรากฏของแสงสว่าง ของดวงดาว. “ภิกษุ ท. ! ความปรากฏแห่งบุคคลเอก ย่อมเป็นความปรากฏแห่งดวงดาวอันใหญ่หลวง เป็นความปรากฏแห่งความสว่างอันใหญ่หลวง เป็นความปรากฏแห่งความสุขอันใหญ่หลวง เป็นความปรากฏแห่ง อนุตตรจริยธรรม 6 เป็นการทำให้แจ้งซึ่งปฏิสัมภิทา 4 เป็นการแทงตลอด อเนกธาตุ เป็นการแทงตลอด นานาธาตุ เป็นการทำให้แจ้งซึ่งธรรม มีวิชาและวิมุติเป็นผล เป็นการทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล เป็นการทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล เป็นการทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล เป็นการทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล. ใครกันเล่าเป็นบุคคลเอก? ตถาคตผู้เป็นอรหันตตรัสรู้ชอบเอง นี้แล เป็นบุคคลเอก.” ^[29]

4.2.3 ทางลาดขึ้นไปสู่ วิมุตติ-นิพพาน ของอริยบุคคล

ผู้ที่จะได้ วิมุตติ-นิพพาน มีเพียงบุคคล 8 จำพวกเท่านั้น คือ (1) พระโสดาบัน (2) พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้ง โสดาปัตติผล (3) พระสกทาคามี (4) พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล (5) พระอนาคามี (6) พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้ง อนาคามีผล (7) พระอรหันต์ (8) พระผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์ (บาลี - อฎฐก. อ. 23/301/149.)

(1) คุณสมบัติพระโสดาบัน บันไดขั้นแรกสู่ วิมุตติ-นิพพาน.

การปฏิบัติเพื่อให้ได้อริยคุณระดับโสดาบัน เป็นสิ่งที่ทำได้ทั้งในมนุษย์โลกและเทวดา. ศาสดาในศาสนาอื่น ระบุเรื่องมนุษย์สวรรค์ในชื่อของ เทพต่าง ๆ มากมาย. แต่ในพุทธศาสนา ตถาคต เป็นผู้วางกฎระเบียบปฏิบัติเหล่านี้ไว้อย่างชัดเจน เพื่อรับรองมนุษย์ และเทวดา ที่ปฏิบัติตามกฎเหล่านี้ว่า จะได้รับ อริยคุณโสดาบันอย่างเท่าเทียม. คุณสมบัติพื้นฐาน ซึ่งเรียกว่า “ธรรม 4 ประการ ที่พระโสดาบันจะต้องมี” ได้แก่ ^[30]

(1.1) มีศรัทธามั่นคงต่อตถาคต ผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ถึงพร้อมด้วยวิชา รู้โลกแจ่มแจ้ง ฝึกคนที่สมควรฝึก เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ รู้จำแนกธรรมทั่วถึง

²⁹ “การปรากฏของพระองค์ คือการปรากฏแห่งดวงดาวอันใหญ่หลวงของโลก 1.” พุทธประวัติจากพระโอษฐ์.

[ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 237. | บาลี - เอก. อ. 20/30/144.

³⁰ “พระโสดาบันเป็นใคร (นัยที่หนึ่ง).” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 2. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 4-6.

| บาลี - มหาวาร. ส. 19/429/1414.

ทุกผู้ทุกนาม.

(1.2) มีศรัทธามั่นคง ต่อพระธรรมของตถาคตที่ประกาศแล้ว. “...สุดต้นตะเหล้าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าด้วยเฉพาะสุญญตา. เมื่อ มีผู้นำสุดต้นตะเหล้า นั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งใจที่จะรู้ทั่วถึง และย่อม สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.” (บาลี - ทก. อ. 20/92/292.)

ครั้งหนึ่ง, พระองค์ ยังกล่าวกับเจ้าลิจฉวี ว่าการปรากฏขึ้นของรัตนะ 5 ประการนั้น หาได้ ยากในโลก. ความข้อนี้ เป็นสิ่งยืนยันว่า การมีศรัทธามั่นคง ต่อพระธรรมของตถาคตนั้น เป็นสิ่งที่ เกิดขึ้นได้ยาก. “... (1) ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ (2) บุคคลผู้แสดงธรรมวินัย ที่ตถาคต ประกาศแล้ว (3) บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัย ที่ตถาคตประกาศแล้ว อันผู้อื่นแสดงแล้ว (4) บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัย ที่ตถาคตประกาศแล้ว อันผู้อื่นแสดงแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (5) กตัญญู กตเวทีบุคคล ... ความปรากฏขึ้นแห่งรัตนะ 5 ประการนี้แล หาได้ยากในโลก.” (บาลี - ปญจก. อ. 22/266/195.)

(1.3) มีศรัทธามั่นคงต่อพระสงฆ์สาวก ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติรู้ธรรมเพื่อ ออกจากทุกข์.

(1.4) มีศีลรักษาสมาเสมอ พ้นจากเดรัจฉานวิชา ไม่เป็นไปเพื่อมิฉฉาภิฐิ แต่เป็น เป็นไปเพื่อสมาธิ คือ ศีล 5 เป็นอย่างน้อย (บาลี - มหาวาร. ส. 19/443/1459.) และ มีใจปราศจาก ความตระหนี่ (บาลี - มหาวาร. ส. 19/440/1451.)

และคุณสมบัติข้ออื่น ที่เป็นส่วนสนับสนุน คือ

(1.5) เป็นผู้มืวิถีหรือกระแส อริยอัฏฐังคิกมรรค (มรรค มีองค์ 8 ประการ) ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ. (บาลี - ขนธ. ส. 17/28/469.)

(1.6) กระทำต่อ ชันธ-5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) และ อินทรีย์-6 (จักขุ นทรีย์ โสदनทรีย์ ฆานินทรีย์ ชิวหินทรีย์ กายินทรีย์ มนินทรีย์) คือ รู้จักรสอร่อย รู้จักโภชนา รู้จักวิธี ทำลาย, เห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่มีตัวตนของ ชันธ-5 อินทรีย์-6 (บาลี - ขนธ. ส. 17/196/296., มหาวาร. ส. 19/271/902.)

(1.7) เป็นผู้ละธรรม 6 อย่างได้ (สังโยชน์ เครื่องร้อยรัด) คือ สักกายทิฐิ (ความเห็นผิดว่าขันธ ๕ เป็นตัวตน) วิจิกิจฉา (ความลังเลในปฏิปทาทางดับทุกข์) สลัปปตปรามาส (การถือเอาศีลและพรตผิดความมุ่งหมายที่แท้จริง) อปายคมนิยราคะ (ราคะที่ควรแก่การถึงซึ่ง

อบาย) *อปายคณินยโทสะ* (โทสะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย) *อปายคณินยโมหะ* (โมหะที่ควรแก่การถึงซึ่งอบาย). “ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุไม่ละธรรม ๖ อย่าง เหล่านี้แล เป็นผู้ไม่ควรกระทำให้แจ้งซึ่ง ญาณสัมปทา.” (บาลี - จก. อ. 22/488/360.)

(1.8) เป็นผู้มีความสมบัติแห่ง *โสดาปัตติลังคะ* คือ การคบสัตบุรุษ (สปปริสสํ เสว), การฟังพระสัทธรรม (สัทธมมุตสน), การทำไว้ในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ), การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (ธมฺมานุธมฺมปฎิปปตติ). (บาลี มหาวาร. ส. 19/434/1427., มหาวาร. ส. 19/516/1634.)

● พุทธวจน – สังโยชน์ 10

ภิกษุทั้งหลาย ! สังโยชน์ 10 ประการเหล่านี้ มีอยู่. ลิปประการอย่างไรเล่า? ลิปประการ คือ :- โอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการ อุทัมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการ.

โอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการ เป็นอย่างไรเล่า? 5 ประการ คือ :- **ลักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพทปราคาส กามฉันทะ พยาบาท**. เหล่านี้ คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการ.

อุทัมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการ เป็นอย่างไรเล่า? 5 ประการ คือ :- **รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา**. เหล่านี้ คือ อุทัมภาคิยสังโยชน์ 5 ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล สังโยชน์ 10 ประการ.

ที่มา: พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 2. หน้า 127. / บาลี - ทสก. อ. 24/18/13., ทสก. อ. 24/19/13.

(2) ความเป็นพระโสดาบัน เมื่อได้แล้ว เป็นแล้ว จะไม่แปรปรวน ในภายหลัง ดุจเสาศิน ที่ปักลงไปในดินครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งฝังพื้นดิน, ย่อมทำให้พระโสดาบัน มีความเชื่อมั่น ไม่มีอาการหวั่นไหว ในพระพุทเจ้า พระธรรม พระสงฆ์. พระโสดาบัน เมื่อได้แล้วจะได้รับผลอย่างนี้. (บาลี - จก. อ. 22/490/368., จก. อ. 22/489/363., จก. อ. 22/489/363-365., จก. อ. 22/490/365., ขนธ. อ. 17/196/296.)

(2.1) *จะไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา* มุ่งมั่นในการศึกษา เรียนรู้ จนชัดแจ้ง เป็นจริงใน การเกิดขึ้น (สมุทัย) การตั้งอยู่ไม่ได้ (อตัลลคมะ) รสอร่อย (อัสสาทะ) โทษอันต่ำทราม (อาทีนวะ) และอุปายต่าง ๆ เพื่อการสลัดออก (นิสสรณะ) จากการยึดมั่น (อุปาทาน) ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเป็นเหตุให้ทุกข์ดับไป ทุกชั้นตอน แห่งการกระทำที่ทำแล้ว. พระโสดาบัน ย่อมไม่ไปเกิด

ในอบายภูมิ นรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อีกต่อไป).³¹ (บาลี - มหาวาร. ส. 19/271/902.)

(2.2) *เทียงแท้ต่อพระนิพพาน* (ไม่เสื่อมในสัทธรรม) เกิดอีกเพียงไม่เกิน 7 ชาติ ก็จะได้ตรัสรู้ธรรมได้ ในกาลอนาคต.

(2.3) *เป็นผู้เห็นธรรมอันเป็นเหตุ และเห็นธรรมที่มาแต่เหตุ* คือ อทปปัจจยตา - ปฏิสมุပ္บาท และ เป็นผู้ไม่ใช่ ไม่เป็น เหมือนคนทั่วไป หรือคนพวกอื่น (อสาธารณญาณ). ความ เป็นโสตาบัน ย่อมก้าวพ้นสังขารว่า เป็นของเที่ยง (นิจจัง) เป็นสุข (สุขัง) เป็นตัวตน (อัตตาทัง).

(2.4) *ไม่ทำอนันตริยกรรม* ต่อบิดา มารดา พระอรหันต์ ไม่คิดประทุษร้ายตถาคต ไม่ทำให้สงฆ์แตกกัน และไม่ถือศาสดาอื่นเป็นศาสดาของตน.

(2.5) *เชื่อในกรรม* กล่าวคือ ไม่เชื่อในมงคลเหลวไหล, ไม่เชื่อในอำนาจดลบันดาล, ไม่ทำโกตฺหลมมงคล คือ มงคลภายนอก ของสมณพราหมณ์เหล่าอื่น, ไม่แสวง อนาคตนียวัตถุ เช่น วัตถุ พิธีกรรม ทิฐิ ที่ไม่ควรเข้าหา เข้าใกล้, ไม่แสวงหาศรัทธานอกศาสนา (ทักษิณียบุคคลนอกศาสนา).

ผู้ใดได้อริยคุณชั้นโสตาบันแล้ว นับว่าเป็นความสำคัญ เป็นความสำเร็จอันยิ่งของมนุษยชาติ. ตถาคต รับรองไว้อย่างแข็งขันว่า “*อริยสาวกผู้เป็นโสตาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ ที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า*.” ผู้ได้ชื่อว่าโสตาบันย่อมไม่หวั่นสะเทือน ไปกับสิ่งใด หรือใคร ที่จะให้ล้มเลิกเปลี่ยนศรัทธา ออกไปจากอริยสัจสี่นั้น เป็นไปไม่ได้เลย. “... *เปรียบเหมือนเสาหินยาว 16 ศอก ผึงอยู่ในดิน 8 ศอก โผล่ขึ้นพ้นดิน 8 ศอก แม้จะมีลมพายุฝนอย่างแรงกล้า มาจากทิศ ตะวันออก หรือทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ก็ตาม ไม่พังกาเสาหินนั้นให้หวั่นไหวสั่นสะเทือน หรือสั่นระรัวไปได้เลย ...*” (อริยสัจจากพระโอษฐ์ 1. หน้า 36. | บาลี - ม. ม. 12/333-335 / 327-328.)

(3) อริยคุณ ซึ่งเป็นคุณอันวิเศษ สำหรับผู้ที่จะได้ วิมุตติ-นิพพาน มีลำดับสูงต่ำ ลดหลั่นกัน. การปฏิบัติ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ทำให้รู้ชัดแจ้ง ในเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ แต่ยังไม่ชัดแจ้งใน อนาสววิมุตติ คือ ทำได้เพียงบางส่วน ก็สำเร็จได้บางส่วน ทำได้บริบูรณ์ ก็สำเร็จได้บริบูรณ์. ความบกพร่องในสิกขาบท อันเล็กน้อย (อภิสมจาร) อาจเกิดขึ้นได้แก่ผู้นั้น แต่ต้องละสังโยชน์ 1-5 ได้ครบถ้วน จึงจะได้ปรินิพพานในภพนั้น ซึ่งมีหลากหลายแบบ

³¹ การรู้ชัดแจ้งเป็นจริงในข้อนี้ ก็ยังไม่หลุดพ้นทั้งหมด ยังจะต้องไปเกิดในอบถต่อไป เพื่อทำให้งถึงที่สุด. แต่ถ้าเป็นผู้หลุดพ้น เพราะความไม่ยึดมั่นในภพใด ภพนั้น ก็ได้เป็นพระอรหันต์. การหลุดพ้นจากการรู้ชัดแจ้งใน อุปาทานขันธ-5 ก็เช่นเดียวกับกรณี อินทรี 6.

คือ. ^[32]

- ปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง (อันตรปรินิพพาน).
- ปรินิพพานในระหว่างอายุพ้นกึ่ง (อุปหัจจปรินิพพาน).
- ปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียร (อสังขารปรินิพพาน).
- ปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียร (สสังขารปรินิพพาน).
- เป็นผู้มีกระแสขึ้นไปถึง อภิญญาภาพ (พรหม) เป็นพระอนาคามี (อุทธังโสโตกนิพภูคาม).
- ถ้าละสังโยชนได้แค่ 1-3 และราคะ โทสะ โมหะ เบาบางระดับหนึ่ง ตายไปก็จะได้ไปเกิดเป็น สกทาคามี ในภพภูมิเทวดา อีกเพียงครั้งเดียว ก็จะได้นิพพาน.

-ถ้าละสังโยชน 1-3 แต่ตายไปเสียก่อน ก็จะได้ไปเกิดเป็น โสดาบัน ชั้นเอกพิชชี ในภพมนุษย์ อีกเพียงครั้งเดียว แล้วจะได้นิพพานในคราวนั้น. หรือเกิดเป็น โสดาบันชั้นโกลังโกละ อีกไม่เกิน 3 ครั้ง ก็จะได้นิพพาน. หรือ เกิดเป็นโสดาบันชั้นสัตตักขัตตุปรมะ ในภพมนุษย์บ้าง เทวดาบ้างสลับกันไป ไม่เกิน 7 ครั้ง ก็จะได้นิพพาน.

(4) ความเป็นโสดาบัน ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ. ข้อนี้ ตถาคต ให้เหตุผลว่า เพราะเหตุที่พระเจ้าจักรพรรดิ “... แต่กระนั้นท้าวเธอก็ยัง รอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก จากกำเริต เตรีจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.” แต่พระโสดาบัน รอดพ้นจากสิ่งเหล่านั้น เพราะเหตุมี ‘ธรรม 4 ประการ ที่พระโสดาบันจะต้องมี’ (บาลี - มหาวาร. ส. 19/428/1411.) ความประเสริฐข้อนี้ ตถาคต ถึงกับเปรียบเทียบว่า “ระหว่างการได้ทวีปทั้งสี่ (ของพระเจ้าจักรพรรดิ) กับการได้ธรรม ๔ ประการ (ของพระโสดาบัน) นั้น, การได้ทวีปทั้งสี่ มีค่าไม่ถึง เลี้ยวที่สิบหก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้เลย.” แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่ง แห่งทวีปทั้งสี่ แต่ในอนาคต ก็ต้องตายอยู่ดี, ตายแล้ว อาจได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยหมู่นางอัปสรในสวนนันทวัน. ท้าวเธอเป็นผู้เฝ้า อิ่ม เฝียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้า อันเป็นของทิพย์ อย่างนี้ก็ตาม. แต่กระนั้นท้าวเธอก็ยัง รอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก จากกำเริต เตรีจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

32 “ความลดหลั่นแห่งพระอริยบุคคล ผู้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 2. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 145-148. | บาลี - ดิก. อ. 20/301/528., นวก. อ. 23/391/216.

ข้อสรุปบางประการ เกี่ยวกับ วิมุตติ-นิพพาน

(1) ในช่วงชีวิตหนึ่งของคนเรา สามารถรับรู้ วัฏจักรการปรุงแต่ง การแปรปรวนของวัตถุ ธาตุ และการเกิดตายของสิ่งมีชีวิต ได้จำกัด. เราไม่สามารถมองเห็นการเกิด การปรุงแต่ง และการแปรปรวน ของดวงเคราะห์ ดาวฤกษ์ ได้เลย แม้เพียงวัฏจักรรอบเดียว. แต่ วิมุตติ-นิพพาน เราสามารถรับรู้ มองเห็น และเข้าถึงได้ในหนึ่งรอบการเกิด หรือสามารถรอบการเกิด หรือไม่เกิดรอบการเกิดรอบที่เจ็ด ถ้าเราสร้างอริยคุณตั้งแต่โสดาบัน ได้เป็นอย่างดี.

(2) อนัตตา เป็นคุณสมบัติเพื่อบอกว่า สิ่งนั้น เกิดขึ้นหรือมีอยู่แล้วในอดีต แต่ปัจจุบันไม่มีตัวตนแล้ว และในอนาคต จะยังคงมีอยู่หรือไม่ ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ซึ่งไม่เที่ยงแท้ (อนิจจัง). ดังนั้น สิ่งที่ไม่เคยปรากฏมีมาก่อน จะไม่เรียกสิ่งนั้นว่า อนัตตา. นิพพาน ไม่ใช่ อัตตา และ ไม่ใช่ อนัตตา, เพราะ อนัตตา อนิจจัง ทุกขัง ใช้กับสิ่งสมมุติ. แต่ นิพพาน เป็นธัมมะธาตุ เพียงชนิดเดียว ที่ไม่ใช่สิ่งสมมุติ.

(3) ความว่างในนิพพาน (สญญตา | **emptiness**) กับ ความว่างในเอกภพ หรือ อวกาศ (**space**) แตกต่างกัน. และในวัตถุธาตุทุกชนิด ก็มี ความว่าง (**space**) แทรกอยู่ภายในเช่นเดียวกัน, แต่จะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติและองค์ประกอบ ของธาตุเหล่านั้น. ความว่างดังกล่าว เป็น ความว่างที่ธรรมชาติ สร้างขึ้นเพื่อรักษาสมดุล ในการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลง. การเปลี่ยนแปลงของสสาร ย่อมต้องอาศัยที่ว่างเสมอ. การที่สสารในเอกภพ ไม่หยุดนิ่ง เพราะมีเวลาเป็นที่ว่าง หรือกล่าวว่า เวลาทำให้สสาร ไม่หยุดนิ่งนั่นเอง. ส่วนความว่างของนิพพาน คือ ว่างจากอัตตา. เป็นความว่างที่ไม่ขึ้นอยู่ กับ อดีต ปัจจุบัน อนาคต. อัตตา เป็นปรากฏการณ์หนึ่ง ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่จะไม่จริงในอดีต และไม่จริงในอนาคต. การยึดมั่นสิ่งใดๆ ในปัจจุบัน (สุขขัง นิจจัง) จึงเป็นความไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นความเท็จทั้งสิ้น.

(4) นิพพาน เป็นสิ่งลึกซึ้ง ผู้ที่ไม่เคยสัมผัสนิพพานมาก่อน เปรียบเหมือน คนตาบอด ที่ไม่เคยเห็นช้าง (นิพพาน). ตถาคต ทรงอธิบายลักษณะและคุณสมบัติของ นิพพาน โดยอาศัยพื้นฐานประสบการณ์เดิมของผู้คน ด้วยวิธีการเปรียบเทียบ สิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบัน หรือสิ่งที่คนตาบอดรับรู้ เข้าใจ แล้วบอกว่า สิ่งนั้น ไม่ใช่ นิพพาน. หลังจากนั้น พระองค์จึงให้คำนิยาม นิพพาน ในอีกความหมายหนึ่ง โดยสรุปว่า นิพพาน เป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏการเกิด ไม่ปรากฏการเสื่อม และไม่แปรปรวนไปเป็นอย่างอื่น.

ธรรมชาติ เป็นความซื่อตรง เป็นลำดับ ไม่ใช่ สิ่งซับซ้อน.
ธรรมชาติ เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไปตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง.
“ความซับซ้อน” เกิดขึ้นเพราะมนุษย์ พยายามควบคุมธรรมชาติ
ทำธรรมชาติให้ผิดไปจากที่ควรเป็น และพยายามละเมิดกฎ
ธรรมชาติ.

